

APPENDIX AD PRIMAM PARTEM OPERUM S. LEONIS MAGNI.

[SERMONES S. LEONI MAGNO ATTRIBUTI.]

PRAEFATIO.

1. In quibusdam editionibus ante Quesnellum solus sermo *de Martyribus*, qui antea ut Leoninus editus fuerat, veluti appendix diverso caractere auctori incerto tributus fuit. Quesnellus, hoc sermone *de Martyribus* omisso, quinque alios in appendiculam rejecit, tres Leoni in vulgatis ascriptos, nimirum unum de S. Vincentio, alium de SS. apostolis Petro et Paulo, tertium adversum haeresim Eutychis, et duos alios quos ex mss. exscripsit, alterum in Nativitate, alterum in Ascensione Domini. His autem quinque sermonibus *monitum* praemisit quod hoc loco inserimus:

2. «In sequentem appendiculam conjecimus eos sermones, qui Leonis nomine insigniti leguntur in mss. codicibus, cum tamen genuinis ejus Sermonibus accenseri eos prohibeant tum aliae rationes, tum styli maxime disparitas.

«Primo loco ponitur sermo in Natali S. Vincentii martyris, quem ad Lugdunense Lectionarium ms. in bibliotheca Thuanea asservatum, et ad Corbeiense, qui nunc est Asceterii

S. Germani a Pratis, relegi. S. Augustino tribuitur in Corb. Nullius auctoris nomen habet Lugdun. Leonis esse pleraeque Operum ejus editiones testantur. Sed nec Leoni nec Augustino essetribuendum vel ipse stylus demonstrat. Certe nec Africanus nec Italus fuit auctor, qui potius Hispanum se prodit, tum in ipso sermonis initio, tum maxime his verbis capitis 1: *Hunc ergo amplius propria venerentur, quem etiam peregrina mirantur*; ex quibus manifestum est illic laudatum fuisse hoc sermone Vincentium martyrem, ubi agonem sanguinis effusione compleverat. Accedit huic argumento alterum ex Ecclesiarum Romanaeque in primis consuetudine, quae propriorum regionis suae martyrum memoriam annua solemnitate venerari contentae, extraneos simili festivitate a suis honorandos relinquebant. Et revera si Machabaeos, qui extra ordinem sunt, excipias, nullum laudavit concione publica Leo noster, nisi quem sinu suo foverat Romana Ecclesia; sed nec ipsum protomartyrem Stephanum, tot licet nominibus universae Christi Ecclesiae venerandum. Alius igitur auctor sermonis. S. Leandrum Hispalensem episcopum non sine probabili ratione conjeceris. Primae utriusque nominis syllabae similitudo Leonem pro Leandro supponendi occasionem fortasse praebuit, dum sola in ms. codice remansit, caeteris apicibus vetustate exesis.

«Huic sermoni alios duos subjecimus, alterum de Nativitate Domini, alterum de Ascensione, utrumque ex codice Corbeiensi bibliothecae S. Germani a Pratis. Leonis nomen in fronte habent; Leonis tamen esse persuadere mihi non potui. S. Fulgentii stylum magis mihi sapiunt quam Leonis; quem in primi sermonis exordio imitatus est auctor; in primo enim de Nativitate sermone similia leguntur apud Leonem.

«Denique nec ab editione nostra rejecimus geminum centonem ex Leonis nostri scriptis consutum. Primus est sermo qui secundus antea erat in Natali apostolorum Petri et Pauli, de quo vide monitum sermoni primo in eodem festo subjectum. Alter est *tractatus S. Leonis PP.*, ut fert titulus, *adversus errores Euthchetis et aliorum haereticorum*; quem ex vetusto codice ms. bibliothecae Vaticanae descriptum aiunt qui primi illum S. Leonis Operibus inseruere. Ex quo quisque pannus loco assumptus sit, facile lector cognoscet ex iis quae ad marginem annotavimus.»

3. Hactenus Quesnellus: qui optime quidem de tribus primis sermonibus; de quinto etiam non omnino male. At de sermone *in Natali S. Petri apostoli*, qui incipit *Exsultemus in Domino*, assentiri non possumus: hunc enim genuinum Leonis fetum esse probavimus in admonitione praemissa sermoni 83, ubi eum collocavimus. Potius inter apocrypha referre debebat sermonem *in Cathedra S. Petri*, quem ille uti sincerum dedit serm. 96, nos autem veluti certo supposititium in hac appendice recudemus serm. 14, de quo ibidem plura. Alium quoque sermonem *de Machabaeis*, qui in omnibus editionibus Leonis citra dubitationem habetur, Augustino, non autem Leoni adjudicandum invictis argumentis detegemus. Haec quoad sermones in Leonis editionibus hactenus vulgatos.

4. Plures vero alios sermones nostro Auctori affictos in mss. Lectionariis et collectionibus deteximus. Tres ex his in veterum PP. Latinorum opusculis tom. II, part. I, novissime edidit V. C. P abbas Joannes Chrysostomus Trombellius, ex quibus duos subdititios, unum genuinum putat. Eosdem nos

quoque repereramus, et alios plures, de quibus mox dicemus; sed ne unum quidem vere Leoninum arbitramur. Qua in re ut interim omittamus indicia quaedam peculiaria suis locis notanda, quae nonnullos ex sermonibus mox recensendis a Leone abjudicant, aliisque nunc certis nunc incertis auctoribus tribuendos evincunt; ad distinguendos caeteros, qui nullam peculiarem ejusmodi notam praeferunt, hi duo characteres sufficient. Primus aperta styli ac syntaxis dissimilitudo, quae Leoninam scribendi rationem callentibus in oculos statim incurret. Secundus formulae in appellandis auditoribus usurpatae *fratres*, aut *fili charissimi*, et his similes, quae a Leone alienissimae sunt: hic enim solo adjectivo, *dilectissimi*, constanter utitur, ut omnes sermones ejus evolventibus palam fiet. Alterutrum satis est: multo magis si utrumque in sermonibus jamjam memorandis invenias.

5. Hac in appendice ii sermones omittendi non fuerunt qui in Quesnelli editione prodire. Qui vero in hac editione nondum fuerunt inserti in duas classes distinguendi sunt. Alii enim inter aliorum Patrum Opera prodire, alii vero prorsus inediti sunt. Quoad illos qui in aliis Patribus vulgati inveniuntur (**uno serm. 8, ob peculiarem rationem in admonitione indicandam, excepto**), satis erit eorum catalogum hic inserere, et editiones in quibus prostant indicare. Sunt autem sermones sequentes:

DE ADVENTU.

I. *Sanctam et desiderabilem, gloriosam ac singularem solemnitatem*, etc., uti serm. 116 append. Sermonum S. Augustini tom. V novissimae editionis. Leoni autem inscribitur in mss. S. Petri 106, Veneto S. Marci 153, Tridentino ac duobus Veronensibus. Sed S. Caesarium habere auctorem PP. Maurini in laudata appendice observarunt.

DE NATIVITATE.

II. *Cupientes aliquid de hujus diei solemnitatem*, etc. Certo Leonis sermoni subjicitur in ms. Vallicellano 26, cum epigraphe *Unde supra*, quae hujus et anterioris sermonis eundem auctorem esse in Lectionariis significat. Est sermo S. Fulgentii p. 525 editionis Parisiensis 1671.

III. *Dominus et Salvator noster*, etc. Leonis nomine praenotatur in ms. Patavino Eremitanorum 112. Legitur autem in app. Augustini serm. 141, et S. Caesario tribuitur.

IV. *Justissime, fratres, festivitatis praesentis diei*, etc. Recensetur inter Leonis Sermones in ms. Casinensi collect. 1, sed est S. Maximi Taurinensis, et prostat inter ejusdem Opera hom. 2 de Nativitate.

V. *Nativitatem Domini nostri Jesu Christi secundum carnem*, etc., Leoni perperam ascriptus in ms. Vallicell. 26. Legitur in append. Augustini serm. 125.

VI. *Nativitas Domini nostri Jesu Christi totum mundum*, etc. In eodem Vallicell. 26 Leonis nomen falso praefert. Editus est in app. Augustini serm. 125.

DE EPIPHANIA.

VII. *In hac, dilectissimi, celebritate*. Est hom. 1 S. Maximi de Epiphania; perperam autem tribuitur S. Leoni in ms. Vat. 1267.

VIII. *Plerique in hac sancta Epiphania*, etc. S. Leoni ascribitur in ms. Veneto 153. Exstat tom. II Ambrosii novissimae editionis, in appendice serm. 10 de Epiphania 3.

DE QUADRAGESIMA.

IX. *Conflictus iste mirabilis*, etc., falso S. Leoni inscriptus in mss. Vallicell. II, et Patavino S. Antonii 408, cum sit hom. 2 de Quadrag., sancti Maximi.

X. *Rogo vos et admoneo, fratres charissimi*, etc., Leonis nomine in cod. Bergomensi S. Alexandri in Columna. Est Caesarii, et legitur in app. Augustini Serm. 142.

XI. *Jejunii tempora, secundum Scripturas*, etc., inter Sermones S. Leonis recensetur in mss. collectionibus 1 et 2, at in Lectionariis basilicae S. Petri 105 et 107, sine ullo auctoris nomine. Excerptus fuit ex libro primo de

ecclesiasticis officiis S. Isidori Hispalensis cap. 37, 38, 39 et 40.

XII. *Hos sanctae Quadragesimae dies*, etc., in app. Augustini serm. 145, Leonis nomine in ms. Patav. Eremit. 112.

XIII. *Mirum non esse debet a Deo factum miraculum*, etc. In Evangel. Joannis v: *Erat dies festus Judaeorum*, quod legitur feria 6 quatuor temporum Quadragesimae Leonis nomine profertur in cod. Basil. Vat. S. Petri 106. Est autem tractatus 17 S. Augustini in Joannem.

DE TRADITIONE SYMBOLI.

XIV. *Cum apud Patres nostros, sicut liber Judicium refert*, etc., sermo S. Leonis in ms. Vallicellano 2. Est autem S. Maximi homil. 1 de Diversis.

XV. *In hodiernum convivium qui solemni frequentia*, etc. Leoni tribuitur in ms. Patavino S. Antonii 408. Invenitur autem inter Chrysostomi Opera tom. III editionis Nivellianae pag. 743, sed est incerti auctoris Latini.

DE CRUCE ET LATRONE.

XVI. *Et quando de cruce nostra processit oratio*, etc., in ms. Casinensi Sermonum S. Leonis collectionis 1. Incerti antiqui

Latini auctoris est inter Chrysostomi Opera tom. III editionis Basileensis Heruagianae an. 1539, pag. 567.

DE PASCHA.

XVII. *Retinet sanctitas vestra*, etc., in mss. Basilicae Vat. 106 et Tridentino; legitur autem in app. Augustiniana sermone 162.

DE ASCENSIONE.

XVIII. *Fratres charissimi, Ascensionis Dominicae inclytum et regale mysterium*, etc., Leonis nomine in Vallicell. A, 7, et inter Leonis Sermones in Casin. collect. 1. Habetur in app. Augustini sermone 179.

XIX. *Glorificatio Domini nostri Jesu Christi resurgendo et ascendendo completa est*, etc., perperam nostro Auctori tribuitur in mss. Vallicell. A, 9, et XXV, nec non in Chigiano 5, cum sit sermo 263 S. Augustini.

XX. *Hodierna die Ascensionem in coelum celebramus*, etc. Nomine Leonis praenotatur in mss. Patavino S. Justinae et in Vallicell. A, 7. Editus est a Maurinis ex vetustissimo codice Remigiano, atque tributus S. Augustino in fine Sermonum, serm. 395.

XXI. *Omnia, charissimi, quae Dominus Jesus Christus in hoc mundo*, etc. In mss. Vallicellanis A, 9 et XXV, atque in Chigiano 5, legitur praefixo Leonis nomine. Est autem in app. Augustini serm. 176.

XXII. *Salvator noster, dilectissimi, ascendit in coelum*, etc. Leonis item nomine in iisdem tribus codd. in app. vero Augustini serm. 177.

DE PENTECOSTE.

XXIII. *Discessurus e mundo isto, et ascensurus in coelum Dominus*, etc., est sermo in app. Aug. 184. Non solum in mss. Fossatensi et Germanensi apud Maurinos, sed etiam in cod. Veneto 154, S. Leoni falso tribuitur; legitur autem sine ullo auctoris nomine in Lectionariis Veronensi ac Vallicell. A, 9.

XXIV. *Post illam singularem insignemque victoriam*, etc., est sermo 182 app. Augustini. In Vallicellanis XXV, et A, 9, nullo nomine praenotatur: sed in Chigiano, in Patavino S. Justinae et in Veneto 154, Leoni perperam ascribitur.

XXV. *Perpetui muneris refulsit hodie ornamentum*, etc., Leonis nomine in mss. Patavino, Bergomensi S. Alexandri ac Veneto, absque auctoris nomine in Vallicell. XXV. Legitur autem in append. Augustini serm. 186.

XXVI. *Sanctitati vestrae, charissimi, votorum jam nota debet esse festivitas*, etc., est sermo 185 in app. Augustiniana, cujus lege observationem praefixam. In Veneto autem cod. 154 ac

in Vallicell. XXV Leonis nomen falso praefert; in Vallicell. vero A, 9, absque ullo auctoris nomine.

DE JEJUNIO DECIMI MENSIS.

XXVII. *Legimus S. Moysem populo Dei praecepta dantem*, etc., est serm 285 inter Augustino olim tributos; et reipsa in ms. Bas. Vatic. 170, inter opuscula hujus sancti recensetur hac inscriptione: *Item de fide catholica S. Augustini*. Leonis nomine habetur in ms. Vallicell. II.

DE CATHEDRA S. PETRI.

XXVIII. *Institutio solemnitatis hodiernae a senioribus nostris*, etc., ac

XXIX. *Quamvis solemnitas festivitatis hodiernae*, etc., sunt sermones 190 et 191 appendicis Augustiniana, ad quos lege ibidem doctas Benedictinorum observationes. Leoni ascribuntur in Vallicell. XXVI ac in regio Taurinensi 218.

IN ANNUNTIATIONE B. VIRGINIS MARIAE.

XXX. *Virginalis hodie solemnitas linguam nostram, fratres, ad praeconium vocat.* In Lectionario Padilironensi S. Leoni papae tribuitur. Est autem vetus interpretatio, sed corruptissima, celebris homiliae S. Procli, tunc Cyziceni, postea vero Constantinopolitani episcopi, *in laudem Deiparae*, quae Graece et Latine praefigitur actis concilii Ephesini tom. III Venetae editionis pag. 577, nec non inter orationes et homilias PP. Graecorum editas a Combefisio pag. 301, Latine autem in bibliotheca Concionatoria ejusdem tom. VI, pag. 355. Haec eadem antiqua versio S. Proclo inscripta, ex cod. Vat. 2836 (**l. 3836**) edita fuit a P. Vincentio Ricardio pag. 673 editionis Romanae an. 1630 omnium Operum ejusdem S. Procli.

IN NATALI S. JOANNIS BAPTISTAE.

XXXI. *Hodie, dilectissimi fratres, qui Domini praecucurrit adventum*, etc. Leoni inscribitur in mss. Vallicell. A, 9, et XXV. Reperitur in app. Augustini sermone 198.

XXXII. *Post illum sacrosanctum Domini natalem diem*, etc. Est serm. 196 app. Augustini, et falso tribuitur Leoni in ms. Regio Taurinensi 768.

IN NATALI SS. PETRI ET PAULI.

XXXIII. *Apostolici natalis gaudio, fratres charissimi*, etc., ac

XXXIV. *Beatissimorum apostolorum passio, quorum hodie natalem solemniter celebramus, etc., nec non*

XXXV. *Beatissimorum apostolorum Petri et Pauli inseparabilem fidem, etc.* Hi tres sermones inter illos S. Leonis reperiuntur in mss. collectionibus 1 et 2, et duo postremi nomine Leonis praenotantur in cod. Vallicell. VII. Leguntur vero inter Opera S. Maximi Taurinensis hom. 2, 3 et 4, *De natali SS. apostolorum Petri et Pauli.*

DE SANCTO PAULO.

XXXVI. *Filioli mei, audite nos, et liberate vos, etc.* Leonis nomine in vetusto ms. Corbeiensi, ac in cod. Eremitarum Patavino 3 et in Veronensi S. Firmi Majoris. Vide appendicem Aug., ubi legitur serm. 204.

DE SANCTO LAURENTIO.

XXXVII. *Sanctum est, fratres, ac Deo placitum, etc., et*

XXXVIII. *Sicut patrum nostrorum, fratres charissimi, non incerta relatione didicimus, etc.* Hi duo sermones perperam Leoni ascribuntur in mss. collect. 1 et 2, cum sint homil. 1 et 2 S. Maximi *in Natali S. Laurentii.*

DE S. STEPHANO.

XXXIX. *Fratres charissimi, celebravimus hesterno die natalem, quo rex martyrum*, etc. Leonis nomen praefert in Vat. 1267, stylo repugnante. Legitur in appendice Augustini serm. 215.

DE ABSALON, QUANDO PERSEQUEBATUR DAVID PATREM SUUM.

XL. *Perdidit Absalon sceleratissimus mentem suam, perdidit sensum, amisit consilium*, etc. Inter Leonis Sermones in mss. collect. 2 et in nonnullis collect. 3 et 4. Hunc sermonem ex his codicibus edidit Gerardus Vossius, praepositus Tungrensis, inter *Miscellanea sanctorum aliquot Patrum Graecorum et Latinorum*, subjecta editioni Moguntinae Operum S. Gregorii Thaumaturgi an. 1604, pag. 234. Sed incerto auctori Latino eundem sermonem ascribendum censuit, notavitque eum reperiri in editionibus Latinis S. Jo. Chrysostomi, uti in Nivelliana tom. I, pag. 556.

DE MARTYRIBUS.

XLI. *Quotiescumque, fratres charissimi, sanctorum martyrum solemnitates celebramus*, etc. Leonis nomine in aliquot editionibus antiquis editus fuit, nec non in Homiliario Pauli Diaconi editionis Basileensis an 1496.

Lovanienses in editione Antuerpiensi an 1583 et Rainaudus Incerto auctori tribuerunt, et similiter Vossius Tungrensis eundem ex mss. emendatiorem recudens in *Miscellaneis* paulo ante laudatis, a Leone abjudicavit. Legitur autem Augustini nomine in Romano Breviario, et in appendice ejusdem doctoris serm. 225, ubi editores illum S. Caesario ascribendum existimant.

6. Sermones descriptos in appendice collectionis secundae, de quibus in praefatione sermonibus praemissa num. 19, etsi in partem maximam aliis scriptoribus tribuendi inter eorum opera editi fuerint, hic tamen non recensuimus, eo quod ex ms. basilicae S. Petri 210 ejusdem collectionis separati a Leonis Sermonibus inveniantur, post interjecta quaedam Cypriani Opuscula subjecti sine ullo auctoris nomine; unde Leoni attributi dici nequeunt. Eadem de causa in hac serie non collocavimus fragmentum sermonis *de Abrahae filio* e ms. bibliothecae Bononiensis S. Salvatoris a P. abbate Trombellio editum tom. II Anedoct. part. I, pag. 252. Cum enim codex auctoris nomine caret, tum vero ipse editor ex simplici conjectatione vaga et incerta illud vel Leoni, vel Maximo Taurinensi, vel Petro Chrysologo tribui posse existimavit.

7. Reliqui sunt sermones Leoni in aliquot codicibus ascripti, qui nulla in editione Patrum prodierunt. Hos, cum editu digni visi sunt, in subjecta appendice invenies. Qui peculiari aliqua ratione a Leone abjudicandi fuerunt, admonitionem praeferent in qua opportuna observationes inserentur. Quoad caeteros vero, qui nihil peculiare habent, cum Leoni eos ascribi non posse duo characteres num. 3 propositi satis demonstrent, codicem ex quo eos Leonis nomine inscriptos eruimus, in ipsorum fronte indicare sufficiet.

8. Neque idcirco credimus omnes sermones qui Leoni in mss. tribuuntur a nobis inventos fuisse. Immo cum in omnibus fere Lectionariis diversarum Ecclesiarum libris quos contulimus aliquem novum sermonem Leoninum nacti simus, nihil ambigimus quin aliis alios ejusmodi codices evolventibus alios sermones ejus nomini similiter ascriptos, id est supposititios, reperire continget.

9. Hac autem occasione duas suppositionum frequentiores origines, quas in expendendis multis Lectionariis deteximus, hic annotare non inutile nec ingratum lectoribus fuerit. Cum in iisdem codicibus describerentur sermones qui inter divina officia pro festorum aut feriarum ratione legendi erant si plures ad eandem solemnitatem pertinentes eundem habebant auctorem, primo sermoni tantum auctoris nomen saepe praefigebatur; caeteris vero, qui continuata serie consequiebantur, praenotata leguntur haec verba, *Cujus supra*, vel *Unde supra*, quibus indicatur idem auctor sequentis sermonis ac praecedentis. Posteriores autem librarii qui ejusmodi codices transcribebant, aliquos identidem sermones vel praeteribant vel addebant ex aliis Lectionariis, ut cuique videbatur. Hinc autem contingebat non raro ut alicujus auctoris sermonem inserentes ex Lectionario in quo erat inscriptio *Cujus supra*, vel *Unde supra*, hanc eandem inscriptionem inconsiderate retinerent, licet alius auctoris sermoni vel Sermonibus subjiceretur; et ita lectores hunc pro sermone ejusdem scriptoris acciperent. Ita in ms. Lectionario Patavino Patrum Conventualium S. Antonii, post duos sermones S. Maximi de Epiphania describitur sermo incipiens: *Hodiernam festivitatem, dilectissimi, apparitio Domini*, etc., cum titulo *Cujus supra*; ex quo titulo S. Maximo

tribuendus videtur, cum tamen non S. Maximum, sed S. Leonem habeat auctorem, et sit sermo 5 de eadem solemnitate, in nostra autem editione sermo 35. Hac forte de causa duos sermones ipsius Leonis 38 et 43 Augustino fuerunt attributi, et in hujus appendice leguntur serm. 133 et 148, nec absimiliter sermo ejusdem pontificis 40, qui sub Leonis quidem nomine legebatur a monachis Corbeiensibus, Divionensibus, Sandionysianis et Compendiensibus, nomine S. Maximi inscribebatur apud Cluniacenses, teste Ulderico apud P. Martene de antiquis monachorum Ritibus lib. III, cap. 11, num. 2.

10. Alia etiam suppositionis origo, licet minus frequens, afferri potest. Nonnumquam librarii sine ulla auctoris mentione sermones alicujus nobis ignoti scriptoris in Lectionariis inseruere, qui postea habiti fuerunt ejus auctoris cui praecedentes sermones in iisdem codicibus inscribebantur. Ita duo sermones quorum alter e S. Isidori Hispalensis Operibus excerptus fuit, paulo ante memoratus num. 11, alter vero qui exorditur, *Dilectissimi nobis, fides nostra nos admonet*, et in hac appendice edetur num. 4, sine ullius auctoris nomine subjecti sermonibus S. Leonis de *Quadragesima* in Lectionariis basilicae S. Petri 105 et 107, veluti Leonini recensentur in mss. collect. 1 et 2, quae ex iisdem vel similibus Lectionariis originem ducunt. Hujus generis fuisse videntur illi sermones qui in diversis Lectionariis libris aliis atque aliis tribuuntur, ex gr. S. Augustino, S. Joanni Chrysostomo, S. Leoni, etc., haecque ipsa auctorum quibus adjudicantur varietas incerti et ignoti auctoris indicium est.

11. Quod si his causis aliam adjicias, quam PP. Maurini in Ambrosio proponunt, celebritatem scilicet auctoris, qua ignotorum vel inferioris quoque notae scriptorum lucubrationes commendare placuit, cum Leonis nomen celeberrimum esset, haec quoque ascribendorum ipsi sermonum causa non defuit. Quo vero plures alicujus sancti sermones ob celebritatem ejus Lectionariis fuerunt inserti, eo plures alieni sermones eidem attributi deprehendentur, ut in Augustino videre est, cujus sermones in Lectionaria passim inducti, incredibilem ascititorum copiam, quae genuinorum numerum fere coaequat, receperunt. Cum itaque S. Leonis sermones in Lectionariis frequentes occurrant, plures eidem suppositos nancisci non difficile fuit. Sed eia jam ipsos sermones in hac appendice edendos subjiciamus.

SERMONES S. LEONI MAGNO ATTRIBUTI. (G,S)*

ADMONITIO IN TRACTATUM SEQUENTEM.

Hic tractatus e Vaticano codice 2346 a Gerardo Vossio praeposito Tungrensi primum editus, et insertus inter Miscellanea sanctorum aliquot Patrum subjecta editioni S. Gregorii Thaumaturgi Mogunt. an. 1604, in aliis subinde

S. Leonis editionibus locum habuit. Notavit autem Vossius in eo ms. hunc titulum minus congruum praeferri: Leo papa primae sedis episcopus ad Flavianum de erroribus Eutychetis; perinde ac si ipsa esset epistola ad Flavianum Constantinopolitanum episcopum directa. Nos eundem tractatum reperimus in alio cod. Vat. Reginae Sueciae 139, saeculi circiter XIV, qui Leonis Opera continet. Haec autem eidem inscriptio est pag. 160: Fides Leonis papae, quam S. Gregorius in epistolis suis mirabiliter laudat, ita dicens: «Quisquis fidem S. Leonis papae auget vel minuit, vel usque ad minimum atomum pleniter non amplectitur, ullo modo non episcopus est dicendus, sed anathemate plectendus est.» Quae tamen S. Gregorius non de hoc tractatu, sed de celebri ad Flavianum epistola scripsit. Similiter post eum tractatum haec annotatio ibidem ponitur: Canones praecipunt in prima synodo legendas epistolas B. Leonis papae, quas scripsit ad Flavianum de errore Eutychis. Eundem etiam tractatum nacti sumus in ms. Vat. 551, quem diversum a codice Vossii patebit ex nonnullis variantibus, ac praesertim ex notatione ultima. Est codex XII circiter saeculi, et Hieronymi Epistolas continet, quibus hic tractatus praemittitur cum hoc titulo: Leo papa primae sedis episcopus ad (et additum posteriori manu) Flavianum, ubi primae manus scriptura deleta fuerat. Subjicitur postea notatio: Haec est illa fides quam S. Gregorius, etc., ac dein: Canones praecipunt, etc., ut in Vat. Reginae.

Quesnellus hunc tractatum veluti certo spurium in appendicem rejiciendum credidit eo nomine quod centonem ex Leonis scriptis consutum habuerit. Omnia enim hinc inde ex variis S. pontificis textibus ad verbum descriptis nunc ex

Sermonibus nunc ex Epistolis sumpta sunt, quae indicantur in margine. Vossius post indicatos fontes unde hic tractatus compactus fuit, haec subjicit: Quae vel ideo loca per nos collata hic adducere visum est, ut constet hanc veram S. Leonis esse doctrinam. An autem praesens hic tractatus ita ab ipso S. Leone sit conscriptus, an ab aliis sit ex ejus doctrina confectus, curiose hic indagandum haud videtur. Unum sane hoc ex Epistolis S. Leonis exploratum habemus, quod eadem saepe in aliis atque aliis repetantur: At inscriptionis falsitas suspicionem primum ingerit; dein difficultatem faciunt nonnulli textus qui veluti rationem antecedentium praeferunt, cum antecedentibus autem non satis cohaerent, ut potissimum liquebit ex notatione 38. Igitur de centone, quem aliquis minus perite conguessit, dubitari non posse credimus; ac proinde hunc tractatum in appendice, in quam fuerat a Quesnello conjectus, relinquendum putavimus. Primum autem locum huic centoni dedimus, eo quod opera hujusmodi mediae cujusdam conditionis inter sincera et supposititia sint; neque enim a Leone omnino alienum est, quod ex ejusdem verbis constat atque sententiis; neque rursus omnino ipsius proprium, quod ab alio concinnatum fuit. Vossius licet uno codice in hoc tractatu edendo usus sit, aliquas tamen variantes annotavit in margine, quas ex lectione Sermonum, vel Epistolarum sumpsit, easque solas posteriores editiones exhibent. Nos ex duobus mss. paulo ante allegatis Vat. et Regio alias subjiciemus, vel ubi opportunum fuerit, indicata veteri lectione, transferemus in textum.

395 SERMO I. *Seu Tractatus adversus errores Eutychetis et aliorum haereticorum.*

CAP. I.

Ad Ecclesiae filios instruendos addendum est nostri Sermonis obsequium. Non enim timemus ne spiritales et eruditi nota fastidiant, ad quorum fructum pertinet aliis insinuare quod ipsi cum magna sui utilitate didicerunt. Fiat ergo per corda omnium, dispensatio munerum divinorum, et servitutem oris nostri docti indoctique non spernant. Adsit etiam nostrae fidei ipsius largitas de cujus maiestate loqui tentamus, ut ad profectum totius Ecclesiae suae et vos capaces et nos faciat abundantes. Cum igitur ad intelligendam dignitatem Spiritus sancti oculos mentis intendimus, nihil diversum ab excellentia Patris et Filii cogitemus: quia in nullo ab unitate sua discrepat divinae Trinitatis essentia. Sempiternum est Patri, coaeterni sibi Filii esse genitorem. Sempiternum est Filio, intemporaliter a Patre esse progenitum. Sempiternum quoque est Spiritu sancto, Spiritum esse Patris et Filii: ut numquam sine Filio Pater, numquam Filius sine Patre, numquam Pater et Filius sine Spiritu sancto fuerint; et omnibus existentiae gradibus exclusis, nulla ibi persona sit anterior, nulla posterior. Hujus enim beatae Trinitatis incommutabilis Divinitas una est in substantia, indivisa in opere, consors in voluntate, par in omnipotentia, aequalis in gloria. De qua cum Scriptura sancta sic loquitur ut aut in factis aut in verbis aliquid designet, quid

singulis videatur convenire personis, non perturbatur fides catholica, sed docetur: ut per proprietatem aut vocis aut operis insinuetur nobis veritas Trinitatis, et non dividat intellectus quod distinguit auditus. Ob hoc enim quaedam sive sub Patris, sive sub Filii, sive sub Spiritus sancti appellatione promuntur, ut confessio fidelium in Trinitate non erret. Quae cum sit inseparabilis, numquam intelligeretur Trinitas esse, si semper inseparabiliter diceretur. Bene ergo ipsa difficultas loquendi cor nostrum **396** ad intelligentiam trahit, et per infirmitatem nostram coelestis doctrina nos adjuvat: ut quia in deitate Patris, Filii et Spiritus sancti nec singularitas est nec diversitas cogitanda, vera unitas et vera Trinitas possit quidem mente simul sentiri, sed non possit simul ore proferri. Fundata igitur, dilectissimi, in cordibus nostris hac fide, salubriter credimus quod tota simul Trinitas una virtus est, una majestas, una substantia, indiscreta operatio, inseparabilis dilectio, indifferens potestas, simul implens omnia, simul continens universa. Quod enim est Pater, hoc est et Filius, hoc est et Spiritus sanctus; et vera Deitas in nullo esse aut minor aut major potest. Quae sic in tribus est confitenda personis, ut et solitudinem non recipiat Trinitas, et unitatem servet aequalitas.

CAP. II.

Numquam enim ab omnipotentia Patris, et Filii, Spiritus sancti est discreta majestas. Et quidquid in dispositione omnium rerum agit divina moderatio ex totius venit providentia Trinitatis. Una est ibi benignitas misericordiae,

una censura justitiae; nec aliquid est in actione divisum, ubi nihil est in voluntate diversum. Quae ergo illuminat Pater, illuminat Filius, illuminat Spiritus sanctus. Cumque alia sit persona missi, alia mittentis, alia promittentis, simul nobis et unitas manifestatur et Trinitas; ut essentia habens aequalitatem, et non recipiens solitudinem, et ejusdem substantiae et non ejusdem intelligatur esse personae. Quod ergo salva cooperatione inseparabilis Deitatis, quaedam Pater, quaedam Filius, quaedam proprie Spiritus sanctus exsequitur, nostrae redemptionis dispositio, nostrae salutis est ratio. Si enim homo ad imaginem et similitudinem Dei factus (**Gen. II**), in suae naturae honore mansisset, nec diabolica fraude deceptus, a lege sibi posita per concupiscentiam deviasset, creator mundi creatura non fieret: neque aut sempiternus temporalitatem subiret, aut aequalis Deo Patri Filius Deus formam servi, et similitudinem carnis peccati assumeret. Sed quia *invidia diaboli mors intravit in orbem terrae* (**Sap. II**), et aliter solvi captivitas humana non potuit, nisi causam nostram ille susciperet sine majestatis suae damno, et **397** verus homo fieret, et solus peccati contagium non haberet: divisit sibi opus nostrae reparationis misericordia Trinitatis, ut Pater propitiaretur, Filius propitiaret, Spiritus sanctus igniret. Si igitur duce gratia, dilectissimi, fideliter sapienterque noscamus, quid Patri, quid Filio, quid Spiritui sancto in reparatione nostra proprium, quidve commune sit; ea quae pro nobis humiliter et corporaliter gesta sunt, ita proculdubio suscipiemus, ut nihil indignum de una atque eadem Trinitatis gloria sentiamus. Quamvis enim nulla mens ad cogitandum de Deo, nulla ad loquendum lingua sufficiat, tamen quantumcumque illud est quod humano intellectu de essentia paternae Deitatis attingitur, nisi unum atque idem

est, cum vel de Unigenito ejus, vel de Spiritu sancto cogitatur, non pie sapitur, sed nimis carnaliter caligatur, et ipsum quod de Patre congruenter sentiri videbatur, amittitur: quia de tota Trinitate receditur, si in ea unitas non tenetur. Nulla autem ratione vere est unum, quod aliqua est inaequalitate diversum. Cum ergo ad confitendum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum aciem mentis intendimus, procul ab animo formas visibilium rerum, et aetates temporalium naturarum, procul corpora locorum, et loca corporum repellamus. Discedat a corde, quod spatio extenditur, quod fine concluditur, et quidquid nec semper ubique, nec totum est. Cogitatio de Deitate Trinitatis concepta, nihil per distantiam intelligat, nihil per gradus quaerat; aut si quid dignum Deo senserit, nulli hoc ibi audeat negare personae.

CAP. III.

Hanc autem fidem non terrena sapientia reperit, nec opinio humana persuasit; sed ipse unigenitus Filius docuit, ipse Spiritus sanctus instituit: de quo nihil est aliter, quam de Patre et de Filio sentiendum: quia licet non sit Pater, non sit Filius, non tamen est a Patre, Filioque divisus. Et sicut propriam habet in Trinitate personam, ita unam habet in Patris, et Filii Deitate substantiam, omnia implentem, omnia continentem, et cum Patre, et Filio universa moderantem in saecula. Quid enim tam adversatur prophetis, tam repugnat Evangeliiis, tam denique est apostolicis rebelle doctrinis, quam in Domino Jesu Christo ex Maria virgine genito, et sempiterno Patri intemporaliter coaeterno, unam ac singularem praedicare

naturam? Quia si hominis tantum intelligenda est, ubi est quae saluat Deitas? si tantummodo **398** Dei, ubi est quae salvatur humanitas? Fides autem catholica, quae omnibus resistit erroribus, etiam istas simul impietates refutat, damnans Nestorium divina ab homine dividendam, detestans Eutychen in divinis humana vacuam: quoniam veri Dei Filius, Deus verus, unitatem et aequalitatem habens cum Patre, et cum Spiritu sancto, idem verus homo esse dignatus est, nec conceptu virginis matris sejunctus a carne, nec partu: sic humanitatem sibi uniens, ut Deus incommutabiliter permaneret: sic Deitatem homini impertiens, ut eum glorificatione non consumeret, sed augeret. Qui enim factus est in forma servi, in forma Dei esse non destitit; nec alter in altero, sed unus in utroque est. Nullis dispensationum varietatibus fides nostra turbetur, sed sive in miraculis virtutum, sive in contumeliis passionum et Deum qui homo est, et hominem credamus esse qui Deus est. Verus itaque Deus et verus homo unus est Christus, dives in suis, pauper in nostris; dona accipiens, et dona diffundens; particeps mortalium, et vivificatio mortuorum: ut in nomine Jesu Christi omne genu flectatur.

CAP. IV.

Nesciens igitur Eutyches quid deberet de Verbi Dei incarnatione sentire, neque volens in sanctarum Scripturarum latitudine laborare, illam saltem communem confessionem sollicito recepisset auditu, qua fidelium universitas profitetur, credere se in Deum Patrem omnipotentem, et in Jesum

Christum Filium ejus unicum Dominum nostrum, qui conceptus est de Spiritu sancto et Maria virgine. Quibus tribus sententiis, omnium fere haereticorum machinae destruuntur. Cum enim Deus et omnipotens Pater creditur, sempiternus eidem Filius demonstratur, in nullo a Patre differens: quia de Deo Deus, de omnipotente omnipotens, de aeterno natus est coaeternus: non posterior tempore, non inferior potestate, non dissimilis gloria, non divisus essentia. Idem vero sempiterni genitoris unigenitus sempiternus, natus est de Spiritu sancto, ex Maria virgine. Quae nativitas temporalis, illi nativitati divinae et sempiternae nihil minuit, nihil contulit; sed totam se reparando homini, qui erat deceptus, impendit, et ut mortem vinceret, et diabolum qui habebat mortis imperium, sua virtute destrueret.

CAP. V.

In quo etiam conflictu pro nobis inito, magno et mirabili aequitatis jure certatum est, dum omnipotens Deus cum saevissimo hoste non in sua majestate, sed in **399** nostra humilitate congreditur, objiciens ei eandem formam eandemque naturam, mortalitatis quidem nostrae participem, sed peccati totius expertem. Non enim superare nos possemus peccati et mortis auctorem, nisi naturam nostram ille susciperet et suam faceret, quem nec peccatum contaminare, nec mors potuit detinere. Conceptus quippe est de Spiritu sancto, intra uterum Virginis matris, quae illum ita salva virginitate edidit, quemadmodum salva virginitate concepit. An forte ideo putavit haereticus ille Dominum

nostrum Jesum Christum non nostrae esse naturae, quia missus angelus ad Virginem ait: *Et virtus Altissimi obumbrabit tibi; ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Luc. II)*: ut quia conceptus Virginis divini fuit operis, non de natura concipientis fuerit caro concepti? Sed non ita intelligenda est illa generatio singulariter mirabilis et mirabiliter singularis, ut per novitatem creationis proprietas remota sit generis. Fecunditatem enim Virgini Spiritus sanctus dedit, veritas autem corporis de corpore sumpta est, et aedificante sibi sapientia domum (**Prov. IX**), *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis (Joan. I)*, hoc est in ea carne quam sumpsit ex homine, et quam spiritus vitae rationalis animavit. Verbum igitur Dei Deus, Filius Dei, qui in principio erat apud Deum, per quem facta sunt omnia, sine quo factum est nihil, propter liberandum hominem ab aeterna morte factus est homo, ita se ad susceptionem humilitatis nostrae sine diminutione majestatis suae inclinans, ut manens quod erat, assumensque quod non erat, veram servi formam ei formae in qua Deo Patri est aequalis uniret, et tanto foedere naturam utramque consereret, ut nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio.

CAP. VI.

Salva igitur proprietate utriusque naturae, et in unam coeunte personam, suscepta est a majestate humilitas, a virtute infirmitas, ab aeternitate mortalitas; et ad resolvendum conditionis nostrae debitum natura inviolabilis naturae est

unita passibili, ut quod nostris remediis congruebat, unus atque idem mediator Dei et hominum homo Christus Jesus, et mori posset ex uno, et mori non posset ex altero. Integra ergo perfectione veri hominis, perfectaue natura, verus natus Deus est, **400** totus in suis et totus in nostris. Nostra autem dicimus, quae in nobis ad initio Creator condidit, et quae reparanda suscepit. Nam illa quae deceptor intulit et homo deceptus admisit nullum habuerunt in Salvatore vestigium. Nec quia communionem humanarum subiit infirmitatum, ideo nostrorum fuit particeps delictorum. Assumpsit formam servi sine sorde peccati, humana augens, divina non minuens, quia exinanitio illa qua se invisibilis visibilem praeuit, et Creator ac Dominus omnium unus voluit esse mortalium, inclinatio fuit miserationis, non defectio potestatis. Proinde qui manens in forma Dei fecit hominem, idem in forma servi factus est homo. Tenet enim sine defectu proprietatem suam utraque natura. Et sicut forma servi Dei formam non adimit, ita forma Dei formam servi non minuit. Nam quia gloriabatur diabolus hominem, sua fraude deceptum, divinis caruisse muneribus, et immortalitatis dote nudatum, duram mortis subiisse sententiam, seque in malis suis quoddam de praevaricatoris consortio invenisse solatium, Deum quoque, iustitiae exigente ratione, erga hominem, quem in tanto honore condiderat, propriam mutasse sententiam: opus fuit secreti dispensatione consilii, ut incommutabilis Deus (cujus voluntas non potest sua benignitate privari) primam erga nos pietatis suae dispensationem sacramento occultiore compleret, et homo diabolicae iniquitatis versutia actus in culpam contra Dei propositum non periret.

CAP. VII.

Ingreditur ergo haec mundi infirma Filius Dei, de coelesti sede descendens, et a paterna gloria non recedens, novo ordine, nova nativitate generatus. Novo ordine, quia invisibilis in suis, visibilis est factus in nostris. Incomprehensibilis, voluit comprehendi. Ante tempora manens, coepit esse ex tempore. Universitatis Dominus servilem formam obumbrata majestatis suae immensitate, suscepit. Impassibilis Deus, non dedignatus est homo esse passibilis et immortalis, mortis legibus subjacere. Nova autem nativitate generatus, quia inviolata virginitas concupiscentiam nescivit, carnis materiam ministravit. Assumpta est de matre Domini, natura, non culpa; nec in Domino Jesu Christo, ex utero Virginis genito, quia nativitas est mirabilis, ideo nostrae naturae **401** est dissimilis. Qui enim verus est Deus, idem verus est homo. Et nullum in hac unitate est mendacium, dum invicem sunt et humilitas hominis et altitudo Deitatis. Sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate: agit enim utraque forma cum alterius communione quod proprium est, Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exsequente quod carnis est. Unum horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis. Et sicut Verbum ab aequalitate paternae gloriae non recedit, ita caro naturam nostri generis non relinquit. Unus enim idemque est, quod saepe dicendum est, vere Dei Filius, et vere hominis Filius. Deus per id quod *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*; homo per id quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis* (**Joan. I**). Quem utique sicut hominem diabolica tentat astutia, eidem, sicut Deo angelica

famulantur obsequia. Esurire, sitire, lassescere, atque dormire, evidenter humanum est. Sed quinque panibus quinque millia hominum saturare. largiri Samaritanae aquam vivam, cujus haustus bibenti praestat ne ultra jam sitiatur, et supra dorsum maris plantis non subsidentibus ambulare, et elationes fluctuum increpata tempestate consternere, sine ambiguitate divinum est. Sicut ergo (ut multa praeteream) non ejusdem naturae est, flere miserationis affectu Lazarum amicum mortuum, et eundem remoto quatríduanae aggere sepulturae, ad vocis imperium excitare redivivum, aut in cruce pendere et in noctem luce conversa omnia elementa tremefacere, aut clavis transfixum esse, et paradisi portam fidei latronis aperire; ita non ejusdem naturae est, dicere: *Ego et Pater unum sumus* (**Joan. X**); et dicere: *Pater major me est* (**Ibid. XIV**). Quamvis enim in Domino Jesu Christo Dei, et hominis una persona sit, aliud tamen est unde in utroque communis est contumelia, aliud unde communis est gloria. De nostro enim illi est minor Patre humanitas, de Patre illi est aequalis cum Patre Divinitas.

CAP. VIII.

Propter hanc ergo unitatem personae in utraque natura intelligendam, et Filius hominis legitur descendisse de coelo, cum Filius Dei carnem de ea Virgine de qua est natus assumpserit. Et rursus Filius Dei crucifixus dicitur ac sepultus, cum haec non in Divinitate ipsa, qua Unigenitus, consempternus et consubstantialis est Patri, sed in naturae humanae sit infirmitate perpressus. Unde unigenitum Filium

Dei, crucifixum, **402** et sepultum, omnes etiam in Symbolo confitemur, secundum illud Apostoli dictum: *Si enim cognovissent, numquam Dominum majestatis crucifixissent (I Cor. II)*: quia Ecclesia catholica hac fide vivit, hac proficit, ut in Domino Jesu Christo, nec sine vera Divinitate humanitas, nec sine vera humanitate credatur Divinitas. Cum autem in Concilio Eutyches profiteretur ex duabus naturis fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem vero unam naturam confiteretur; miror tam absurdam, tamque perversam ejus professionem nulla judicantium increpatione reprehensam; et sermonem nimis insipientem, nimisque blasphemum, ita omissum, quasi nihil quod offenderet, esset auditum: cum tam impie duarum naturarum ante incarnationem Unigenitus Dei Filius fuisse dicatur, quam nefarie postquam *Verbum caro factum est*, natura in eo singularis asseritur. Quod non Eutyches ideo vel recte vel tolerabiliter aestimet dictum, quia nulla est sententia confutatum. Tunc enim fructuosissime vera fides defenditur, cum etiam a sectatoribus suis opinio falsa damnatur.

CAP. IX.

Inter haec ergo quantum Nestorius a veritate deviavit, Deitatem Verbi ab assumpti hominis substantia separando, tantum a recto tramite etiam iste discessit, qui unigenitum Dei Filium sic de utero beatæ Virginis prædicat natum, ut humani quidem corporis speciem gesserit, sed humanæ carnis veritas Verbo unita non fuerit. De quo prodigio falsitatis, quis non videat quæ opinionum monstra nascantur? Negator enim

mediatoris Dei et hominum, hominis Jesu Christi, necesse est ut multis impietatibus impleatur, eumque aut Apollinaris sibi vindicet, aut Valentinus usurpet, aut Manichaeus obtineat, quorum nullus in Christo Jesu humanae carnis credidit veritatem. Qua utique non recepta, non solum quod secundum carnem atque animam rationalem, qui erat in forma Dei, manens idem in forma servi, homo natus denegatur, sed etiam quod crucifixus est, et mortuus, ac sepultus, quodque die tertia a mortuis resurrexit, et quod ad dexteram Dei Patris sedens, ad judicandos vivos et mortuos in eo corpore sit venturus, in quo est judicatus, abnuitur: quia haec redemptionis nostrae sacramenta vacuantur, si Christus veram veri hominis, totamque naturam suscepisse non creditur. An quia manifesta erant signa divina, falsa dicentur documenta corporea? et testimonia utriusque naturae valebunt, ut creator **403** intelligatur, non valebunt ut creatura salvetur? Quod Deitatis est caro non minuit, quod carnis est Deitas non peremit. Idem enim et sempiternus ex Patre, et temporalis ex matre: in sua virtute inviolabilis, in nostra infirmitate passibilis; in Deitate Trinitatis cum Patre et cum Spiritu sancto unius ejusdemque naturae; in susceptione autem hominis, non unius substantiae, sed unius ejusdemque personae: ut idem esset dives in paupertate, omnipotens in abjectione, impassibilis in supplicio, immortalis in morte. Nec enim Verbum aut in carnem aut in animam aliqua sui parte conversum est, cum simplex et incommutabilis natura Deitatis tota in sua sit semper essentia, nec damnum sui recipiens nec augmentum; et sic assumptam naturam beatificans, ut glorificata in glorificante permaneat. Cur autem inconveniens aut impossibile videatur ut Verbum et caro atque anima unus Jesus Christus et unus Dei hominisque sit Filius, si caro et

anima quae dissimilium naturarum sunt, unam faciunt etiam sine Verbi incarnatione personam, cum multo facilius sit ut hanc unitatem sui atque hominis Deitatis praestet potestas, quam ut eam in substantiis suis obtineat solius humanitatis infirmitas? Nec Verbum igitur in carnem, nec in Verbum caro mutata est, sed utrumque in uno manet, et unus in utroque est, non diversitate divisus, nec permixtione confusus. Nec alter ex Patre, alter ex matre, sed idem aliter ex Patre ante omne principium, aliter de matre in fine saeculorum: ut esset mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (**I Tim. II**), in quo inhabitaret plenitudo Divinitatis corporaliter (**Coloss. II**): quia assumpti non assumentis provectio est, *quod Deus illum exaltavit, et donavit illi nomen quod est super omne nomen* (**Philip. II**).

CAP. X.

Nativitas enim Domini secundum carnem, quamvis habeat quaedam propria quibus humanae conditionis initia transcendat, sive quod solus ab inviolata Virgine sine concupiscentia carnis est conceptus et natus, sive quod ita e visceribus matris est editus, ut fecunditas pareret et virginitas permaneret, non alterius tamen naturae erat ejus caro, quam nostrae, nec alio illi quam caeteris hominibus anima est inspirata principio, quae excelleret, non diversitate generis, sed sublimitate virtutis. Nihil enim carni suae habebat adversum, nec discordia desideriorum gignebat compugnantiam voluntatum. Sensus corporei vigeabant sine lege peccati, et veritas affectionum sub moderamine Deitatis

et mentis, nec tentabatur illecebris, nec cedebat **404** injuriis. Verus homo vero unitus est Deo; nec secundum existentem prius animam deductus est e coelo, nec secundum carnem creatus ex nihilo, eandem gerens in Verbi Deitate personam, et tenens communem nobiscum in corpore animaue naturam. Non enim esset Dei hominumque mediator, nisi idem Deus idemque homo in utroque et unus esset et verus. Deinde non Deum tantum dicimus Christum, sicut haeretici Manichaei, nec hominem tantum sicut haeretici Photiniani; nec ita hominem, ut aliquid ei desit quod ad humanam certum est pertinere naturam, sive animam, sive mentem rationabilem, sive carnem, quae non de femina sumpta sit, sed facta de Verbo, in carnem converso atque mutato: quae tria falsa et vana Apollinaristarum haeticorum tres varias protulerunt partes. Nec dicimus quod beata Virgo Maria hominem sine Deitate conceperit, qui creatus a Spiritu sancto, postea sit susceptus a Verbo, quod Nestorium praedicantem merito justequè damnavimus; sed dicimus Christum Dei Filium, Deum verum, natum de Deo Patre, sine ullo initio temporis, eundemque hominem verum natum de matre homine, certa plenitudine temporis; nec ejus humanitatem, qua major est Pater, minuere aliquid ei naturae qua aequalis est Patri. Hoc autem utrumque unus est Christus, qui verissime dixit et secundum Deum: *Ego et Pater unum sumus* (**Joan. X**); et secundum hominem: *Pater major me est* (**Joan. XIV**).

CAP. XI.

Quamvis ergo in uno Domino nostro Jesu Christo, vero Dei atque hominis Filio, Verbi et carnis una persona sit, et utraque essentia communes habeat actiones, intelligendae tamen sunt ipsorum operum qualitates, et sincerae fidei contemplatione cernendum est ad quae provehatur humilitas infirmitatis, et ad quae inclinetur altitudo virtutis: quid sit quod caro sine Verbo non agit, et quid sit quod Verbum sine carne non efficit. Sine Verbi enim potentia non conciperet virgo nec pareret, et sine veritate carnis obvoluta pannis infantia non jaceret. Sine Verbi potentia non fieret redintegratio debilium et vivificatio mortuorum, et sine veritate carnis nec cibus jejuno nec somnus esset necessarius fatigato. Postremo sine Verbi potentia non se Dominus Patri profiteretur aequalem, et sine veritate carnis non idem diceret Patrem esse majorem, cum catholica fides utrumque suscipiat, utrumque defendat, quae secundum proprietatem divinae humanaeque substantiae unum Dei Filium et hominem credit et Verbum. **405** Quamvis ergo ab illo initio, quo in utero virginis *Verbum caro factum est* (**Joan. I**), nihil umquam inter divinam humanamque substantiam divisionis exstiterit, et per omnia incrementa corporea unius personae fuerint totius temporis actiones, ea ipsa tamen quae inseparabiliter facta sunt nulla permixtione confundimus, sed quid cujusque formae sit ex operum qualitate sentimus. Nec divina enim humanis praejudicant, nec humana divinis: cum ita in idipsum utraque concurrant, ut in eis nec proprietas absumatur, nec persona geminetur. Quamvis ergo unus sit Dominus Jesus Christus, et verae Deitatis veraeque humanitatis in ipso una prorsus eademque persona sit, neque hujus unionis soliditas ulla possit divisione sejungi; exaltationem tamen, qua *illum exaltavit Deus, et donavit illi*

nomen, quod est super omne nomen, ad eam intelligimus pertinere formam, quae ditanda erat tantae glorificationis augmento. In forma quippe Dei, aequalis erat Filius Patri, et inter genitorem atque unigenitum nulla erat in essentia discretio, nulla in maiestate diversitas, nec per incarnationis mysterium aliquid decesserat Verbo, quod Dei Patris munere redderetur. Forma autem servi, per quam impassibilis Deitas, sacramentum magnae pietatis implevit, humana humilitas est, quae gloria divinae potestatis evecta est in tantam unitatem, ab ipso conceptu virginis Deitate et humanitate connexa, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana. Propter quod sicut Dominus maiestatis dicitur crucifixus, ita qui ex sempiternitate aequalis est Deo, dicitur exaltatus. Nec interest ex qua Christus substantia nominetur; cum inseparabiliter manente unitate personae, idem sit et totus hominis filius propter carnem, et totus Dei Filius propter unam cum Patre Deitatem. Quidquid ergo in tempore accepit Christus, secundum hominem accepit, cui quae non habuit, conferuntur. Nam secundum potentiam Verbi, indifferenter omnia quae habet Pater, etiam Filius habet: et quae in forma servi a Patre accepit, eadem in forma Patris etiam ipse donavit.

CAP. XII.

Eam fidem, cum plurimi haereticorum impugnarent, Nestorius, et Eutyches, diversa quidem assertione, sed simili impietate conati sunt irrumpere. Anathematizetur ergo Nestorius, qui beatam Virginem **406** hominis tantummodo credidit genitricem, ut aliam personam carnis, aliam faceret

Deitatis: cum ita intra virginea viscera Verbum caro sit factum, ut per ineffabile sacramentum uno conceptu unoque partu secundum veritatem atque unionem utriusque naturae, eadem virgo et ancilla Domini esset, et mater. Percellatur quoque Eutyches eodem anathemate, qui negata humanae carnis atque animae veritate, totum Dominum nostrum Jesum Christum unius asseruit esse naturae, tamquam Verbi Deitas ipsa se in carnem animamque converterit. Quae mendacia tam sacrilega, per totum mundum, sanctorum Patrum damnata sunt sententiis. Fides autem catholica singularis atque vera, justificans impium, et creans justum, ad humanitatis suae tracta participem, in illo acquirit salutem in quo solo homo invenerit innocentem. Eam fidem secundum propheticam, evangelicam, apostolicam, et salutaris symboli doctrinam, Nicaena Synodus instituit, examen Chalcedonense confirmavit, orbis terrarum celebrat atque veneratur. Eamdem, dilectissimi, pio et laudabili amore defendite, immo fideliter firmiterque retinete, ac constanter asserite. Quoniam, sicut ait B. apostolus Paulus, *magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, justificatum est in spiritu, apparuit angelis, praedicatum est gentibus, creditum est in hoc mundo, assumptum est in gloria (I Tim. III, 16)*.

SERMO II. *In Nativitate Domini.*

CAP. I.

Salvator noster, dilectissimi, hodie natus est, gaudeamus: neque enim locum oportet esse tristitiae, ubi natalis est gaudiorum. Ad omnes itaque gaudium istud pertinet, quia Christus omnibus venit. Nullus ergo se laetitiae diei hujus arbitretur alienum. Si sanctus est quis gaudeat, quia accipiet remunerationem. Si peccator est gaudeat, quia invitatur ad veniam. Si gentilis est gaudeat, quia admittitur ad salutem. Carnem humani generis pro nobis Deus assumpsit. **407** Si ipsi nos alienos a Christo non faciamus, jam in Christo sumus. Agnoscamus ergo redemptionem nostram, agnoscamus salutem nostram. Ipse se alienum a consortio Christi efficit, qui se esse in corpore Christi denegaverit. Sed illud, dilectissimi, quod secundum Scripturas, quae lectae sunt, hodie Dominum natum esse cognoscimus, videamus; quomodo in fine saeculi natus sit, qui creator est saeculorum: *Ipse enim dixit, et facta sunt; ipse mandavit, et creata sunt* (Ps. CXLVIII, 6).

CAP. II.

Christus ergo Salvator noster, dilectissimi, homo et Deus creditur: Deus ex Patre, homo de matre; Deus ex deitate, corporeus ex carne; et ideo Deus ante saecula, homo post saecula; Deus ante initia, homo inter extrema, qui in principio creavit per majestatem, hodie venit salvare per carnem.

Creatio hominum, prima potentia fuit; salvatio, secunda pietas. Benignitatis motu affectu Dominus voluit ut nobis redderet misericordia quidquid abstulerat offensa. Descendit ergo ille ut nos ascenderemus, coelestia submisit ut terrestria sublevaret; fecit se hominis participem ut hominem faceret Dei esse consortem; *factus*, sicut per Apostolum audistis, *ex muliere, factus sub lege* (**Galat. IV, 4**). Sed nemo cum mulierem audit matrem Domini, de nominis offensione moveatur. Virgo concepit ex Spiritu sancto, sed mulier nominatur ex sexu. Et ideo evangelista, qui lectus est, virginem; apostolus autem mulierem nuncupavit: ut omnes in partu Virginis omnipotentiam agnoscerent Divinitatis; in appellatione autem mulieris, nomen conditionis audirent.

CAP. III.

Natus est ergo Dominus noster ex carne quidem, sed non ex corruptione carnali; natus ut homo, sed non genitus ut homo. Ita suscepit carnem, ut servaret majestatis honorem. Et sic segregando puritatem nativitatis suae a concretione colluvionis humanae, peregit quidem in ortu suo plenam hominis dispensationem, sed Dei tamen non descruit dignitatem. Ideoque in mundo isto talis qualis nativitate, puritatem ortus sui etiam in vitae sinceritate servavit. Solus enim ille est in cujus ore, sicut scriptum est, dolus non fuit: utique ut qui colluvionem humanam in creatione nescierat, etiam in conversatione nesciret. Cum enim, inquit Apostolus, in forma Dei esset, formam servi accepit, etc. Omnes homines, dilectissimi, servi peccatorum fuerunt, et ideo bene

ait Apostolus formam tantummodo servi assumpsisse, quia homo quidem verus, sed humanis vitiis non coinquinatus, formam tantum habuit servi, non conscientiam: quia licet habuerit speciem **408** hominis, non tamen habuerat conscientiam peccatoris: quia, sicut Apostolus dicit, *Cum in forma Dei esset, formam servi accepit, et habitu inventus est ut homo (Philip. II, 6)*. Habitu homo, sed potentia Deus, quasi servus in forma, sed Dominus in natura: foris ostendens matris infirmitatem, intus possidens Patris majestatem; foris humilis corpore, intus pollens Divinitate.

CAP. IV.

Denique et ipsa ejus inter homines conversatio simul utrumque monstravit, in passionibus hominem, in virtutibus Deum. Esurivit enim, sed esurientes multiplicatis per benedictionem panibus pavit. Quod esurivit, caro fuit; quod pavit, Deus. Ex homine fuit quod lacrymavit; ex Divinitate quod praestitit. Hominem indicavit, quod precem fudit, oravit, exauditus est. Omnibus ergo rebus duplicem in se naturam monstravit, et ideo substantiae utriusque mediator est: quia dum submisit coelestia, exaltavit humana: fecit summam ex diversitate concordiam, ut in eo una utraque fieret, qui in se utrumque retinet Dominus noster Jesus Christus, qui vivit et regnat cum Patre et sancto Spiritu in saecula saeculorum. Amen.

SERMO III. *De Quadragesima I.*

CAP. I.

Permotos esse vos credo, fratres dilectissimi, cur a superiore Dominica Quadragesimam percurreremus, et cum haec dies sit ejus exordium, cur festivitatem ejus ante unam hebdomadam celebrare coeperimus. Reprehendi non potest observatio ista: peroptimae enim devotionis indicium est prius legem exsequi quam legis statuta cognoscas, et ante obedire praeceptis quam obedientiam praecepta compellant. Illud enim amoris est, hoc timoris. Hoc imperative exigitur, illud religiose defertur. Hic debitum solvitur, ibi donum muneris exhibetur. Unde et nos religiosum munus exhibuimus Deo, dum amplius jejunavimus. Reprehendi enim non potest festinata festivitas. Semper enim in **409** gaudiis solemnitatis vota praeveniunt, et futuram laetitiam devotio, dum exoptat, anticipat. Non solum igitur non reprehensibiliter, sed et caute factum est. Semper enim in rebus ambiguus oportet addere aliquid amplius ad cautelam, quia quod est amplius recidi potest, quod minus est non potest prolongari, sicut in hac observatione factum est. Nam quod propter Quadragesimam plus jejunavimus, non minuimus Quadragesimam: integra enim nobis manet. Quod si minus jejunassemus a numero, redintegrare non poteramus ad numerum.

CAP. II.

Sed fortasse illud in causa est, quod jejunium quo jejunavimus non proficiat nobis ad Quadragesimam. Proficit plane nobis, quia etsi non proficit ad Quadragesimam, proficit ad salutem. Si non proficit ad numerum, proficit ad meritum. Cui enim umquam non profuit orare, legere, jejunare? Cui non profuit castitas, sobrietas, mansuetudo? Nisi quod illos magis reprehendendos puto, qui cum parati fuerint jejunare, posteaquam audierunt solemnitates ambiguas, neglexerunt jejunare. Demonstraverunt utique non se volentes religiose vivere, sed coactos. Veriti sunt, credo, ne quinque dierum jejuniis prolongatis, caro eis corpusque deficeret, et exiles ac tenues Quadragesimae abstinentiam tolerare non possent.

CAP. III.

Audiant igitur refecti pariter ac robusti, tenues atque pallentes, quia hodie est Quadragesima. Audiant illi, inquam, ut jejunare incipiant; et isti, ut abstinere non desinant, et communiter in arcam Christi intrare festinent. Immo festinent amplius, qui tardius abstinere coeperunt, ut castigatiores et puriores introeant. Quia arca Domini in periculis jejunium sustentare praevalet, temulentum sustinere non novit. Admonemus ergo vos, sicut ante jam diximus, nostri temporis homines, ut in his mundi turbinibus ad domum Dei certatim unusquisque confugiat, sicut et sui temporis homines

Noe justus admonuit. Admonuit enim illos futurum diluvium, et praedicare non destitit; et licet vox praedicationis non sit audita, **410** tamen etsi tacebat lingua, opera loquebantur; etsi silebant voces, fabrica personabat. Cum enim aedificabat tam grande opus arcae illius, causam cur fieret ipso opere testabatur. Testabatur enim ipso apparatu nova tabernacula novis periculis profutura. Sapiens enim quisque intelligere poterat naufragii nescio quid imminere, cum domus talis fieret, quae non haereret terrae, sed nataret in gurgite; cum hospitium hujusmodi pararetur, quod nec pavementum solo defigeret, nec fluctibus unda submergeret. Quis, inquam, sapiens non intelligeret adesse diluvium, cum videret tale domicilium fieri, quod susceptos intra se non tam clauderet quam portaret, quod non tam pluviarum imbres repelleret quam naufragii procellas arceret? Quo, inquam, ex hospitio non advertit periculum hominis: in quo hospitio non esset habitandum, sed potius exsulandum; in qualibet parte mundi futurum esset cum ipsis habitaculum peregrinum. Ipse ergo sanctus Noe opere populis praedicabat, et dicebat illud evangelicum Domini dictum: *Si mihi non creditis, operibus credite* (**Joan. X, 38**).

SERMO IV. *De Quadragesima II.*

CAP. I.

Dilectissimi nobis, fides vestra nos admonet religionis promere documenta. Hortamur namque jejunium, quod est recte viventibus devotionis augmentum, murus fidei, expugnatio pravitatis. Suademus etiam non solum a cibis esse, sed ab omnibus semper vitiis abstinendum. Nolite esse in comessionibus prodigi, vel in ebrietatibus arrogantes: quoniam scriptum est in Salomone: *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam* (**Sap. IX, 15**); nec non et Apostolus ait: *Carnis curam ne feceritis in desideriis vestris* (**Rom. XIII, 14**). Abstinete vos ergo his diebus a saecularibus curis desideriisque carnalibus. Castigetur corpus, ut anima sanetur. Roboratur enim spes, attenuata parcimoniis carne, et deliciarum victu vita praesens alitur, non futura: quoniam abundantiam rerum luxuria comitatur. Auferte a vobis invidiae simultatem, maliloquia contemnentes et omnia semina peccatorum. Dissolvite violentarum laqueos actionum; et dolosa calumniarum argumenta cessent. Praebete egentibus et domesticis fidei mansionem. Chirographa iniqua disrumpite, ut non solum corpore, sed etiam spiritu placita Deo jejunia celebretis.

CAP. II.

Oportet quoque eleemosynarum semine fructus nos proprii sperare jejunii. Scriptum est enim; *Sicut aqua exstinguit ignem, sic eleemosyna exstinguit peccatum* (**Eccli. III, 33**). Agendum est etiam ut non avaritiae studio, sed

misericordiae cura vincamur. Ab opulentis apparatus abstinere debemus. Demus temporalia pauperibus, ut perpetua nobis eorum orationibus munera praebeantur. Nam exigui panis aerisque commercio peccatorum nobis confertur impunitas. Sciendum est etiam quia sicut divites multos, ita pauperes Dominus fecit: quatenus sit Dominum rogandi necessitas, ut qui nihil horum passus est, timeas ne forte patiaris. Pasce ergo qui sanus es debilem tamquam in carne calamitatis exemplum. Pasce igitur pauperem, dives, cujus forsitan portionem a Domino Deo nostro, ut eum pasceres, accepisti. Pasce jejunum, ut pars ejus tibi sublata detur alii largienti. Pasce fame morientem: quisquis enim pascendo servare hominem poteris, si non paveris, occidisti. Anticipentur etiam tacentium desideria mendicorum; quoniam legimus: *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem, in die mala liberabit eum Dominus (Ps. XL, 2)*. Demus itaque eleemosynam egentibus, antequam petant, ne prae nimia necessitate **412** clamando cunctantes nos exigere videantur. Praebeamus eis collatorum nobis coelestium munerum vel aliquam portionem, ne poenales ob segnitiam feneratori nostro reddamus usuras (**Luc. XVI, 2**). Cogitemus illum divitem qui propter micam panis [**Supp. pauperi denegatas**] guttam aquae petiit, nec accepit. Recolamus viduam illam quae in gazophylacium duo aera mittendo (**Luc. XXI, 2**), totum quem habuit Domino obtulit victum. Et nos fratribus vel quod nobis superat demus. Nec sane tristes, ut hypocritae, divina debemus exercere mandata; sed agamus Deo gratias nostrae largitatis auctori, et orantes assidue praebeamus egentibus substantiam vitae temporalis, ut vitam consequamur aeternam; praestante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

SERMO V. *De Passione Domini I.*

CAP. I.

Post illam humanae praevaricationis primam et universalem ruinam, ex qua per unum hominem peccatum intravit in hunc mundum, et per peccatum mors (**Rom. V, 12**); nemo jam diaboli dominationem, nemo vincula dirae captivitatis evaderet; nec cuiquam reconciliatio ad veniam, aut reditus pateret ad vitam; nisi coaeternus et coaequalis per omnia Deus Patris Filius, etiam hominis esse filius dignaretur, et pro omni humana redemptione et salute carnaliter in cruce penderetur [**Leg. appenderetur, seu penderet**]. Totius enim humani generis hoc fuit causa redemptionis et salutis, quod ipse Deus in homine vere passus, vereque mortuus est, vereque resurrexit a mortuis, ut vere hominibus credentibus sibi, et in voluntate ejus morientibus [*Fortē* manentibus] regni coelestis januas aperiret, atque nos ab aeterna nocte et punitione redimeret. Multas enim atque diversas pro nobis sustinuit injurias, non suis exigentibus culpis, qui nullum umquam peccatum fecit, sed nostra tantum necessitate, qui tam duris fuimus vinculis catenati, et in tam profundum mortis barathrum devoluti, ut nisi per ejus immensam clementiam, per ejusque humanam passionem et mortem non possemus

absolvi, nisi ipse morte sua aeternam a nobis auferret, nisi ipse diaboli vires frangeret, atque ad coelestia secum regna perduceret, et nobis omnibus iter suave **413** ac leve, volentibus in sua voluntate permanere, ad coelestia regna donaret.

CAP. II.

Quapropter, fratres charissimi, quid nobis pro tantis beneficiis Dei agendum est, nisi ut moriamur mundo et concupiscentiis ejus? Mortificantes in nobis carnalia desideria in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in tolerantia adversitatis, in perseverantia bonitatis, in orationibus nosmetipsos. Deo jugiter commendemus poenitendo. deflendo atque confitendo peccata nostra, eleemosynisque nos ab aeternis suppliciis redimentes, ut ita divina ope suffulii, illic quo nos sua morte reduxit Dominus Deus noster, in aeterna mereamur beatitudine permanere: praestante Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

SERMO VI. *De Passione Domini II.*

CAP. I.

Christianae spei, dilectissimi, vera ratio et principalis causa crux Christi est: quae, licet Judaeis sit scandalum, gentibus autem stultitia (**I Cor. XI, 23**), quod indignum eis videbatur Dei Filium tantas pro salute mundi pati injurias, nobis tamen Dei virtus est, qua nos credimus liberatos, et Dei sapientia, qua nos credimus et intelligimus, immo cognoscimus a Deo manentes [*Forte deest* esse] in opere mandatorum ejus. Unde summum hoc et potissimum divinae misericordiae sacramentum semper quidem est in cordibus nostris cum omni dignitate retinendum, sed maxime cum recursus passionis Domini celebratur. Nobisque nihil, quod pro nobis humiliter atque sublimiter gestum est in Dei Filio, aut secundum hominem impossibile, aut secundum se videbatur indignam. Totum hoc veraciter credamus et veneremur, nec cum impiis Judaeis pro scandalo, nec cum gentilibus incredulis pro stultitia condemnemus. Justus enim et misericors Deus, qui nos condidit ac redemit, cum nos mortui eramus per peccatum, voluit ad redemptionem nostram, suam exercere Divinitatis potentiam. Sed etiam humana hoc fieri passione voluit cum potentia dignitatis, ut homo perditus per hominem liberaretur.

CAP. II.

Sic ergo medicina aegris, reconciliatio reis, sic redemptio est impensa captivis, ut condemnationis humanae justa sententia

justo liberationis opere solveretur. Nam si pro peccatoribus sola se opposeret Deitas, non tam ratione diabolus vinceret quam **414** potestate. Admisit ergo Filius Dei impias manus ad interficiendum se corpore, ut mortem aeternam perimeret in omni humano genere, et ad aeternam immortalitatem et beatitudinem atque angelorum consortium gloriose produceret ipsum genus humanum. In omnibus autem quae illi Judaeorum insania contumeliose et procaciter interebat, nostra diluebantur peccata, nostrae expiabantur offensae: quia natura humana, quae rea per peccatum fuerat atque captiva, in Christo innocens patiebatur, et libera ab omni culpa, ut peccata tolleret, et omnibus in se credentibus veniam delictorum per poenitentiam tribueret et confessionem.

CAP. III.

Proinde, fratres, recordemur jugiter quam glorioso pretio redempti simus, et de quam dura damnatione diaboli liberati. Studeamus, quantum possumus, Domino largiente, tam gloriosam redemptionem nostram bonis operibus imitari, et quae his diebus segnius ac tardius de nostra correctione vel emendatione fecimus, saltem his paucis diebus nostram studiosissime operemur salutem. Sini jejunia nostra fructuosa, ut quae corpori nostro subtrahitur, indigentis proximi caro reparetur. Accipiat indulgentiam delinquens in nobis, ut nos a Deo mereamur indulgentiam peccatorum. Sit nostra pura confessio, sit poenitentia dura, oratio lacrymosa, assiduae vigiliae cum operibus misericordiae. Mortificetur carnis concupiscentia, ut animae nostrae crescat aeterna salus et

gloria. Per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est honor et gloria per omnia saecula saeculorum. Amen.

SERMO VII. *In Dominica Palmarum.*

CAP. I.

Scripturam quidem Hebraici exitus, et verba mysterii, fratres charissimi, audistis, quomodo agnus immolatus est, et quomodo plebs salvata est, et quomodo Pharao per mysterium verberatus est. Intelligite, dilectissimi, quemadmodum sit novum ac vetus, temporale et aeternum, corruptibile et incorruptibile, mortale et immortale paschale mysterium. Vetus quidem secundum legem, novum autem secundum verbum: temporale per exemplum, aeternum per gratiam; corruptibile per victimam pecudis, incorruptibile propter Domini vitam: mortale propter sepulturam, immortale propter resurrectionem. Vetus quidem est lex, novum autem est verbum; temporale exemplar, sed sempiterna est gratia; corruptibilis ovis, **415** incorruptibilis Dominus: comminutus ut agnus, sed resuscitatus ut Deus. Etenim sicut ovis ad victimam ductus est, sed non erat ovis; et sicut agnus sine voce, sed non erat agnus: illa enim in figura fiebant, haec verius reperiuntur. Pro agno et est Deus, factus est et pro

pecude homo. Homo autem Christus, in quo capiuntur omnia. Isaias enim ait: *Sicut ovis ad occisionem ductus est, et sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suam. In humilitate iudicium ejus sublatum est: generationem ejus quis enarrabit (Is. LIII, 7, 8)?*

CAP. II.

Multa quidem et alia plura a prophetis praedicta sunt in paschale mysterium Jesu Christi. Ipse enim adductus est ut agnus, occisus ut ovis, velut ab Aegypto nos a mundi cultura redemit, et salvavit nos de manu diaboli quasi de manu Pharaonis; et consignavit animas nostras proprio spiritu, et membra corporis nostri suo sanguine pretioso. Hic est qui in confusionem mortem induxit, et diabolum in planctu constituit. Hic est qui iniquitatem percussit, et injustitiam, sicut Moyses Aegyptum sterilitate damnavit. Hic est qui nos eripuit de servitute ad libertatem, de tenebris ad lucem, de morte ad vitam, a tyrannide in regnum perpetuum. Hic est qui in multis multa sustinuit. Hic est qui in Abel occisus est, et in Isaac pedibus colligatus est, et in Jacob peregrinatus est, et in Joseph venumdatus est, et in Moyse obvolutus est, et in amnem a matre expositus, et in agno jugulatus, et in Davide persecutus, et in prophetis exhonoratus. Hic est qui in terra sepultus est, et resurgens a mortuis ad coelorum excelsa conscendit. Hic est agnus sine voce, hic est qui de grege assumptus est, ac victimam vespere immolatus est, qui in nocte sepultus est. Hic est Jesus Christus Dominus noster, qui

surrexit a mortuis, et de inferiori sepulcro hominem resuscitavit ad vitam.

CAP. III.

Hic itaque in medio Jerusalem interfectus est. A quibus? Ab Israel. Quam ob causam? Quia claudos eorum curavit, et leprosos mundavit, coecos illuminavit, et mortuos resuscitavit. Quid fecisti, o Israel, tam novam injustitiam? Ignobilitasti eum qui te nobilem fecerat. Ignominiasti eum qui te glorificaverat. Renuisti eum qui te praedicaverat. Occidisti eum qui te vivificaverat. Nonne scriptum est, *Non effundas sanguinem innocentem* (**Deut. XIX, 10**), ne pessime moriaris? Ego, inquit Israel, hoc feci, quia pati eum oportuit. Erras, o Israel, cum taliter sapis. Pati eum oportuit, sed non per te, oportuerat eum crucis suspendi patibulo, sed minime per tuam dexteram debuit fieri. Hac, o Israel, voce ad Dominum clamare debueras: O Domine, si voluntas tua ita decrevit, ut Filius tuus patiatur, **416** sed minime per me patiatur. Plane ab alienigenis dijudicetur, ab incircumcisis, a quolibet tyranno clavis configatur. Absit ut per me haec impia perpetrentur. Hac, o Israel, voce proclamare minime voluisti, nec inferre in Dominum tuam manus proprias pepercisti. Non es inter opera ejus. Nullam tibi incussit verecundiam, cum manus arida proprio corpori restituta esset incolumis? neque cum obturati oculi patefacti fuissent? neque cum dissoluta membra per ejus consolidata sunt vocem? Sed neque recens illud erubuisti miraculum, quo jam quadriduanus mortuus ad vocis ejus imperium de sepulcro surrexit? O Israel,

tanta mirabilia Christi vidisti, et semper in infidelitate permansisti? Tu quidem universa haec praetervolans ad necem Dominum praeparasti. Parasti enim acutissimos clavos, testes mendaces, fel quoque, et gladium, ut homicidae latroni. Intulisti etiam verbera ejus corpusculo, et in capite ejus coronam spineam posuisti, et manus ejus illas bonas, quae te de humo plasmaverant, vinculi colligasti, et bonum illud os ejus, per quod tu cibatus es vita, e contrario felle cibasti. In magna diei festivitate tuum Dominum peremisti. Et tu quidem epulis fruebaris, ille autem famis patiebatur esuriem. Tu bibebas vinum, et panem edebas; ille autem acetum et fel. Tu eras splendidus corpore, et ille confectus moeroribus. Tu exsultabas, et ille tribulabatur. Tu psallebas, et ille judicabatur. Tu choros ducebas, et ille in tumultu condebatur. Tu quidem in mollitiei strato jacebas, ille autem in sepulcro et loculo. O impiissime Israel, qui hanc novam injustitiam perpetrasti, novis tuum Dominum subjiciens passionibus, peremisti Dominatorem tuum et Factorem tuum, qui te honoravit, qui tibi Israel nomen imposuit. Tu autem Israel nequaquam inventus es.

CAP. IV.

Non vidisti Dominum, nec Deum intelligere voluisti. Nesciebas, o Israel, quoniam hic est Primogenitus Dei, qui ante luciferum genitus est (**Ps. CIX, 3**)? Hic fuit qui te in Aegyptum perduxit, atque ibi te conservans alimentum exhibuit. Hic est qui ad te transmissus est, qui parentes tuos curavit, qui mortuos suscitavit. Hic est in quem inique gessisti,

quem trucidasti. Hic est quem vendidisti. Idcirco, o Israel, quia supra Dominum non contremuisti, impugnatus ab hostibus contremuisti; super Dominum non formidasti, super Dominum non ejulasti, super mortuos filios ejulasti. Quia dereliquisti Dominum, nec invenieris ab eo. Allisisti Dominum, et tu quoque ad terram allideris. Et tu quidem jaces in terra; ille autem surgens a mortuis transvectus est ad altitudinem coeli. Nunc ergo venite, universae familiae hominum, qui **417** estis commixti delictis, et remissionem accipite peccatorum. Ego enim sum vestra remissio, ego Pascha salutis, ego Agnus qui pro vobis sum jugulatus, ego vestra redemptio, ego vita, ego vestra sum salus, ego vestra sum resurrectio, ego vester sum Rex. Ego vos resuscitabo per dexteram meam. **418** Hic est Dominus noster, qui fecit coelum et terram, qui in ligno suspensus est, qui in terra sepultus, qui surrexit a mortuis, ascendit ad excelsa coelorum; qui vivit et regnat cum Patre et Spiritu sancto in saecula saeculorum. Amen.

ADMONITIO IN SEQUENTEM SERMONEM.

In editionibus Latinis S. Joannis Chrysostomi hom. 7 de Resurrectione editus est, et nunc quoque in Breviario monachorum congregationis Casinensis Chrysostomi nomine inscriptus legitur. Cum vero non Graeci, sed Latini antiqui auctoris manifeste sit, sicut et alii earundem editionum sermones Chrysostomo perperam attributi, hinc in Graecis hujus doctoris editionibus desideratur. Porro in manuscriptis

collect. 1 et 2 ac in duobus recentioribus Lectionariis Vat. 6451 et 6452 Leoni inscriptum reperimus; eumque P. Joannes Chrysostomus Trombellius, qui editiones Latinas Chrysostomi non consuluit, ex ms. Bononiensi collect. 2 veluti ineditum Leonis nomine impressit inter veterum Patrum Opuscula tom. II. part. I, pag. 231, ubi tamen eundem Leoni suppositum censuit Stylus a Leonino non multum discrepat: intercalaris vero formula Dilectissimi, quarter repetita, Leonem nostrum praeferre posse videtur. Auctor certe Latinus est, et alicujus quidem Occidentalis Ecclesiae episcopus, in qua ritus vigeat legendi capitulum Evangelii S. Joannis, In principio erat Verbum, ipso Paschatis die, seu in vigiliis Paschae, ut illa indicant: Evangelista qui lectus est, Et lux, inquit, quae in tenebris lucet, etc., nec non quae ante finem subjiciuntur: Audistis evangelistam dicentem hodie quia quicumque in Deum credunt, hi filii Dei sunt. Dedit enim potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Quae verba dicta neophytis in paschali nocte baptizatis, rationem ejus capituli legendi probe insinuant, ut scilicet illi ex ea lectione intelligerent divinum donum, quo Dei Filius natus filius hominis, ipsos homines per baptismum regeneratos ad dignitatem evexit filiorum Dei. Cum vero nulla Romanae Ecclesiae documenta a Cassandro, Hitorpio, Mabillonio, Frontone, cardinali Thomasio atque Martene edita hunc ritum praeferant, licet Leonis aevo posteriora sint, impediunt tamen ne quis Leonem hujus sermonis auctorem affirmet.

Hic autem ritus erat in Africa celebris, uti discimus ex Augustini serm. 119 et 120, in quibus idem Evangelii

capitalum explicatur: quos quidem sermones PP. Maurini not. I in Sermonem 119, non in die Paschae, sed in nocte sabbati sancti habitos putant. Hinc alicui Africano hic sermo adjudicandus videtur. Ut vero nihil dubitationis supersit, duo Lectionaria Vaticana 1270 et vetustissimum 3835 eum Augustino inscribunt; cui pariter eundem convenire confirmat interpretatio antiqua versiculorum psal. 117 et 125, quam apud Augustinum iisdem verbis expressam reperimus. Hunc unum sermonem, licet in Chrysostomo olim editum, appendici inseruimus, quia omnium maxime Leone dignus, ex nostris codicibus emendari aliquot in locis potuit.

419 SERMO VIII. *De Resurrectione Domini I.*

CAP. I.

Licet omnes solemnitates, dilectissimi, quae in Ecclesiis pro Dei honore celebrantur, sanctae sint atque venerabiles, tamen hodierna Dominicae resurrectionis dies peculiarem festivitatem habet. Ideo utique quia omnes alii dies viventium in se tantum continent gaudium, haec etiam laetitiam defunctorum. Communis est ergo infernis simul et supernis ista festivitas: quia resurgens a mortuis Dominus et illic festivitatem dedit ubi mortem vicit, et isthic ubi victor a morte remeavit; et ideo Psalmista bene de hac peculiariter die dicit: *Haec est dies quam fecit Dominus, exsulemus et laetemur in ea* (Ps. CXVII, 24). Annuntians enim

Dominicam resurrectionem, non supernis tantum, sed etiam infernis diem salutiferae exsultationis indixit: quia descendente in tenebrosam inferorum caliginem Domino, etiam tunc illic absque dubio dies splendidissimus fuit, ubi Salvator illuxit. Unde pulchre evangelista qui lectus est, *Et lux, inquit, in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt (Joan. I, 5)*: quia licet in tenebras Dominus descenderit, tenebrarum tamen obscura non sensit. Tenuit in illo noctis horrore inviolabilem majestatis suae splendorem lux sempiternae naturae; ac sic non lux a nocte, sed nox a luce superata est.

CAP. II.

Laetemur ergo, dilectissimi, et exsulemus in Domino. Hodie enim nobis a Domino data est lux salutis, secundum illud quod idem psalmista in consequentibus ait: *Deus Dominus et illuxit nobis (Ps. CXVII, 27)*. Et quod adhuc additur: *Constituite diem solemnem in confrequentationibus usque ad cornu 420 altaris*; completum etiam hodie in Ecclesia Dei video. Nam cum usque ad cornu altaris religiosis conventibus plena sit, ipsam Scripturam sanctae Ecclesiae plenitudo complevit. Dies ergo hic, dilectissimi, dies est resurrectionis et vitae. Reddit eum per Quadragesimam gratiorem delectabilior fidei gratulatio: quia ad tristitiam reorum juncti sunt dies remissionum, ut patientiam utique statim remuneratio consequatur, secundum illud: *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent (Ps. CXXV, 5)*.

Quicumque ergo seminastis in lacrymis, capite praemia exultationis. Sciat se unusquisque, quo majora seminavit semina fletuum, majores fructus capere gaudiorum. Species ergo futurarum beatitudinum jam in praesentibus continetur. Sicut enim nunc est relaxatio post distictionem, sic in futuro erit requies post laborem.

CAP. III.

Unde obsecro, dilectissimi, cum universa Ecclesia praecipue vos qui in novam salutem regenerati candida indumenta sumpsistis, ut munus quod accepistis purum immaculatumque teneatis, ut nitorem vestri habitus etiam in conversatione servetis, et tam candida sint corda vestra quam vestimenta vestra. Audistis evangelistam dicentem hodie quia quicumque in Deum credunt hi filii Dei sunt. *Dedit enim potestatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt (Joan. I, 12).* Ergo et vos non estis nunc ex carnis conceptu editi, sed ex Deo Patre generati. Superest ut conservetis per sanctam vitam et conversationem sanctae originis dignitatem. Et vere juxta id quod Apostolus ait: *Sicut modo geniti infantes rationales sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem (I Petri II, 2).* Et pax Dei, quae exsuperat **421** omnem sensum, custodiat corda vestra. Per Dominum nostrum Jesum Christum, cui est honor et gloria per omnia saecula saeculorum. Amen.

SERMO IX. *De Resurrectione Domini II.*

CAP. I.

In ista die sancta, fratres charissimi, in ista die inclyta atque egregia, in ista die, de qua sacratissimus personat psalmus: *Haec dies quam fecit Dominus* (**Ps. CXVII, 24**): in hac die ablata est tristitia de corde discipulorum, et data est confusio in oculis Judaeorum. In ista die resurrectionis Domini Jesu Christi impleti tristitia discipuli, ibant quisque ubi poterant: non erat qui eos congregaret, quia jam impletum erat quod scriptum est: *Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis* (**Zacch. XIII, 7**). Sepulcrum tamen signatum erat signo Judaeorum, custodia militum confirmatum: intus lumen erat, quod omnino ligari non poterat. Quidquid enim signamus, totum ligare possumus, lumen ligare non possumus; ideoque aeterna lux, qui in principio mundum illuminavit, et qui etiam et fuit et est eritque semper cum Patre in unitate Spiritus sancti, unus in Trinitate, et Trinitas in unitate; ipse quidem Deus et homo per mirabilem suam resurrectionem dignatus est clave veritatis suae corda fidelium tangere; ut quod erat obscurum illuminaret, et quod erat clausum aperiret. Ille qui famulante angelo jungebatur Verbo, ipse famulante angelo hodie resuscitabatur de sepulcro. Quasi posset aliquid obesse signatura illi, cui nulla fuit impostura,

dantur custodes, qui custodirent hominem. Quem jam scierant miracula facere, daemones ejicere, leprosos mundare. mortuos suscitare, se ipsum non poterat de tumultu exhibere?

CAP. II.

Sed jam corde caeca Judaeorum turba, qui legem habebant, et non intelligebant, psalmum tertium cantabant, sed Trinitatem Domini non agnoscebant. Psalmus enim tertius habet: *Ego dormivi, et somnum cepi, et resurrexi, quoniam Dominus suscepit me* (**Psal. III, 6**): dum scilicet intenti et parati ad confusionem discipulorum, meruerunt invenire confusionem animarum suarum. Dicunt enim Pilato, quia *seductor ille dixit, quod tertia die resurget, ponantur, inquiunt, milites, ne veniant ejus discipuli, et furentur eum* (**Matth. XXVII, 63**). Si clausus erat tumultus discipulis, numquid claudi potuit sanctis angelis? An forte non poterat de **422** signato sepulcro resurgere, qui potuit de Virgine signata procedere? Signata fuit Virgo vera, et signata est sepultura vera. Generavit sine viro Virgo vera, et janua facta est in sepulcro signatura vera. Dum enim adsunt isti custodes, non jam custodes, sed testes, illi poterant custodire, sed Deus disposuerat Filium suum resuscitare: angelus enim Domini descenderat de coelo: videntes custodes expavescunt. Non potuerunt videre illum sublimem angelum, qui pleni erant falsitate Judaeorum. Permittuntur mulieres videre angelum, quia venerant flentes ad monumentum. Quibus dixit gaudium magnum: *Scio quod Jesum quaeritis crucifixum: non est hic, sed surrexit, sicut dixit: venite et videte locum ubi positus erat Dominus* (**Matth.**

XXVIII, 5). O gaudium non solum illis mulieribus, sed omnium fidelium atque credentium renatorum! *Surrexit*, inquit.

CAP. III.

Sed ut breviter dicam quod olim fuerat praefatum; David ille rex plenus Spiritu sancto veraciter cecinit in psalmo: *Resurrexit Dominus tamquam dormiens* (**Ps. LXXVII, 65**). Quid plurima dicam per longum? Sufficiat jam fidei, quod explicare non praevalet sermo. Quis noctis praeteritae gravem laborem, quis diei hujus comprehendere potest splendorem? Dies iste omnibus Christianis immensa gaudia propinavit, dum eum nobis Christus caeteris diebus meliorem fecit. Exsulemus ergo, charissimi, et laetemur in eo, quia haec est dies quam fecit Dominus. Puto enim, fratres, quod iste dies solus magnus dicendus est, et dies in quo verus nobis resuscitatus est dies. Iste enim dies lucet in tenebris, et tenebrae eum non comprehenderunt. Tenebras dico Judaeos, qui dum diem Christum negaverunt, lumen quod acceperant perdiderunt: dum enim clamant, Crucifige, crucifige, factae sunt tenebrae medio die. Ergo quia Judaei Christum per noctem comprehendere voluerunt, inde in tenebris remanserunt. Gentes autem, et incolae nationes, quae a tenebris idolorum discesserunt, dies perfici meruerunt, dicente Apostolo: *Qui eruit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in regnum majestatis suae* (**Col. I, 13**): unde et alio dicit in loco: *Filii lucis*, inquit, *sumus, et filii diei* (**I Thess. V, 5**), non sumus noctis nec tenebrarum: *sicut in die honeste*

ambulemus (**Rom. XIII, 13**). Exsulemus ergo, charissimi, omnes cum omnibus, quia haec est dies quam fecit Dominus.

CAP. IV.

Quid tibi profuit, inquam, serpens, iniquitas tua, aut quid valuit de crudelitate persecutio tua? Ecce surrexit de sepulcro quem vos Judaei fixistis in ligno. Hodie visus est vivus qui putabatur occisus. Muni diligenter, Judaeae, crudelitatis sepulcrum, adjice custodias militum, manda vigilias nocturnorum secretorum, ut probes mortuum quem noluisti cognoscere vivum. **423** Dedisti Judae discipulo argenti pretium, ut occisum Christum poneret in sepulcrum: da tantumdem custodibus argentum, ut falsum audias a discipulis furatum. Erogate, erogate argentum in facinus vestrum. In vanum dumtaxat vigilatis ad sepulcrum nocturnum. Jam surrexit, jam coelos ascendit, jam glorificatus est propter nos, qui se humiliavit propter nos. Quid enim estis acturi, facti ex amicis acerrimi inimici? Quem tanto zelo fixistis in ligno, ipse sedet ad dexteram Patris in coelo, ipse est qui venit in nomine Domini, Deus Dominus, et illuxit nobis. Nobis illuxit, et vos subjecit sub pedibus nostris. Pater enim nobis complevit quod suo Filio promisit. Quid enim nobis complevit, et quid Filio promisit? Psalmus dicit. *Dixit, inquit, Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (**Ps. CIX, 1**). Ecce enim Christus ad dexteram Patris sedet in coelo, et vos Judaeos nostris pedibus subjecit in terris. Cum Judaea ferox quem occideres comparasti, servares tibi quod emerat, non perderes quod

habebas. Ecce argentum perdidisti, et quem comparasti non possedisti.

SERMO X. *De Resurrectione Domini III.*

CAP. I.

Evangelium Christi maxime declaratur, quoniam ejus resurrectio praedicatur. Habet enim Scriptura evangelico, a Domino jam multa facta esse miracula atque signa. Nullum tamen majus fecit quam cum corpore surrexit, et terram levavit in coelum. In hac autem resurrectione Christi et miraculum est, et exemplum: miraculum est ut credamus, exemplum ut speremus. Quod enim ipse fecit in isto initio, nobis promisit in fine. Impii, qui infideles et pagani appellantur, et Judaei carnales occisum esse Christum credunt. Hoc est ergo magnum credere, quia mortuus est Christus: hoc enim et infideles nobiscum commune habent. Credunt ipsi mortuum esse Christum. Nos autem propter resurrectionem credimus mortem: quia si mors non praecessisset, resurrectio non fuisset. Qui Christum mortuum negat, et resurrectionem negat. Qui Christum mortuum profitetur, adhuc agendum est cum illo, ut et surrexisse credat: et bene ita nobis erit cum Domino Deo.

CAP. II.

Nunc toleremus praesentia, amemus futura: blandimentis saeculi non delectemur, terroribus saeculi non frangamur. Deus cum nobis blanditur, vitam aeternam pollicetur; et cum nos terret, de gehenna minatur. Quantumvis blanditur mundus, habe delectationem illam de qua psalmus ait: *Delectationes 424 in dextera tua usque in finem (Ps. XV, 11)*. Ibi jam Christus sedens, in dextera sua protegit. Inde se ostendit caput esse nostrum. Videt laborantia membra sua, videt in magnis tentationibus vexari corpus suum; et putatis quod caput suum curam non gerat de corpore suo? Si possunt oculi tui, ne offendas, non curare; aut aures tuae recusare audire remedia unde saneris; aut lingua tua loqui nolit pro vulnere tuo, aut manus tuae possunt labores recusare, ne succurrant alicui laboranti membro tuo; potest et Dominus noster Jesus Christus non curare quid agamus, vel quomodo laboremus. Quid opus est nobis dicere? Ipsum clamantem audite: *Saule, Saule, quid me persequeris (Act. IX, 4)*? Cui pro membris suis ita dicebat, membrum suum facere volebat. Dignetur Dominus Jesus Christus et de nobis facere membra utilia, cui est gloria in saecula saeculorum. Amen.

SERMO XI. *In Ascensione Domini.*

CAP. I.

Hodie, fratres, victoria Christi completa est, hodie triumphalia vexilla ejus eriguntur. De spoliatione sua dolet cum principe suo tartarus; de restauratione damni sui gaudet coelestis exercitus. Hodie caro illa, quae de terris sublevata est, ad dexteram Patris collocata est, quia omnes ei naturae prostratae sunt, et omnis principatus et potestas ante eam incurvata est. Hodie via nova, de qua dicit Apostolus (**Heb. X, 20**), nobis initiata est: quia per carnem Christi aditus coeli, per quem nulla prius caro transierat, reseratus est: quam adhuc viventem idem Apostolus dicit, quia haec membris Christi suo tempore per eandem intraturis praeparata est. Hodie apertio libri perfecta est, quem nemo potuit aperire, nisi agnus qui occisus est: quoniam sacramenta ejus revelata sunt, cum ea quae in lege et prophetis inveniuntur, consummata dispensatione humanitatis ejus hodie completa sunt. Descendit primo Christus, ut nostrae particeps fieret naturae: postremo ascendit, ut suae nos participes faceret gloriae. Descendens temporali conversatione visibilibus miraculis quasi lactavit infantes; ascendens dedit dona hominibus, quibus cruditi [**Al. enutriti**] et quasi in virile rubur educati jam temporalem ejus visionem non appeterent, sed quo eos praecesserat, toto jam desiderio sequi studerent.

CAP. II.

Quia ergo temporali ejus praesentia viduati sumus, ad aeternam ejus visionem tota intentione festinemus. Dicamus ei ex voce Psalmistae: *Tibi dixit cor meum: Quaesivi vultum tuum, vultum tuum, Domine.* **425** *requiram: ne avertas faciem tuam a me* (Ps. XXVI, 14). Tota enim dispensatio humanitatis Christi nihil aliud intendit, nihil aliud fecit, nisi ut intentionem nostram ad superna dirigeret, et expleto tempore nostrae mortalitatis, ad manifestam visionem sui perduceret, perductos aeterna vultus sui gloria satiaret. Quia, testante Apostolo, *Videbimus eum sicuti est* (I Joan. III, 2). Unde Psalmista: *Satiabor, cum manifestabitur gloria tua* (Ps. XVI, 15). Haec sunt bona, Jerusalem, quae oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit: quae praeparavit Deus diligentibus se (I Cor. II, 9). Haec bona quantum poterat in aenigmate contuebatur Psalmista cum diceret: *Quid enim mihi est in coelo, et a te quid volui super terram* (Ps. LXXI, 25)? Admirando dicebat: *Quid mihi est in coelo, etc.?* quia coelestis gloriae magnitudinem, nec dicendo explicare, nec cogitando sufficebat comprehendere.

CAP. III.

Haec ergo esuriamus, haec sitiamus, quoniam ad hoc Pontifex summus pro nobis praecursor in vera sancta sanctorum, ad dexteram scilicet Patris, ascendit, ut spem membrorum suorum confirmaret, eo secuturam gregis humilitatem, quo suum credit praecessisse pastorem. Sic enim ipse Dominus

promittit discipulis: *Ubi fuerit corpus, ibi congregabuntur et aquilae* (**Luc. XVII, 37**). Aquilas vocat sanctos *qui cupiunt dissolvi et esse cum Christo* (**Philip. I, 23**). Fertur enim natura esse aquilarum ultra mare odoratu suo cadavera sentire, et eo celeri volatu suo ad saturandam esurtem suam festinare. Haec ergo esuries aquilarum desiderium sanctarum significat animarum, quae caput suum extra mundi turbines in summa quiete locatum fidei naribus sitientes [**An. sentientes**], spei volatu praesentiae Conditoris vellent assistere, et satietate vultus ejus sine fine gaudere. Haec quippe hujus solemnitatis est ratio, ut Christum ad dexteram Patris jam regnare credamus, et interim eum quasi geminis virtutum alis, charitatis scilicet et spei, subsequamur; ut *cum tradiderit regnum Deo et Patri* (**I Cor. XV, 24**), cum eo sine fine regnemus.

CAP. IV.

Igitur secundum quod hortatur Psalmista, quia *Dominus regnavit, exsultet terra* (**Ps. XCVI, 1**), id est Ecclesia; exsultet in fide, *quoniam tu Dominus altissimus super omnem terram, nimis exaltatus es super omnes deos* (**Ibid., 9**). Exsultet in spe, quoniam *replebimur in bonis domus tuae*. Exclamemus ex medullis cordis cum Apostolo: *Quis nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia? an fames. an nuditas, an gladius* (**Rom. VIII, 35**)? Cum enim de spe perduxerit nos ad speciem, *erit Deus omnia in omnibus* (**I Cor. XV, 28**). Ipse cibus et potus, ipse vestitus, et omnia quae honeste cogitari et desiderari possunt ab omnibus. Hoc donativum Christi milites

concupiscant, et militiam suam non deserant, donec haereditatem immarcescibilem ab imperatore suo completo agone percipiant.

426 SERMO XII. *De sanctissima Trinitate.*

Ex multis S. Evangelii locis invenimus quia discipuli ante adventum Spiritus sancti minus capaces erant ad intelligenda arcana divinae sublimitatis, minus fortes ad toleranda adversa humanae pravitatis. Sed eis adveniente Spiritu sancto cum augmento divinae agnitionis data est constantia incendi adversi mundi hujus. Unde nunc illis Dominica promissione dicitur: *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me, et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis (Joan. XV, 26).* Notandum autem in primis quod Dominus Spiritum veritatis et a se mittendum esse testatur, et eundem mox a Patre procedere subjungit; non quod idem Spiritus aliter a Patre procedit quam a Filio mittitur, sed ideo eum Filius et a se micti et a Patre dicit procedere, ut aliam Patris, aliam esse suam personam designet, ac in eadem distinctione personarum unam esse operationem ac voluntatem suam cum voluntate Patris et operatione denuntiet. Cum enim ejusdem Spiritus gratia datur hominibus, mittitur profecto Spiritus a Patre, mittitur a Filio; procedit a Patre, procedit et a Filio, quia ejus missio ipsa

processio est qua ex Patre procedit et Filio. Ve it ex sua spontanea voluntate, qui sicut coequalis est Patri et Filio, ita eandem habet voluntatem cum Patre et Filio, *Spiritus enim ubi vult spirat (Joan. III, 8)*; et sicut Apostolus enumeratis donis coelestibus ait: *Haec omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult (I Cor. XII, 11)*. Adveniens autem Spiritus sanctus testimonium de Domino perhibuit: quia discipulorum cordibus aspirans omnis quae de illo erant sentienda mortalibus clara illis luce revelavit, quod videlicet aequalis et consubstantialis Patri erat ante saecula, quod consubstantialis tactus est nobis in fine saeculorum, quod de Virgine natus sine peccato vixit in mundo.

Finis deesse videtur.

427 SERMO XIII. *In Natali S. Vincentii
martyris.*

CAP. I.

Cunctorum licet, dilectissimi, gloriosas martyrum passiones, quos distincta regionibus loca meruerunt, una fides faciat omnibus indiscreto honore venerabiles, propriam tamen sibi in hoc venerationis obsequio illi vindicant dignitatem, qui Ecclesiam Dei et documentis prae caeteris erexerunt, et patrociniis adjuverunt. Inter quos juste beatum levitam Vincentium, cujus confessione et morte Christum incredulis praedicatum incunctanter agnoscimus, catholicis studiis celebramus. Qui ut fidelium devotionem Deo studiosius commendaret, altiori charitatis flammescens affectu, morti sese tandem fideliter obtulit, quo videlicet robur fidei in solidissima petra Christo fundatum sequacibus imitandum daretur; necnon et semen apostolicae praedicationis per cum pluribus disseminatum, ope suae intercessionis tutum, ac perfectae consummationis fruge refertum in coelestibus demum horreis conderetur. Hunc ergo amelius propria venerentur, quem etiam peregrina mirantur: quatenus eis se largiorem exhibeat in beneficiis, quibus se amabiliorem cognoscit in gaudiis, fiatque in ejus solemnitate uberior laetitiae ambitus, de quo fidei crevit effectus.

CAP. II.

Hujus denique spiritus tanto virtutum munere claruit, ut sacri mini terii fultus officio, qui Filium Dei Dominum nostrum secuturus esset in passione, ejusdem Christi calicem credentibus prius ministraret in salutem. Cujus haustu feliciter mente ebriatus, rabidi hostis atque in Christum saevientis insaniam interritus adiit, modestus sustinuit, securus irrisit,

sciens paratus esse **428** ut resisteret, nesciens elatus esse quo vinceret: quia cujus amore spiritalibus armis praemunitus resistebat. ejus adjutorio quidquid poenarum in illum furentis ira excogitabat, insuperabilis fortiter patiundo vincebat. Ideo hunc non laminae ignitae sartaginis, non equulei, non ungulae ferreaeque manus, non vires pavendae caedentium. nec dolor scissorum membrorum, non foci fragor et strepentis in patentibus visceribus salis injectio, Daciani quiverunt aliquatenus subdere jussioni. Sed dum in tantum ejus vecordiae tumor excresceret, ut tantis passionum subactum doloribus aut vicisse aut interemisse se laetabundus extolleret, suscepta spe frustratus, unde victor visus est apparere, inde victus compulsus est erubescere: quoniam quo Dei martyr duriori urgebatur poena, eo ampliori confessionis exsultabat constantia. Unde ipsius passionis vel ultima pervidere, seu memorari, fratres, evidentius placet; quatenus animadvertat sanctitas vestra quo diabolus suum perduxerit dolis ministrum, vel quomodo Christus suum in finem usque servaverit famulum.

CAP. III.

Ex quo illud sane erat mirabile, quia quantum iste extrinsecus multiplici poenarum genere contritus arctabatur, tantum intrinsecus exsultante interiori homine dilatabatur; quantumque ille exterius jactantia temporalis potentiae inflabatur, tantum interius despici se perpendens, interiori vexatus homine praefocabatur. Contemni se videns saeviebat, nec in quem jam vindictam inferret inveniebat.

Videbat namque desaevientium manus carnificum plus in eo in venire vulneris quam corporis, solumque vigentem spiritum eo stultitiam exprobrare suam, quo provocabat veritatis norma. Quapropter credens quod causam confusionis averteret, si personam quae se spreverat abstentaret, minusque Dacianus erubesceret si Vincentium populus non videret, jussit eum a publico removeri. Sed ne sic quidem careret supplicio, contusa qua jacebat testa substernitur: ut vis acuminis concisam molem superjecti corporis plus discinderet, atque reddita tormentis membra quae se carent obvia suscipere fragmenta.

CAP. IV.

Fallitur tamen vincendi opinione caeca crudelitas. Nam divina bonitas dilectum suum amplius in confessione comitata infert novam tenebris lucem, et tabernaculum **429** splendidum obscurum reddit ergastulum. Fovebat laceros arius medica Dei manus, et venustiori pristinae sanitatis augmento fossi lateris damna supplebat. Inselita igitur hujus luminis claritate perculsi, obstepuere custodes, quin et vocem, angelis hymnum Deo concinentibus, mens pallidi janitoris expavit. Currit exanimis minister ad praesidem, quem gravius relatio nuntii quam ictus erat percussura gladii: et cum non posset ex magnitudine rei tacere quod viderat, tremor judicem occupat, dolor lacerat, furor inflammat; et ne in poenis vincens Vincentius gloriam obtineret martyrii, Citius, inquit Dacianus, pro lucatur e carcere, ne dum insistimus rebellem punire, videamur eum potius victoria coronare.

Profertur itaque ex illo tetri carceris barathro, coelesti quidem gratia pulchrior, et si adhuc esset passurus, robustior. Sed ubi desiderium ad regni vocationem tendentis nullo poenarum vel mortis genere frangendum intelligit, jubet invida mens lenioris strati fulcra substitui, ac blandiori eum requie confoveri: scilicet, ut si amoto paululum carnifice, animam quietus exhalaret, diceretur non esse occisus, sed mortuus: quasi non eum poena peremerit, cum quo et poena simul perierit.

CAP. V.

Interea beatum Vincentium coelestis aula suscipit, ac beatae felicitatis munere donat. Ad cujus ingressum angelici laetantur spiritus, omnesque simul concives gratulantur sancti. Nosque tibi gratias agimus, Domine Jesu, quod anima tuo digna consortio, quae pertinax tulit supplicium, mendax fugit obsequium; et quae fuit contenta persecutor quod fureret, sit dedignata quod parceret. Cognito igitur sancto ejus abscessu iudex insanus, et quia Christus vicisset in Vincentio nesciens Dacianus, illius sibi promittit cadaveris expositione vindictam, cujus gemit ex virtute victoriam. Feris namque et canibus decepta furoris superbia absumendum projici mandat lictoribus: ut tali pastu eorum impleret ventrem quorum ipse gerebat mentem. Sed ut divinis excrescentibus beneficiis majoris victoriae Vincentio gratia conferretur, mittitur corvus, avis amica cadaveribus, expositas corporis dapes servatura jejuna.

CAP. VI.

Hinc, fratres dilectissimi, hinc advertite distincta meritorum obsequia. Etias quondam impias Achab vel Jezabelis manus caute declinans (**III Reg. XVII**), in deserto corvis ministrantibus **430** pascitur; assertor autem veritatis Vincentius Daciani rabie peremptus, feris exponitur consumendus; sed corvo famulante servatur illaesus. Obtinuit ergo Elias divino nutu, corvis praestantibus, quo aleretur: praestitum est Vincentio, obsequente quoque corvo, ne comederetur. Qui ut coelitus se custodem designatum ostenderet, adventantes reliquas aves eminus non segni impetu perturbabat: inter quas immanem quoque lupum propius accedentem, veluti qui commissum thesaurum sacrilega audacia attaminare praesumeret, pennis et alis diverberans procul abegit. Sed ille quod non tam ad inferendam venisset injuriam, quam ad augendam miraculi pompam, quadam sui habitudine stupidus indicabat. O impudens furor et stulta vesania! Corvus obsequitur, lupus veneratur, Dacianus persequitur, nec erubescit velle se adhuc lerox perdere, quem mansuefacta bestialis feritas satagebat protegere.

CAP. VII.

Unde ad occulendam martyris laudem, non jam secretum, sed profundum elegit: credens sibi ad delitescendam ejus gloriam

non claustra fidem servatura, sed maria: quasi non idem elementi dominus esset, per quem dudum ei carceris abdita coelesti fulgare radiata micuissent. Datur nantis mergendum corpus in fluctibus, ut ad auxilium saltem aequora proficerent, cui ad vincendum Christi militem terra defecisset. Enavigatis itaque magna ex parte freti gurgitibus, projectum inter sorbentes undas praepotens est Dei dextera consecuta, et quae spiritum intulerat in coelum, corpus mox retulit ad sepulcrum. Sic praedicator veritatis, charissimi, nec tormentorum vincitur poenis, nec tenebrosi carceris superatur angustiis. Non a bestiis dilaniatur, non profundo celatur, sed littori redditur, praeconio diffamatur, ut qui vere confessus fuerat nomen Deitatis, veritate sibi adesse experiretur divinae suffragia bonitatis. Cujus gloriosam virtute vitam ita pretiosae mortis gratia decoravit, ut quod vivendo docuit, moriendo constanter astrueret: eratque consequens quatenus ad ejus visionem per mortem attingeret, quem probabilis vitae conversatione semper attestatus fuisset; sciens quod de contemptu praesentis vitae gloria surgit beatitudinis aeternae: praestante Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

ADMONITIO IN SEQUENTEM SERMONEM.

Sequentem sermonem Leoni inscriptum Quesnellus e Parisiensi codice mutilum seu fine expertem edidit. Nos integrum e mss. Vat. 1271 et 6454 proferimus, aliquot scilicet

capitibus additis, quae cum antecedentibus et stylo et rebus ipsis cohaerent, ac sermonem perficiunt.

Idem Quesnelius huic sermoni monitum praemisit, quo S. Leoni eundem asserere visus est: «Subsequentem, inquit, de S. Petri Cathedra sermonem, quem publico damus, suppeditavit nobis vetus codex ms. bibliothecae Regiae numero 341 notatus, ex quo a nobis descriptus est. Leonis nomen praefixum habet in codice hoc modo: In Cathedra S. Petri apostoli sermo S. Leonis papae; nec dubium quin nostri, quantum ex stylo deprehendi potest, qui Leonino concinere mihi omnino videtur; nec quidquam occurrit unde ille pontifici nostro abjudicari debeat. Hoc sane extra dubium dictum esse Romae et a Romano aliquo pontifice istum sermonem, ut ex pluribus locis argui potest, et plures phrases vocesque Leoni familiares hic inveniri. Petrus, inquit iste, populo Dei praelatus est; quae vox, in eo significato rara, legitur in epist. 12 (nunc 14), c. 11: Qui ergo scit se quibusdam esse praepositum, non moleste ferat aliquem sibi esse praelatum. Ignitos coelestium spirituum coetus hic laudat: Paulum ignitum, cor igniri, Spiritum sanctum ignire, scribit Leo locis in dissert. 2 notatis: Gratiae divinae largitas, sinister haedorum numerus, cauta provisio, incauta districtio, frementium bestiarum insidiae, ex ore veritatis, et plures alii loquendi modi Leonem repraesentant in certis scriptis similiter loquentem. Quae in isto sermone de cantu ecclesiastico deque ornatu templorum habentur, nemo, opinor, recentioris aetatis indicium esse suggeret: de cantu enim saepe meminit S. Leo, ornatum vero templorum in festivis diebus usurpatum vel solus 40 (nunc 41) sermo S. Leonis, qui est de Quadragesima tertius, statim ab initio probat a Leonis aetate

non esse alienum. Festivitatis Cathedrae antiquitas asseritur, tum ex laterculo perantiquo apud Aegidium Bucherium, in quo ita habetur: VIII kal. Februarii Natale Petri de Cathedra; tum, et certius quidem, ex canone 22 concilii Turonensis II. Si enim tunc temporis, hoc est anno Christi 566, agebatur in Gathis, jampridem dubio procul in Ecclesia Romana celebrari debuerat. Immo etiam in Gallicana antiquam jam tum fuisse probat idem canon. Superstitiones enim propter quas resecandas sancitus est, non nisi post longa ab illius festi institutione temporum spatia irrepere coepisse probabile est. Adde quod haec primis Ecclesiae temporibus vixit consuetudo, ut eorum episcoporum, qui celebriores fuerant, consecrationis dies quotannis celebraretur, quemadmodum ex SS. Gregorii Magni, Ambrosii, Basilii et aliorum exemplo manifestum est. Quam potiori vero jure pontificatus principis apostolorum Ecclesiaeque primatis, annua debuit festivitate recoli, saltem in Ecclesia Romana, ubi sedem fixerat. Cum porro duplex modo constituta sit Cathedrae S. Petri commemoratio ex Pauli IV Romani pontificis decreto anni 1557, una XVIII kal. Februarii pro Romana, altera VIII kal. Martii pro Antiochena, constat unicam olim fuisse in Ecclesia solemnitatem VIII kal. Martias, qua utriusque memoria, vel potius generaliter assumptio S. Petri ad episcopatum honore debito celebrabatur. Perseveravitque in Romana Ecclesia usque ad Pauli IV decretum, quod a Gallicanis Ecclesiis sero admodum usu receptum est, ut ex Breviariis et missalibus patet; sed nec hodie ab aliquibus recipitur. Caeterum, cum sermo de Cathedra S. Petri, qui sub S. Augustini nomine circumfertur, jampridem a viris eruditis, tamquam spurius fetus in appendices relegatus sit. nullum est illius festivitatis

monimentum quod ad hujus antiquitatem accedat. Ex quo etiam laterculus Sylvii a Joanne Bollando jam ex parte editus, vel suppositionis arguitur, vel saltem depravationis eo loci ubi pro festo Cathedrae VIII kal. Martii, depositionem utriusque apostoli notatam habet. Plura de hoc festo videre est apud emin. card. Baronium, tum in Annal. tom. I, tum in Notis ad Martyrologium: necnon et apud doctissimum nostrum Carolum Le Cointe Annalium Ecclesiasticorum Franciae conditorem, tom. II, ad an. Chr. 566, n. 18 et seqq.» *Haec cum ille suo loco in prima editione statuisset, re maturius expensa in praefatione generali, quam postremo impressit, sermonem Leoni tribuisse poenituit. At in praefatione secundae editionis. num. 3: Re iterum examinata, inquit, styloque perpenso, ad primam mentem redimus, hunc sermonem Leoni abjudicare non ausi.*

Mirum vero maxime accidit, homini in Leonis lectione versato videri potuisse sequentis sermonis stylum cum Leonino concinere. Primo enim formula c. 1: Dilectissimi fratres, et illa c. 3 bis repetita: Fratres charissimi, a Leonis Sermonibus omnino alienae sunt. Dein adjectivum barbarum discordabile c. 2 et (ut de tota syntaxi manifeste dissimili taceamus) illa, quibus cap. 3 S. Petrum consulentem nobis coelestis curiae consulem vocat, a Leonis Latinitate atque ratione nimium abhorrent; adeo ut nihil conferant voces ignitos, gratiae largitor. aliaeque ejusmodi, quae non tam in Leone quam in aliis scriptoribus similiter reperientur, uti legimus in Vita S. Honorati ab Hilario scripta num. 3, largitorem gratiae Deum, num. 32, ignito sermoni suo, etc. Ejusdem generis sunt capita quae adjecimus. Nam, ut omittamus allegoricas voces, senatores mundi, in coelesti

curia, regna siderea, *ea praesertim cap. 5*, ut ad vos, fratres mei, qui in Christo vivitis, linguae nostrae passibus redeamus, *a Leonis nostri stylo alienissima sunt. Praeterea quod de multitudine simoniacorum in luxuria viventium eodem capite traditur, sequiori saeculo convenit. Hinc pluribus mss. conspirantibus in solius Leonis nomine praeferendo, forte alicujus Leonis Romani pontificis hic fetus est, qui posteriori et corruptiori aevo floruerit. Quod porro Quesnellus animadvertit de notata depositione apostolorum Petri et Pauli VIII kal. Martii in Calendario Sylvii, conferendum est cum iis quae de hujus Calendario statuemus in observationibus ad sermonem 82, num. 4.*

433 SERMO XIV [*Al. inter Leoninos XCVI*]. *In Cathedra S. Petri.*

CAP. I.

Adest, dilectissimi fratres, beati apostolorum principis gloriosa solemnitatis, quam tota debemus animi alacritate suscipere, tota mentis devotione celebrare. Cum enim dies martyrii ejus merito habeatur in toto orbe clarissima, haec non

impari est totius Ecclesiae sanctae gaudio celebranda. In illa siquidem alternantibus hymnidicis angelorum choris est ineffabiliter coronatus; in ista vero exsultantibus undique fidelium turmis pontificali cathedra cum magna gloria est sublimatus. In illa ad suam beatitudinem coeli conscendit thronum; in hac vero ad nostram salutem sanctae Ecclesiae adeptus est principatum. In illa ignitis beatorum spirituum coetibus **434** est aggregatus, ut praemia aeterna ipse susciperet; in ista vero populo Dei praelatus est, ut nos omnes ad praemia aeterna vocaret. Illa ergo festivitas praecipue est angelorum; ista autem specialiter est fidelium populorum. Sed per gratiam illius qui *interfecit inimicitias in semetipso in uno novo homine faciens pacem* (**Ephes. II, 16**), quae poterat esse propria singulorum, communis facta est omnium, hominum scilicet et angelorum.

CAP. II.

Hanc itaque solemnitatem nostram, ut ita dixerim, dilectissimi, duplici, ut dignum est, jucunditate colamus; et non modo exterius, sed etiam interius pleno animi desiderio celebremus. Hinc ergo suaviter modulantium symphoniae resonent; illinc concordēs animorum motus alternent. Adornetur luminaribus ecclesia; resplendeat virtutibus conscientia. Mundetur sordibus basilicae pavementum, purgetur vitiis interioris hominis templum, dicente Paulo: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos, et* **435** *Spiritus Dei habitat in vobis* (**I Cor. III, 17**). Nihil dissonum deprehendatur in vocibus, nihil discordabile

reperiatur in moribus. Habet enim sancta dies dignitatem suam; habet et mens nostra solemnitatem suam. Illa videlicet, ut a laboriosis hujus mundi negotiis vacetur, ista vero, ut ab aestu terrenae concupiscentiae, et ab omnium vitiorum illecebris abstinenceatur. Illa ut ornamentis visibilibus splendeat, ista ut virtutibus enitescat. Sed qui tam egregium pastorem hodierna die ex divinae gratiae largitate suscepimus, qua temeritate ad loquendum vobis ex nostra parte os aperire tentamus? Intueamur ergo oculis fidei beatissimum pontificem nostrum episcopali subsellio sublimatum, sacerdotalibus infulis redimitum, populo suo per semetipsum loquentem, et in conventu sanctae Ecclesiae more solito concionantem. Ipse, ipse per semetipsum dicat quod et vobis et nobis agendum esse decernat. Ecce, o beatissime pastor noster, nos tuae oves simul adsumus, et ut nobis doctrinae tuae alimenta tribuas, humiliter obsecramus. Sed nec etiam oves ex nobis esse possumus, nisi ipse nos instruas qualiter vellus innocentiae induere debeamus. Ais enim: *Quasi modo geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem* (I Petr. II, 2).

CAP. III.

Jam vero quia qualiter oves fieri debeamus audivimus, restat ut nobis insinuet qualiter etiam sinistrum lascivientium haedorum numerum effugere valeamus. *Obsecro*, inquit, *vos tamquam advenas et peregrinos, abstinere vos a carnalibus desideriis, quae militant adversus animam* (I Petr. II, 11); et ut hanc mortificationem carnis, quam docet verbo, praecipuo

confirmet exemplo, *Christus, inquit, passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus (Ibid., 21)*. Solent autem custodes pecudum a noxiis herbis gregem suum studiose compescere, et in longinquos saltus sincera pascua indagando migrare; et cum ab aliis, interitum cavendo, prohibent, alia vitam refovendo praebent. Alibi enim noxia subtrahunt, alibi profutura permittunt: ne dum a venenatis pabulis cauta provisione jejulant, a salutiferis quoque vacuae, incauta distictione deficiant. Quia igitur pastor noster a mortiferis carnalium desideriorum pascuis nos prohibendo coercet, ad salutaria jam vireti spei nostrae ora relaxat. Ait enim: *Per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, qua vocavit nos in spem vivam, in haereditatem incontaminatam et immarcescibilem conservatam in coelis (I Petr. I, 3)*. Voces ergo custodis nostri beati Petri apostoli, fratres charissimi, erectis cordum auribus intendamus, et rectam vestigiorum **436** ejus tineam tenentes, a pascuis ad quae vocat nusquam exorbitemus. Si enim consilium ejus libenter admittimus, frementium bestiorum insidias non timebimus. Numquid enim custos noster super gregem suum studiose non vigilat, et ferarum incursus ut caveri debeat sollicitis vocibus non clamat? *Diabolus enim, inquit, tamquam leo rugiens, circuit quaerens quem devoret: cui resistite fortes in fide (I Petr. V, 8)*. Expedit ergo, fratres charissimi, ut consulentem nobis coelestis curiae consulem intentis cordibus audiamus, et certissimum salutis nostrae consilium parvipendere formidemus. Hic est enim qui ex ore veritatis audivit: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalerunt adversus eam; et tibi dabo claves regni coelorum*. Hic est qui audivit: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et*

quodcumque solveris super terram, erit solutum et in coelis (Matth. XVI, 18, 19).

CAP. IV.

Non ergo debet ab homine in sua praedicatione contemni, qui a Creatore et Redemptore hominum tantae dignitatis privilegio meruit honorari. Terribile est ejus consilium negligenter despici, cujus et coelum et terra subjecta sunt potestati. Qui coelum claudit et aperit, terrena pro suo arbitrio ligat et solvit. Sic namque ecclesiastici primatus cathedra divinitus sibi est tradita, ut perpetua sit soliditate fundata. Ab exordio quippe mundi multas cathedras non solum bonas, sed etiam malas fuisse cognoscimus in populo Dei (sed in cathedra Petri Christus et malas funditus evertit, et bonas aeterna stabilitate firmavit). De bonis namque dicitur: *Exaltent eum in ecclesia plebis; et in cathedra seniorum laudent Dominum (Psal. CVI, 32)*, qui praecepta doctorum sanctae Ecclesiae operibus servant. Cathedram Israelitico populo Moyses tenuit, de qua per se Veritas dixit: *Super cathedram Moysi sederunt Scribae et Pharisei (Matth. XXIII, 1)*. At contra de reprobatorum cathedra per Psalmistam dicitur: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, et in via peccatorum non stetit, et in cathedra pestilentiae non sedit (Psal. I, 1)*. In cathedra enim pestilentiae residet qui errorum pestes populum docet.

CAP. V.

Hujusmodi cathedras Dominus mystice subruit, cum vendentes de templo pariter et ementes ejecit. Scriptum quippe est: *Nummulariorum effundit aes, et cathedras vendentium columbas evertit* (**Joan. II, 11**). Hanc pestilentiae cathedram Simon ille magus acquirere voluit, cum Spiritus sancti gratiam emere concupivit. Sed hanc manus apostolicae linguae, antequam aedificaretur, evertit, **437** et nascentem pestiferam haeresim in ipsa radice succidit, dicens: *In felle enim amaritudinis et obligatione peccati video te esse. Non est tibi pars, neque sors in sermone isto* (**Act. VIII, 23**). Hoc apostolicae sententiae gladio effossi sunt omnes qui ecclesiasticos honores vel emere inhiant, vel vendere non formidant. Quorum miserabilis multitudo hodieque in sancta Ecclesia cernitur, qui donum Dei contra Dominum possidere ad suam libidinem non verentur; qui nempe etsi exterius videantur vivi, jam fetent in perpetua damnationis morte sepulti. Qui lucrum animarum quaerere pro nihilo ducunt, et miserrimam carnem in deliciis et in fetore luxuriae nutriunt. Contra quos melius puto tacere quam pauca dicere. Non enim ad dilacerandum et corripendum eorum mortale periculum pauca verba sufficiunt contra quos coelum et terra et omnia elementa damnationis testimonium proferunt. Nunc ergo contra ossa arida loqui desistimus, ut advos, fratres mei, qui in Christo vivitis, linguae nostrae passibus redeamus.

CAP. VI.

Fundemus itaque, dilectissimi, in beati Petri apostoli fide nostrae mentis habitaculum, ut ab omni adversitatis impetu manere possit illaesum. Exemplo scilicet viri prudentis, de quo Dominus in Evangelio dicit: *Qui aedificavit domum suam supra petram: venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit, fundata enim erat supra petram* (**Matth. VII, 24 et 25**). Reducamus ad mentem quod per Paulum dicitur: *Non possumus hic gaudere cum saeculo, et illic regnare cum Domino: et iterum: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei* (**Act. XIV, 21**). Ecce hic beatus apostolus Petrus, cujus hodie festivitatem colimus, qui Domino nostro Jesu Christo tam charus et familiaris exstitit, qui tantam potestatem non solum in terra, sed etiam in coelo, ipso tribuente, suscepit, per crucis tamen martyrium regna siderea penetravit.

CAP. VII.

Carnem ergo nostram, dilectissimi, cum vitiis et concupiscentiis assidue mortificantes, apostolica praecepta studiosissime observemus: quia ipsis iudicibus de nostris actibus reddituri rationem sumus. Ipsi enim dictum est: *Amen dico vobis quod vos qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit Filius hominis in sede maiestatis suae, sedebitis et vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israel* (**Matth. XIX, 23**). Ipsi sunt senatores mundi, de quibus scriptum est: *Nobilis in portis vir ejus, cum sederit cum senatoribus terrae* (**Prov. XXXI, 23**). In eorum ergo fide fundati, eorum doctrinis instituti, sic studeamus cum divino

adjutorio hanc mortalem vitam temporaliter ducere, ut cum eis in **438** coelesti curia sine fine gaudere mereamur: praedicante [*Forte praestante*] Domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

SERMO XV. *In Annuntiatione beatissimae Dei Genitricis et Virginis Mariae.*

CAP. I.

Adventum Domini et Salvatoris nostri, quo hominum genus indutus, dignatus est nos visitare, per totum hocce saeculum universalis frequentat Ecclesia, et anniversario reditu efficitur valde jucunda. Quod enim semel pro redemptione salutis propriae factum credens, mundus accepit, colendum in aeternas progenies posteris consecravit; fecitque tunc ut ex veteri vita in novitate mentis laetitia nasceretur. Nunc ergo transacti temporis miraculum ante oculos praesentatur, dum ea quae dudum gesta sunt divinae lectiones praeferunt solemniter, et annuis vicibus devotissime celebrantur. Ecce audivimus, cum sanctum Evangelium legeretur, missum a Domino de regalibus thronis Gabrielem archangelum

promittentem Mariae Virgini filium (**Luc. I, 26**). Ingressus namque ad eam, quae hominibus verecunda secreto latebat in abscondito, sermonis auspicio taliter salutavit: *Ave, Maria. inquit, ave, gratia plena, Dominus tecum.* O annuntiatio mirifica! O salutatio peregrina, plenitudinis copiam portans, et virgineum pectus illustrans! Descendit igitur angelus flammigeto volatu micans, et Mariae domicilium simul et mentem suae claritatis fulgore collustrans. Praeveniens iudicem praeco, tam praeclarus et mitis, tam festinus et properans, ut in praetorio virginitatis, quae secreta manebat in terris, suscipi potuisset Dominus majestatis. *Ave, inquit, Maria; ave, gratia plena, Dominus tecum* (**Ibid., 28**). Qui te creavit jam te praelegit: **439** quem paritura es, jam te replevit.

CAP. II.

Turbata itaque illa in introitu ejus, erat cogitans quis sic benedixerit ei; quae modestum apud se retinens propositi sancti silentium, et incognitum habens virile alloquium, turbatur angelo salutante, stupetque sibi taliter benedicientem: non tamen ausa est praevenire loquentem. Mirans enim apud se diutius cum timore animo conferebat quid sic benediceretur. Quae cum prolixius cogitans haesitaret, et angeli praesentiam fortius notaret (simul enim fulgorem praesentiae cum benedictione pertractans facite haesitavit), aspexit in eam Gabriel illustris archangelus, Trinitatis sacrosanctae legatus, coelestiumque conscius secretorum, et ait: *Ne timeas, Maria: invenisti enim gratiam apud Deum.*

Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum; hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur; et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in aeternum, et regni ejus non erit finis (Luc. I, 30-33). Tunc Maria haec angelica verba ponderata examinatione auscultans, et mentis statera prudentissima virgo perpendens ait: *Quomodo fiet istud quod dicis, quoniam virum non cognosco (Ibid., 34)?* Habebo filium, quae nescio virum? Portabo fetum, quae maternum non habeo succum? Mamillis aridis unde praebebo labiis infantis sugere postulantis; quando torum mei cubiculi nec ingenitus amor possederit juvenilis, nec amplexus aliquando concesserit maritalis? Et angelus: Non ita, inquit, Maria, non ita. Noli expavescere: noli de tuae sanctitatis integritate sollicitudinem gerere. Intacta manebis, et de prole gaudebis, de filio. Sine conjunctione mortalis viri efficieris nurus Altissimi, quia Filium generatura es Dei. Joseph vero ille vir castus et justitiae nomine decoratus, non maritus, sed custos tuus, non accedet ad te; sed *Spiritus sanctus superveniet in te*; nec ardebis carnali libidine, nec sponsus adhaerebit, sed *virtus Altissimi obumbrabit tibi: propterea quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei (Ibid., 35).* O domicilium Deo dignum! Priusquam angelus luculentissima testificatione sibimet approbaret, quod de palatii aula paterni delatum, et quale illud est, propriis auribus susciperet; nullum verbum protulit ore pudico, nullum responsionis assensum. At ubi Maria illaesam virginitatem audivit veridica astipulatione firmatam, respondit continuo, in sanctissimo pectore perornate componens affuturum cubiculare secretum: *Ecce, inquit, ancilla Domini; contingat mihi secundum verbum tuum (Ibid., 38).* Tamquam

diceret: **440** Paratum cor meum, quia intactus permanet uterus meus. Contingat mihi, Gabriel archangele, secundum verbum tuum. Veniat ad habitaculum suum, qui in sole posuit tabernaculum suum. Oriatur mihi virgini permanenti Sol justitiae, in cujus pennis aeterna permanet sanitas; qui perpetua castitate florens, in ea perdurare decrevit integritas. Egrediatur sicut splendor justus, et salvator quasi facula accendatur. Solis facula totum illustrat, et quae forsitan obstare videntur radiis suis peculiaria interius penetrat, et nihil penitus dissipat. Procedat jam ad oculos hominum speculosus forma prae filiis hominum; procedat sponsus de thalamo suo, quia segura facta sum de proposito meo.

CAP. III.

Quis istam generationem, fratres mei, poterit sermone narrare? Quis lingua vel facundia valeat explicare? Intemeritas servatur virginitatis naturae, et infans intrinsecus coalescit in virgine. Dum vero impletum est tempus ut pareret, expositus est partus sacer, cujus conceptionis modum homo non noverat pater. Haec est ineffabilis conjunctio nuptialis Verbi et carnis, Dei et hominis. Ita namque factus est inter Deum et hominem mediator Dei et hominum homo Christus Jesus (**I Tim. II, 5**); et ideo pretiosissimus conjugii thalamus electus est virginis uterus, ut quia ex peccatis sordentibus squalidus effectus fuerat mundus, veniens Creator mundi sine opere mundi, ex mundis visceribus effusus in mundum, et novo miraculo, natus in mundo, mundum redderet mundum. Venit namque filius

hominis, sicut ait ipse Filius Dei et hominis, non ut judicet mundum, sed ut salvum faciat mundum (**Joan. III, 17**). Dic mihi jam, quaeso, sancta sanctorum mater, quae matutini floris odorem et niveum liliū convallium sine sulco humanae propaginis et sine imbre carnalis seminis in sinu Ecclesiae germinasti: dic, quaeso, mihi, unica mater, quibus manibus vel quo Divinitatis articulo in utero tuo formavit filium cuius Deus solus est pater. Dic, obsecro te per Deum, qui talem fecit te, ut ipse fieret in te; dic, inquam, mihi, quid boni gessisti; quantum premium obtulisti; per quas potestates ambisti; quos etiam patronos habuisti; quae suffragia promisisti; quo sensu vel qua cogitatione ad haec, ut acciperes, pervenisti, ut virtus et sapientia Patris, quae attingit usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter (**Sap. VIII, 1**), totus ubique manens, et sine ulla sui mutabilitate in utero tuo veniens, ita catum castellum tui ventris incoleret, ut ingrediens non laederet, **441** et exiens incolumen custodiret? Dic ergo mihi quomodo ad haec pervenisti? Et illa: Quaeris a me quid obtulerim muneris ut mei matrem fierer Salvatoris? Oblatio mea virginitas est; promissio mea, non a me mihi data, sed ab ipso mihi auctore omnis boni concessa. *Omne enim datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum* (**Jac. I, 17**). Ambitio mea est humilitas mea; et ideo *magnificat anima mea Dominum, et exsultavit spiritus meus in Deo salutari meo, quia respexit*, non auro clavatam tunicam, non pompas radiantes occulto auro ad ornamentum cervicis meae, aut pretiosarum lapides margaritarum dependentium aspexit in auribus meis, aut genarum ruborem attendit fūco mendacii coloratum; sed *respexit humilitatem ancillae suae* (**Luc. I, 46-48**). Venit enim ad

humilem mansuetus, sicut fuerat vaticinio prophetae ante promissum, et ait: *Noli timere, filia Sion: ecce Rex tuus venit tibi mansuetus et mitis, sedens super nebulam* (**Zach. IX, 9; Matth. XXI, 5**): super Mariam scilicet virginem, quam sibi ipse exhibuit sine compari sidere genitricem.

CAP. IV.

Venit itaque mansuetus requiescens super maternum spiritum humilem et quietum et tementem verba sua. Venit igitur mansuetus, implens coelos, transiens per humiles ad superbos, et coelos non dereliquit. Inflatos tumore superbiae, appposito humilitatis emplastro, ut mitis medicus, ipse curavit. O profunda humilitas! O excellentior *altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! quam inscrutabilia sunt iudicia ejus, et investigabiles viae ipsius* (**Rom. XI, 33**)! Angelorum panis lactatur uberibus matris. Fons aquae salientis in vitam aeternam (**Joan. IV, 14**); Samaritanae, praeformans Ecclesiam, bibere postulat (**Ibid., 7**). Convivare cum peccatoribus non recusat, cui familiae coelestium dignitas cum tremore ministrant. Reguli filium Rex regum reddidit sanum (**Ibid., 50**), non adhibens diversis pigmentis epithimam, sed lingua bajulans medicinam. Exstinctum febribus curat servum Centurionis, cujus laudabilis inventa est fides (**Matth. VIII, 10; Luc. VII, 9**): quia ita Centurio de Dominica virtute fieri credidit quantum ipse suis militibus sibi subditis imperans. Ita praesumpsit passiones paralytici (**Matth. IX, 2; Luc. V, 20**). ut Dominus mise recorditer visitando sanavit mulieris longi temporis

plagam (**Matth. IX, 22**), in qua humor morbi sentina, tabida fecerat membra. Ipse Salvator tacitam sentiens fidem, exeuntem de servitute siccavit importuni sanguinis fontem. Et quando [*Forte quomodo*] cuncta percurram? Narrando deficit tempus, quam magnifica potestate et profunda bonitate cuncta perfecit, qui, magnus ad parvos, humilis ad superbos, plenus pietate descendit. Nova fecit a saeculo, qui novus venit ad saeculum. In cujus mirabilem formam suas evangelistae demonstrant figuras; homo, leo, vitulus, aquila. Homo de virgine matre sine homine, ut leo fortis procubuit in mortem; **442** et potestate propria est exaltatus in cruce, tamquam novellus vitulus pro peccatis populi voluntarie mactatus in passione; et sicut aquila vehemens, recepto corpore de tumulo surgens stricto secans aerem, omnium lapsus calcavit, et super Cherubin ascendit et volavit; qui ambulat super pennas ventorum, ascendit in coelum: cui est honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

SERMO XVI. *In Natali SS. apostolorum Petri et Pauli.*

CAP. I.

Duorum sanctorum apostolorum Petri et Pauli, fratres charissimi, hodie celebramus natalem; quorum sonus et praedicatio pervenit in omnem orbem terrarum. Ita eorum passio celebratur ab Oriente usque ad Occidentem, quoniam pro Rege passi sunt coeli et terrae. Meruit civitas Romanorum, ubi sunt constitutae memoriae apostolorum. Oportuit enim ibi esse praedicatores regni coelorum, ubi constitutum est regnum Romanorum, ut diversae gentes venientes honorificent memoriam piscatorum. Euntibus enim ad beatum Petrum apostolum, qui noverunt, ibi est constituta memoria Adriani imperatoris, mirae magnitudinis et pulchritudinis templum constructum; numquid potest ab aliquo dici: Intremus ad memoriam imperatoris? Ergo praeteritur memoria imperatoris, et festinatur ad memoriam piscatoris. Boni piscatores facti, qui erant piscatores nati. Piscatores piscium facti sunt piscatores hominum, Domino Christo dicente: *Venite post me: faciam vos fieri piscatores hominum* (**Matth. IV, 19**). Artem vobis non muto: genus piscium muto. Extrahebatis de mari vivos ad mortem; nunc extrahetis de saeculo mortuos ad salutem.

CAP. II.

Unus erat piscator et alius persecutor. Quantum metuerunt persecutores et piscatores, ut fierent praed catores? Primus in ordine apostolorum electus est Petrus; novissimus in ordine apostolorum est **443** Paulus, sicut ipse de se testatur dicens: *Ego enim sum minimus omnium apostolorum* (**Rom. XV, 9**). Qui elegit primum, ipse elegit et novissimum, ut simul

pateretur primus et novissimus. Bona passio, quae nunc cohaeret laudi. Bonum certamen, quod perfecit martyrium. Sciebant apostoli ad quam praetendebant coronam, quam acceperunt Petrus et Paulus in urbe Roma. Dixerat enim Dominus in Evangelio: *Qui reliquerit patrem aut matrem, uxorem vel filios, et omnia quae possidet, centuplum accipiet, et vitam aeternam possidebit (Matth. XIX, 29); aut qui perdidit animam suam propter me in hoc mundo, in vitam aeternam custodiet eam (Matth. X, 39).*

CAP. III.

Oportet ergo, fratres, ut propter vitam non diligamus vitam: propter vitam aeternam temporalis est contemnenda. Boni discipuli, qui veram doctrinam tenuerunt magistri, cursum consummaverunt, fidem conservaverunt, promissa dilexerunt, temporalia contempserunt, et vitam aeternam possederunt. Unus ex rustico insertus; alius ex lupo factus est agnus. De Paulo apostolo dictum est: *Lupus rapax, mane rapiet, et ad vespertas dividet escas (Gen. XLIX, 27).* Fuit persecutor Saulus; sed mutatus est, ut fieret praedicator Paulus: fuit antea persecutor, postea vero factus est magnificus praedicator. Christum quem aliquando blasphemabat postea publice praedicabat; ipse enim de se testatur dicens: *Qui prius fui blasphemus, et persecutor; sed ideo misericordiam merui, quia ignorans feci in incredulitate, ut in me revelaret Deus Filium suum (I Tim. I, 13; Gal. I, 16).* Hoc praestitit mihi persecutori. Quid autem praestitit piscatori, nisi claves regni coelorum? Claves enim regni coelorum fides meruit Petri:

quia prior agnovit Filium Dei. O gloriosum meritum apostolorum! Non uno die electi ad gloriam, sed uno die meruerunt palmam. Non uno die electi ad apostolatam; sed uno die meruerunt accipere martyrium consecratum. Transcenderunt coelum; et coronaverunt [**Leg. cucurrerunt**] ad Dominum Deum.

SERMO XVII. *In Natali B. Pauli apostoli.*

CAP. I.

Gemina hodiernae festivitatis, fratres charissimi, renovantur gaudia, dum annua doctoris mundi percolimus natalitia. Unde exsultantes in Domino, et immensas ejus ineffabili majestati referentes laudes, ingenti laetitia gratulemur. Et nimirum affluentissima jucunditate laetari oportet: quia quoties sanctorum memoria celebratur, nimio fidelium mentes gaudio replentur, et spiritualibus admodum profectibus illustrantur in id quod eorum praesentia adesse non ambigitur. Convenientibus ergo nobis, charissimi, huic sanctissimae aulae, eundem in medio nostrum egregium praedicatorem assistere, et spirituali atque invisibili quodam modo pariter nobiscum in hac ejus celeberrima solemnitate credimus gratulari. Et ideo nulla debet, dilectissimi, quemquam

Christianorum ad occurrendum huic venerandae Ecclesiae, ubi sanctum ejus quiescit corpus, desidia irretire corporis. Praecipue autem cunctos Romanae urbis et finitimis commorantes regionibus, quantocius accelerare prae omnibus congruit. Quoniam si universi de extremis mundi partibus neque austeritatem acerrimi itineris, neque prolixitatis terrae spatia metuentes, eo quo valent tempore apostolorum devote se praesentari inhiant ad limina, quid Romani cives excusationis proferre possunt in eo quod praesentialiter assistentes dissimulant saltem eorum occurrere festivitati, dum se eorundem apostolorum precibus, defensione tueri noscuntur et ope?

445 CAP. II.

Hesterno quippe die quo ipsi apostolorum principes martyrio sunt coronati, devotissimo affectu in ecclesiam B. apostoli Petri properantes, ejus celebravimus solemnitatem. Etenim oportebat ut ejus qui principatum meruit adipisci apostolatus, prius celebraretur festivitas. Hodie vero doctoris gentium et mundi totius illuminatoris natalitia colimus. Nam licet pariter ambo martyrii bravium sumpserint, propter confluentis tamen populi frequentiam in alium diem B. apostoli Pauli inerat ratio solemnitatis transferendae, ut sicut in B. Petri aula universa convenit multitudo, ita in ejus coapostoli ecclesia eadem pariter annexa conflueret populi congregatio, aequalisque omnibus inesset laetandi devotio. Sed ecce plures aut desidiis aut saecularibus dediti curis, ad hanc distulerunt praestantissimi B. Pauli apostoli advenire aulam. Quapropter,

fratres charissimi, abjicienda est omnis mundanae cogitationis cura, et temporalis lucri desideria respuenda, eoque omnes quo valemus annisu ad celebrandam sanctorum memoriam, maxime beatorum Petri et Pauli apostolorum principum natalitia concurrentes, in amborum ecclesias devote pariter congregati conveniamus, ut sicut pares eos honorum infulis divina illustravit dignatio, ita similes humana habeat in solemnitatinus devotio.

CAP. III.

Hic enim beatissimus prius quidem Saulus, et postmodum Paulus, prius, inquam, persecutor, postmodum praedicator, Judaicae credulitatis infectus saevitia, nimia ferocitatis adversus Christianos exardescibat insania. Nam, sicut in Actibus apostolorum continetur (**Act. IX, 2**), accepta a principibus sacerdotum potestate ut si quos eorundem Christianae religionis invenire potuisset, vinctos in Jerusalem deduceret, ibat tremens magna arreptus furia, et subito coelestis radii splendore illustratus ac perterritus audivit vocem de coelo dicentem sibi: *Saule, Saule, quid me persequeris? Durum est tibi contra stimulum calcitrare* (**Ibid., 4**). Et protinus cadens in terram, oculorum lumen amisit. O magna pietatis omnipotentis Dei nostri benignitas! O inaestimabilis longanimitatis misericordia! Modicum eum perterrituit, ut multipliciter consolaretur. Paulum enim percussit, ut superflue mederetur. Illico enim Ananiae Dominus praecepit regenerationis gratiam baptismi tribui, et amissum lumen oculorum

impertiri. Praeceptum est enim ovi ut lupum ad caulas 446 deduceret, et similem sibi ovem efficeret. Anania enim *Ovis* interpretatur. Timet ovis lupo se propinquari, sed praecepto Domini fultus fiducialiter ad lupum accessit, eumque divina conspiciens correptione in mansuetudinem conversum, extemplo collato ei baptismatis munere, Christique adhibito vexillo, eum Dominico collocavit ovili. O admirandae operationis virtus! Ovis lupum ovem fecit, quia boni pastoris fortitudinem accepit, et quem prius habuit saevissimum expugnatorem, postmodum suscepit mitissimum concertatorem. Hunc Dominus praedestinatum habens ante omnia saecula, vas electionis affirmat, suumque nomen in gentibus deportaturum pronuntiat.

CAP. IV.

O beate Paule, praedicator egregie, quam gloriosus et laudabilis inter apostolos omnesque refulges martyres! quia licet novissimus in consortio apostolorum advenisse videris, plus tamen omnibus in Evangelio Christi elaborasse demonstraris. En tua lucidissima in toto enitet mundo doctrina. Quibus te laudibus digne glorificari, elegantissime apostolorum princeps et veritatis opinatissime praedicator, humana poterit lingua, quem misericorditer Redemptor ex aethere vocans, dignum sibi cultorem, et vas elegantissimum athletamque strenuissimum constituit? Unde legitime bonum certamen certans, cursumque ministerii consummans (**II Tim. IV, 7**), tertium usque ob hoc raptus coelum, arcana meruisti audire verba; de reliquo repositam

tibi coronam justitiae, atque laborum tuorum dignam a justo iudice Domino nostro suscipiens remunerationem, merito cum angelis in coelestibus perenniter triumphas regnis. Pro quo venerantes hanc sacratissimam solemnitatem tuam, gloriose apostolorum princeps et doctor gentium, assiduis nos apud Creatorem nostrum, pro cuius vera nominis confessione martyrii adeptus es palmam, commendare non desistas intercessionibus. Quatenus tuis circumfulti praecipuis interventionum suffragiis, continuaque protectione muniti, ab universis istius fluentis mundi erui mereamur adversitatibus, et mentis sinceritate, segura devotissimae tuae festivitatis exsequentes gaudia, ad aeterna pertingere valeamus regna, per Jesum Christum Dominum nostrum, cui est honor, et gloria per omnia saecula saeculorum. Amen.

447 SERMO XVIII. *De sancto Petro. Quomodo de carcere eductus est.*

CAP. I.

Quemadmodum sanctus Petrus in carcere sit ligatus duabus catenis et traditus quatuor quaternionibus milatum,

quemadmodum etiam inde liberatus sit per angelum Domini (**Act. XII**), audivit per ordinem dilectio vestra. Missus ergo in carcerem est sanctus Petrus, causa nominis Christi, sed poenam carceris horrere non poterat, quia ipse in carcere templum Dei erat. Ligatus erat duabus catenis, sed catenas criminum in ipso carcere a credentibus extrahebat. Custodiebatur a quatuor quaternionibus militum, sed sub ipsa custodia quatuor Evangelia ad fidem venientibus insinuabat. Nec mirum sane, si ille humanam custodiam timere non poterat, qui divina custodia servabatur. Cum ergo diligenter Petrus custodiretur in carcere a quatuor quaternionibus militum, ligatus a duabus catenis, venit angelus Domini ad eum, ut audivit dilectio vestra, et aperuit januas carceris, et dixit ei: *Surge, et tolle vestimentum tuum et operi te, et calcea te calceamentum tuum, et veni, sequere me (Ibid.)*. At ille surgens sequebatur eum, et cum venisset ad portam ferream cum angelo, statim a se eadem porta aperta est eis. Nec mirum sane si sancto Petro porta ferrea sponte aperta est, qui portas inferorum jam in potestatem acceperat, dicente Domino ad eum: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam; et portae inferi non praevallebunt adversus eam. Et quaecumque ligaveris super terram, 448 erunt ligata et in coelo (Matth. XVI, 18)*. Ille ergo sancto Petro portam ferream aperuit, qui portas inferni patefecit. Ille de morte Petrum eripuit, qui mortem ipsam destruxit.

CAP. II.

Sed quod tunc sancto Petro secundum litteram gestum est, circa nos quoque mystice geri agnoscimus, si fidem Petri sequamur. Sumus enim et nos in hoc mundo velut in carcere constituti. Si ergo a Domino visitari mereamur, mittitur ad nos angelus Dei, et dicit ad unumquemque nostrum: Praecinge te, et calcea te calceamenta tua, et operi te vestimentum tuum, et sequere me. Praecingimus nos, si lumbos corporis nostri pudicitiae circulo [*Forte cingulo*] circumdemus, dicente Apostolo: *Sint lumbi vestri praecincti* (Luc. XII, 35) in castitate. Calceamus et pedes nostros, si gressus vitae nostrae praeceptis evangelicae fidei muniamus, ut securi spinas peccati et iniquitatis tribulos conculcemos. Operimus nos et vestimento, si vestem illam nuptialem, id est baptismi gratiam, conservemus in nobis. Haec itaque fideliter impleamus: statim cadent catenae de manibus nostris, id est catenae peccatorum, quibus constricti et colligati secundum animam tenebamur. Sed nec aliter de carcere, id est de mundi hujus errore, evadere possumus, nisi a Domino per angelum visitemur. Aperitur nobis et porta ferrea, id est et porta mortis, et poena, quam Filius Dei passionis suae virtute comminuit; et tunc veniemus ad domum Mariae, id est ad Ecclesiam Christi, ubi Maria mater Domini habitat, et illic occurret nobis puella nomine Rhode. Conveniens autem hujusmodi nomen Rhode salutis nostrae mysterium est. Rhode enim secundum litteram graecam rosa nuncupatur. Venientibus ergo nobis ad domum Mariae, puella nomine Rhode occurrit, id est congregatio sanctorum, quae sanguine martyrii glorioso velut rosa refulget.

ADMONITIO IN SERMONEM SEQUENTEM.

Prolixum Quesnelli monitum ex instituto nostro, quo omnia illius huic editioni insertum iri polliciti sumus, proferre cogimur. «Sermo iste, inquit, utrum habitus sit in festo septem fratrum martyrum Machabaeorum, an vero in festo septem fratrum filiorum S. Felicitatis martyris, id est Januarii, Felicis, Philippi, Sylvani, Alexandri, Vitalis, et Martialis, qui tempore Antonini imperatoris martyrio coronati sunt, erit fortasse qui dubitet, si oculos a titulo paulisper averterit, cujus fidem, ut et aliorum hujusmodi, in suspicionem adducere nefas non est apud eruditos. Etsi vero horum celebris Romae memoria ex antiquo fuerit, quoniam ipsam Urbem suo agone nobilitaverant, priorum tamen, id est Machabaeorum, triumpho consecratum fuisse hunc sermonem existimamus, tum quia ex sacris Scripturis recitatam commemorat martyrii illorum historiam: *Causam, inquit, solemnitatis hodiernae, dilectissimi, plenissime sacrae historiae lectione didicistis;* tum quia non imperatoris vel praefecti Romani crudelitati tribuit tale martyrium, *sed saevissimi regis impietali,* nempe Antiochi.

Porro huic martyrum solemnitati aliud festum subjunctum fuisse indicat S. Leo, *Natalem* scilicet, ut ait, seu dedicationem *ecclesiae*, cujus consecratione *antiquam festivitatem geminatam* esse inferius asserit. Sed cujus ecclesiae natalis, et cujus consecrationis solemnitas ista esset, nec ipse aperit, nec quisquam post ipsum inquirere sategit: quod videlicet, ut opinor, pro certo habuerint omnes de dedicatione basilicae S. Petri ad Vincula istud esse intelligendum, cum etiamnum hodie una sit dedicationis istius et martyrii Machabaeorum festivitas kalendis Augustis affixa.

Huic autem sententiae accedere nequaquam possumus. Nam basilica S. Petri ad Vincula ab Eudoxia Valentiniani Augusti uxore aedificata est in monte Exquilino, unde et titulus Eudoxiae dictus est, quod minime concinit his quae de loco isto a Leone dicuntur. Siquidem manifestum est non a femina, sed ab homine exstructam esse basilicam, cujus consecrationis memoria tunc agebatur. *Magnificus*, inquit, *structor parietum*, etc. Deinde in cum qui basilicam de qua inquirimus erexit, ea omnia convenire debent, quae Leo edisserit, ut scilicet, 1° ipse suis sumptibus et munificentia aedem aedificari jusserit: *Magnificus structor parietum*, etc., *habitando quod condidit*. 2° Et eam ipse consecraverit seu dedicaverit ecclesiam: *Qui hoc die antiquam festivitatem hujus loci consecratione geminavit*. 3° Ut animarum idem curam habuerit: *Sed magnificentior aedificator animarum*; immo et docendi munere in urbe Roma, ac proinde episcopi, perfunctus fuerit; *faciendo quod docuit*. 4° Ut is fuerit, cujus memoriam justo honore venerari possent Romani, et martyrum solemnitati subjungere. *Non solum*, inquit, *martyres ac martyrum matrem, sed etiam illius memoriam justo honore veneramini, qui hoc die antiquam festivitatem hujus loci consecratione geminavit*. 5° Denique, ut Leoni coaevus fuerit, et in oculis eorum quos alloquebatur pietatis opera ediderit, ex quorum memoria, non minus quam ex templi quod cernebant conspectu, ad virtutis profectum accendi possent; sensus est enim horum verborum: *Omnia ergo, dilectissimi, quae oculis cernitis, et mente meministis, ad profectum vestrae aedificationis assumite* etc. Haec autem omnia in Eudoxiam cadere non possunt: necesse est porro in aliquem ex pontificibus Romanis, ad quos unice pertinebat

ecclesias in Urbe dedicare, animarumque in ea doctores atque aedificatores agere. Facile quidem de Coelestino papa ista dici queunt, qui nimirum sanctitate conspicuus fuit, et basilicam Iulii fecisse legitur. Verum pronior sum ut illa ad Sixtum III Leonis nostri ultimum decessorem referam. Primum enim manifestum est ecclesiam cujus dedicationis festus tunc dies agebatur, unam aliquam fuisse e praecipuis Romanae urbis basilicis; cujus encaenia ab universa plebe Romana tanta celebritate, tanta *festivitatis magnificentia, tam conspiranti studio et devoto animo*, tanto populi concursu replebantur: talis erat procul dubio basilica S. Mariae Majoris, quae et S. Mariae ad Nives, et ad Praesepe, et Liberii basilica dicitur. Hanc autem a Sixto papa III denuo exstructam fuisse et consecratam, testatur liber de Romanis pontificibus, et Adrianus papa in epistola ad Carolum Magnum. *Hic fecit basilicam S. Mariae matris Domini, quae ab antiquis Liberii cognominabatur*, inquit liber ille in Sixto III. De quo ita Adrianus: *Sixtus papa, Coelestini successor, fecit basilicam sanctae Dei genitricis Mariae, cognomento Majorem, quae et apud Praesepe dicitur*. De qua basilica mira sunt quae referuntur a Petro Cluniacensi, Beda, et iis auctoribus qui de septem Urbis ecclesiis scripserunt. Deinde facile credi potest Leo in Sixti laudes erupisse ex occasione sollemnitatis quoniam ab illo fuerat educatus, ei semper adhaeserat ut ejus diaconus, eidem proxime successerat, ut cui in administrandis rebus ecclesiasticis egregiam navarat operam, cujus etiam recentior omnium erat memoria. Denique et ipse tamquam sanctitatis laude praeclarus inter vindictos coelites ecclesiasticis tabulis inscriptus reperitur 28 die Martii, ut merito *iltius memoriam justo honore venerandam* dixerit sanctus pontifex.

Unum est quod objici possit, nempe dedicationis S. Mariae solemnitatem alio die peragi, nempe nonis Augusti, nullamque e contra kalendis Augusti ascriptam esse solemnitatem dedicationis in hodierno Martyrologio Romano, nisi S. Petri ad Vincula. Sed quid mirum, si per tot annorum decursum multa immutata esse reperiantur in ecclesiasticis hujusmodi tabulis, quarum etiam fides non usquequaque certa est et indubitata? Caeterum cum antiquissima illa basilica saepius propter vetustatem de novo suscitari, ac denuo consecrari indiguerit, sicut consuetudo poscebat ut ultimae ejus consecrationis dies inter festa haberetur, ita par erat ut primae constructionis et consecrationis illius memoria non periret, quae plurimis videlicet insignibusque miraculis toto orbe celebris evaserat. Ob eam, ut opinor, rationem illius dedicationis solemnitas, quae a Sixto peracta fuerat, a primo die Augusti ad quintum translata est, ut gemina solemnitas in unam coalesceret, nec festorum dierum numerus cum publicae rei incommodo excresceret. Praesertumque id decuit fieri ob aliam S. Petri ad Vincula dedicationem, cujus solemnitas eadem prima die Augusti celebranda occurrit.»

Haec in hypothesisi qua sermo de Machabaeis Leonis esse credebatur, necessaria fuerunt. Supervacanea vero et inutilia in rem praesentem cognoscentur, si eundem sermonem Leonis non esse demonstravimus. In vetustissimo enim Lectionario ms. Vaticano 3836, quod procul dubio Romanum fuit ad usum basilicae SS. Philippi et Jacobi, ubi alii genuini Leonis sermones ejus nomine inscribuntur, hic pagina 1, non Leoni, sed Augustino tribuitur hoc titulo: Incipit sermo S. Augustini de SS. Machabaeorum kal. Aug.: Quis Leoni Romano pontifici asserere audeat sermonem quem ipsa

Romana Ecclesia hoc antiquissimo testimonio ab eodem abjudicat? Posteriorum itaque temporum errore factum est ut in collectionibus 2, 3 et 4, quae sequioris aetatis sunt, Leoni ascriberetur. Hoc unum documentum nobis evidentissimum est.

Adde quod hic sermo solemnitatem Machabaeorum in ea urbe in qua habitus fuit celebrem indicat. In Africa quidem celebris fuisse cognoscitur tum ex Carthaginensi, veteri Kalendario, quod Mabillonius in Analectis vulgavit, tum ex Augustini serm. 300 et 301, de eodem festo editis, qui hujus quoque sermonis eum auctorem confirmare queunt. At Romae Leonis aetate nullum de Machabaeis festum celebratum fuisse, ex eo colligitur, quod nulla ejus festi Missa notetur kal. Augusti non solum in antiquissimo Sacramentario Leoni attributo, quod secundo tomo recudetur, verum etiam in priori Sacramentario Gregoriano, quod ex duobus mss. Ludovicus Muratorius typis impressit Liturgiae Rom. veter. tomo II. Quod si in vulgato Gelasiano istud festum astruitur, hoc non esse purum Sacramentarium Gelasianum, et nonnulla posteriora additamenta recepisse certum est, inter quae recensendam esse Missam de Machabaeis, ex ipso Missae hujus defectu in posteriori Sacramentario Gregoriano quisque intelliget. Additio autem haec induci potuit ex aliqua Ecclesia ubi Machabaeorum festum peragebatur, uti Leonis quoque tempore peragebatur in Gallia; unde eorum festum signatur in Kalendario Polemii Silvii, quem Gallum scriptorem fuisse et scripsisse in Gallia probabimus in observationibus ad serm. 83, num 4.

Acredit inscriptio a pluribus edita et novissime recusa a P. abb. Monsacrato in opere de Catenis S. Petri pag. 48, in qua

de templo S. Petri in Vinculis haec inter caetera leguntur:
Hoc Domini templum Petro fuit ante dicatum,
Tertius antistes Systus sacraverat olim,
Civili bello destructum post fuit ipsum.
Eudoxia quidem totum renovavit ibidem:
Pelagius rursus sacravit papa beatus,
Corpora sanctorum condens ibi Machabaeorum.
*Si haec inscriptio esset antiqua, genuinamque referret
historiam, ita ut ante Gregorium Machabaeorum celebritas
sub Pelagio Romae coepisset, adhuc sermo Leoni tribui non
posset. Tandem formula charissimi, quae initio capitis 3
inseritur. Augustino quidem familiaris, a Leonis autem
consuetudine alienissima est; hocque indicium sermonem
Leoni suppositum fuisse vehementius confirmat.*

453 SERMO XIX [*Al. inter Leoninos serm.
LXXXII*]. *In Natali sanctorum septem fratrum
martyrum Machabaeorum .*

CAP. I.

Gratias, dilectissimi, Domino Deo nostro, quod quanta sit hujus diei solemnitas, etiam si ego taceam, conventus vester ostendit. Tam conspiranti enim studio et devoto animo convenistis, ut festivitatis magnificentiam, etsi sermo non indicet, congregatio tamen ipsa testetur. Et recte: duplex enim causa laetitiae est: in qua et natalem ecclesiae colimus, et martyrum passione gaudemus; nec immerito digne Ecclesia horum exsultat martyrio, quorum ornatur exemplo. Causam ergo solemnitatis hodiernae, dilectissimi, **454** plenissime sacrae historiae lectione didicistis, nec latere vos potuit quem in tanto rerum gestarum ordine exceperitis auditum, cum gloriosam septem martyrum matrem exsultanti et non tacito honoraretis affectu, in singulis quidem filiis passam, sed in omnibus coronatam. Subsecuta est enim felici exitu, quos invicto praemisit hortatu. Beata genitrix, beata progenies, memorabilis praecedentium fortitudo. Nam cum in illo ordine mortium, et in illa dispositione poenarum, id saevissimi regis excogitasset impietas, ut victoriam sibi et de primis promitteret, quos sine tolerantiae cruciaret exemplo, et de postremis, quos in supplicio torqueret alieno, multiplicatae sunt martyrum palmae, et dum singuli in omnibus vincunt, praeter coronas proprias, omnes acquisivere septenas.

CAP. II.

Sed haec ad fructuosam recolenda sunt aurium voluptatem. Inflat scientia (**I Cor. VIII, 1**), nisi aedificet obedientia. gravant audita, nisi suscipiantur imitanda. Nec enim quia cessavit persecutor et tortor, quia omnes jam Deo militant

potestates, desunt Christianis, **455** quas superent, passiones. *Fili, inquit, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia et timore, et praepara animam tuam ad tentationem (Eccli. II, 1);* et Apostolus dicit: *Quicumque in Christo pie volunt vivere, persecutionem patiuntur propter justitiam (II Tim. III, 12).* Qui ergo putas quievisse persecutionem, et nullum tibi cum hostibus esse conflictum, intimum cordis tui scrutare secretum, et omnes recessus animae tuae diligens explorator ingredi; et vide si nulla te impugnat adversitas, si nullus tyrannus vult in mentis tuae arce dominari. Noli cum avaritia pacem firmare, et iniquorum quaestuum incrementa contemne. Superbiae concordiam nega, et magis time in gloriam suscipi quam in humilitate calcari. Dissociare ab ira, nec dolorem inflammet invidiae cupido vindictae. Renuntia voluptati, avertere ab immunditia, pelle luxuriam, fuge in quitatem, obnitere falsitati; et cum videris te multiplicem habere pugnam, tu quoque, imitator martyrum numerosam, quaere victoriam. Toties enim peccatis morimur, quoties in nobis peccata moriuntur; *et pretiosa in conspectu Domini etiam ista mors sanctorum ejus (Ps. CXV, 15),* ubi homo occiditur mundo, non interitu sensuum, sed fine vitiorum.

CAP. III.

Si ergo, charissimi, non ducitis cum infidelibus jugum (**II Cor. VI, 14**), si peccatores esse desistitis, et nullis carnalium cupiditatum tentationibus ceditis, solemnem hanc diem legitime celebratis; et non solum martyres ac martyrum

matrem, sed etiam illius memoriam justo honore veneramini, qui hoc die antiquam festivitatem hujus loci consecratione geminavit: magnificus quidem structor parietum, sed magnificentior aedificator animarum, ultra aevi sui terminos opera pietatis extendens, ut utilitatibus institutionum ejus etiam in ipso frueretur devota posteritas, et habitando quod condidit, et faciendo quod docuit.

CAP. IV.

Omnia ergo, dilectissimi, quae oculis cernitis, mente meministis, ad profectum vestrae aedificationis assumite, et ita unusquisque vestrum praeparato a majoribus **456** utatur habitaculo, ut in seipso meminerit templum Dei esse fundatum. Nihil structurae suae pravum, nihil supponat infirmum; sed vivis et electis lapidibus congruendo, per indissolubilem connexionem crescat in Dominici corporis unitatem: auxiliante y ipso angulari lapide Deo et Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

SERMO XX. *De Transfiguratione Domini.*

CAP. I.

Hodie, fratres charissimi, solemniter colimus, diem illius scilicet qui cum Patre omnia gubernans, condidit omnem diem; Verbum, inquam, quod in principio dixit: *Fiat lux, et facta est lux* (**Gen. I, 3**). Ipsius caro hodie in monte clarificata est, utpote textus narrat evangelicus. In monte ante duos vates tresque discipulos transfiguratus est Dominus; scilicet ut nobis spem suae Divinitatis donaret, suam prae nive faciem candidam eis voluit demonstrare. Si quis vero hos noscere voluerit vates, currat ad evangelistarum sublimissimas voces. Verum si cuilibet Lucas a duobus superioribus dissentire videtur, propter quod non post dies sex, sed post dies octo hanc Domini claritatem ostensam fuisse perhibet (**Luc. IX, 28**), grammaticorum currat ad tropum. Est nempe apud eos tropus, qui syllepsis dicitur, ubi pro uno multi, et pro multis unus comprehenditur, atque totum pro parte, et pars pro toto accipitur; sciatque Lucam nihilominus tropice descripsisse diem quando promissum est; atque illum quando completum est, in suo Evangelio comprehendisse. **457** Videlicet quando Dominus hoc promiserat, vespere erat; et cum transfiguratus est, mane nihilominus apparebat. Matthaeus vero et Marcus praetermittentes dies promissionis et transfigurationis, solummodo integros sex medios maluerunt tradere recordationi perpetuae.

CAP. II.

Verumtamen si aliquis dicat cur ante duos vates et tres discipulos voluit transfigurari, reminiscatur ipsius luculenti primi sermonis Domini; ipse inquit Judaeis: *In lege vestra scriptum est quia duorum hominum sit verum testimonium* (**Joan. VIII, 17**). Ut autem seipsum ostenderet esse qui dixit Moysi: *Ego sum qui sum, et haec dices filiis Israel: Qui est misit me ad vos* (**Exod. III, 14**): quique eundem Moysem ob liberationem filiorum Israel ad Pharaonem miserat, et ei in monte Sina legem dederat, atque prophetam Eliam igneo curru in aereum coelum devexerat, hos testes ad suae claritatis transfigurationem divina potestate cum discipulis contemplandam perduxerat; nimirum unum eorum revocans a limine mortis, alterum a translatione paradisi. Nullus enim scire poterat sepulcrum Moysi, nisi qui jussit et ad se cum perduxit; et nemo quo esset Elias translatus cognoverat, nisi qui eum ad se vocaverat. Hic est enim Unigenitus Patris, qui propter humani generis redemptionem effici voluit primogenitus matris. In hac namque hodierna transfiguratione coadunare voluit utriusque paginae concordationem. Ut enim ostenderet se esse legis Dominum et prophetam, hos voluit perducere ad testimonium evangelistarum. In hac siquidem transfiguratione placuit ei, dispensatori Patris ostendere Filii dispensatorem, scilicet Petrum Moysi, et castum veterem casto novo demonstrare voluit, Eliam Joanni. Duos soles in monte cernebant hodie discipuli, unum, qui ab eis omnibus contemplabatur in firmamento, et alterum, qui splendidius eo fulgens a vatibus et discipulis cernebatur, facies Jesu. Hic vero Sol, qui in monte rutilabat, illum qui in firmamento est sua potentia illustrabat. Iste namque Sol justitiae ardens et lucens; ardendo enim in se accendit fideles, lucendo illuminat omnes. De isto

namque Sole ait Joannes: *Erat lux vera quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (**Joan. I, 9**).

CAP. III.

Verum ut claritas illius nobis certo certius insinuaretur, postquam in aliam speciem vultus ejus transfiguratus est, et a nube lucida cum apostolis obumbratus, a Patre veraciter est clarificatus: *Hic est, inquit, Filius meus charissimus, ipsum audite* (**Luc. IX, 35**). Discipuli vero tantam vocem non ferentes, ceciderunt in faciem, recedentibusque Moyse et Elia, remansit sola soboles divina, quae erigens eos inquit: *Nolite timere*, quod est dicere: Timeant illi, qui non credunt, timeant quos phantasmata illudunt. Vos, qui Patris Filio obeditis, ejusque arcanis secretis interestis, quam ob rem timidi estis? Attamen sancti discipuli **458** respicientes, neminem viderunt, nisi solum Jesum; ut liquido demonstraretur quia vox quae missa fuerat, non Moysi, non Eliae, sed unigenito Filio solummodo congruerat. De hac quippe visione quidam facundissimus poeta admiratur atque collaudat meritum horum trium apostolorum dicens (**Sedulius, l. III, v. 284 seqq.**):
O meritum sublime trium, quibus illa videre
Contigit in mundo quae non sunt credita mundo!
Quid? quod et Eliam, et clarum virtute Moysen
Ignotos oculis viderunt lumine cordis.
Ut major sit nostra fides, hunc esse per orbem
Principium ac finem, hunc Alpha videlicet et ω
Quem medium tales circumfulsere prophetae.

Alter adhuc vivens, alter stans lumine vitae:
Sidereoque sono, Meus hic est Filius, aiens,
Ostendit verbo genitum vox Patria Christum.
Hinc namque Moysi deprecanti atque dicenti, *Ostende mihi
gloriam tuam*, ait Dominus: *Non poteris videre faciem meam;
non enim videbit me homo, et vivet. Ecce, inquit, est locus
apud me, et stabis supra petram; cumque transibit gloria mea,
ponam te in foramine petrae, et protegam te dextera mea,
donec pertranseam, tollamque manum meam, et videbis
posteriora mea, faciem autem meam videre non
poteris (Exod. XXXIII, 18, 20 seqq.)*. Quidnam, dilectissimi,
est hoc? quidnam est hoc? Numquidnam Dominum nemo
vidit umquam? Numquidnam mentitus est unus horum, qui
dixit: *Deum nemo vidit umquam, nisi Unigenitus, qui est in
sinu Patris, ipse enarravit (Joan. I, 18)*? Numquidnam
omnipotens Pater incapibilis et immensus, atque invisibilis
corporeus esse creditur, aut membra illi ascribuntur
corporalia, ut referatur eum habere posteriora? Magnum est
hoc, profundum est hoc; et tantillis tam profundum rimari non
est facile. Sed illi soli est aperiendum, qui cum vult, brutis
animalibus aperit os ad loquendum. O sancte Spiritus nobis
resera hoc summum Patris eloquium. Attendite diligentius,
attendite, dilectissimi, cautius, et una mecum hic vestrum
parate animum.

CAP. IV.

*Cum pertransiero, inquit Dominus, videbis posteriora mea,
faciem meam videre non poteris (Exod. XXXIII, 23)*. Facies

namque Domini incomprehensibilis Deitas; posteriora vero ejus Filii credenda est assumpta humanitas. Profecto per faciem, quae prima pars est corporis, Divinitas insinuat^{ur} ante omnia saecula; posteriora vero Christi humanitas est, quae in ultima ad nos per inviolatam venit Mariam tempora. In hac siquidem die, quod suo famulo promisit Moysi, fideliter per Filium Pater complevit. De hac quidem solemnitate hujus diei David ait: *Confessionem 459 et decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento (Ps. CIII, 1)*. Confessionem et decorem indutus est Christus, cum gloria paternae vocis glorificatus est: amictus est lumine sicut vestimento, cum solis splendore suum discipulis coruscantem ostendit vultum. De hac quoque solemnitate Habacuc propheta mirabatur, cum ab ipso decantabatur: *Domine, audivi auditum tuum et timui, consideravi opera tua et expavi. (Hab. III, 1)*. Numquid fabricam mundi iste miratus expavit? Non. Sed quid miratus expavit? Audi quid sequitur: *In medio, inquit, duorum animalium cognosceris*. O charissimi, quid est *in medio duorum animalium cognosceris*? Nisi aut in medio duorum testamentorum, aut in medio Moysis et Eliae cum eo hodie in monte sermocinantium. Hic namque est lapis angularis, in quo 460 uterque paries meruit copulari, scilicet vetus Testamentum, et novum. Vetus significatum est per Moysem et Eliam, per quos lex et prophetae designantur. Novum vero per Petrum et Jacobum et Joannem, per quos sanctum et venerandum designatur Evangelium. Sive per Moysem et Eliam prior ille Judaicus populus, per Petrum, Jacobum et Joannem populus designatus est gentilis. Hic vero est populus ambulans in tenebris, qui vidit lucem magnam; ad quam lucem nos Unigenitus Patris perducatur contemplandam in illa patria, in qua justi fulgebunt sicut sol, et ipse Deus erit

omnia in omnibus, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat, et glorificatur Deus per numquam finienda saecula saeculorum. Amen.

OBSERVATIONES IN SERMONES S. LEONIS MAGNI.

461 IN SERMONEM III. *Quo sensu S. Leo petram, supra quam Christus Ecclesiam aedificavit, de fide solida accepit.*

1. His Leonis verbis serm. 3, c. 2: *Soliditas illius fidei, quae in apostolorum principe est laudata, perpetua est*, istam annotationem Quesnellus subiecit «Explicat verba Christi Domini, quae consequenter describit; asseritque soliditatem fidei, quae in Petro laudata est, esse petram illam super quam se Ecclesiam aedificaturum promittit, et adversus quam portae inferi non praevallebunt, quia *perpetua est*; et ut loquitur c. 3, *firmitatem petrae, quae nullis impulsionebus quateretur, accepit, ita ut eam neque haeretica umquam perrumpere pravitas, nec pagana potuerit superare perfidia*. In eundem sensum eadem verba exponit serm. 3 (**nunc 4**), c. 2 et 3, serm. 60 (**nunc 62**), seu de Pass. 11, c. 2.» Hactenus ille. Ne autem haec interpretatio, quae *petrae* nomen *fidei in Petro laudatae* accommodat, iis

favere credatur qui testimonium Christi, *Super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam*, non de Petro, sed de fide exponentes, ad praerogativas Petri et successorum ejus constituendas nihilum pertinere contendunt, Leonis mens exactius explicanda est.

2. Cum S. pontifex *petram*, supra quam Christus se Ecclesiam aedificaturum promisit, explicavit de fide seu de soliditate ejus fidei, quam idem Christus laudavit in Petro; non fidem in genere, nec privatam fidem Petri, sed eam fidem quam ille praedicavit, cujusque depositum in Romana sede reliquit, et ad successores pari soliditatis privilegio transmisit, Leonem intellexisse, exploratissime ostendemus: hinc autem patebit quam parum accurate Quesnellus in postilla apposita serm. 62, c. 2, generatim scripserit: *Petra, supra quam aedificatur Ecclesia, et adversus quam infernus non praevalet, est solida fides*.

3. Fidem nimirum a Petro praedicatam **462** ex Leonis mente accipiendam esse, idem pontifex palam pronuntiat laudato serm. 62, c. 2. Omnes enim apostolos Petrum Deo revelante in professione fidei praevenisse affirmat, *ut ad regimen totius Ecclesiae praeparatus, primum disceret quod doceret, et pro soliditate fidei, QUAM ERAT PRAEDICATURUS, audiret: Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, et portae inferi non praevalebunt adversus eam*. En soliditatem et nomen *petrae*, super quam aedificanda erat Ecclesia, et adversus quam portae inferi non praevalebunt, ei fidei tribuit, *quam Petrus erat praedicaturus*, et quam praedicando aedificaturus erat Ecclesiam. Ne vero *petrae* nomen hinc adimatur Petro, ob hanc fidei praedicandae soliditatem ipsum quoque

Petrum *petram* constitutum Auctor testatur serm. 4, c. 2. Sic enim Christum loquentem inducit: *Tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris*; ac propterea non tam fidem Petri, quam eundem Petrum *catholicae fidei petram* vocat ep. 119, ad Maximum Antiochenum, c. 2.

4. Cum vero idem Petrus hujus fidei depositum in Romana Ecclesia ac sede potissimum reliquerit, transmiseritque ad successores Romanos pontifices; eandem fidei soliditatem, quae fuit in Petro, in hac Ecclesia, et in successoribus Petri peculiari privilegio perseverare et perseveraturam usque ad finem mundi, Leo aperte prodit iis verbis serm. 3, c. 2: *Soliditas enim illius fidei, quae in apostolorum principe est laudata, perpetua est: et sicut permanet quod in Christo Petrus credit, ita permanet quod in Petro Christus instituit*. Instituit nimirum Christus ut ejus fides, super quam aedificanda erat Ecclesia, adeo esset solida, ut adversus illam inferi portae non praevalerent umquam, quod fidei soliditatem *perpetuam* requirit. Qui autem hanc fidei soliditatem perinde affirmavit *perpetuam*, eam profecto non desiisse in Petro, sed in successores ejus transisse agnovit: unde serm. 5, c. 4, ait: *Soliditas enim illa, quam de petra Christo etiam ipse (Petrus) petra factus accepit, insuos quoque 463 se transfundit haeredes*. In illos scilicet haeredes transfusa est, in quibus Petrum vivere, et Ecclesiam adhuc regere ac docere pluribus in locis indicat. Quare serm. 3, c. 3, soliditatem petrae semper perseverantem beato Petro tribuens ait: *Manet ergo dispositio veritatis, et beatus Petrus in accepta fortitudine petrae perseverans, suscepta Ecclesiae gubernacula non reliquit*. Consonantia aliorum Patrum testimonia possemus afferre, quae in alio tractatu aliquando,

si Deo placuerit, edendo collegimus. Sed unius Leonis sententiam hic aperire consilium fuit. Haec autem sententia quantum ad Romanae sedis praerogativas constituendas conferat, nemo non videt.

IN SERMONEM IV.

Manet ergo Petri privilegium, ubicumque ex ipsius fertur aequitate iudicium. *Quesnelli annotatio expenditur.*

1. In descriptum testimonium haec Quesnellus annotavit. «Tam egregiam sententiam, etsi multorum jam observationibus illustratam, ratio instituti nostri non patitur ut intactam praetermittamus. Postquam initio capitis asseruit S. Leo aedificium in fidei firmitate per Petrum assertae consurgere, et hujus confessionis intuitu traditam eidem esse potestatem his verbis significatam: *Tibi dabo claves regni coelorum*, etc. (**Luc. XXII, 23**); subjungit non soli Petro datum, sed transisse etiam in apostolos jus potestatis istius: ideo tamen Petro singulariter intimatam esse, ut in uno discerent omnes Ecclesiae rectores quid sibi esset creditum, et omnibus Petri forma praeponeretur. Sicut enim pro omnibus confessionem fidei emiserat apostolorum princeps, et omnes in illo et per illum responderant; ita et pro omnibus potestatem clavium accepit, et omnes in illo ac per illum acceperunt. Hinc rursum Leo, sicut omnibus communem potestatem, ita et commune omnibus privilegium, excepto primatus honore, asserit: illudque Petri privilegium manere, ubicumque

terrarum per episcopos apostolorum successores, ex Petri fertur aequitate iudicium; ac proinde non manere Petri privilegium ubicumque non ex ipsius fertur aequitate iudicium. *Qua sententia*, inquit Francorum rex Carolus Calvus in epistola Hincmari Rhemensis stylo exarata, *constat quia non manet Petri privilegium, ubi ex ipsius aequitate non fertur iudicium. Cum enim ubicumque dicitur, sicuti nullus locus, ita nemo rector Ecclesiae ex Petri aequitate iudicium* 464 *ferens excipitur, vel contra illius aequitatem proferens commendatur. Et quia ubicumque sine ulla exceptione non manet Petri privilegium, ubi ex ipsius aequitate non fertur iudicium, obaudiemus jussum, vel recipiemus iudicium, quod non ex Petri aequitate fuerit prolatum, ac per hoc ipsius privilegio fuerit destitutum?* (**Epist. Caroli Calvi, ad Adrianum P., inter Hincmariantas ult. editionis.**) Ad eadem Leonis verba alludit in synodo Tricassina anni 878 idem Hincmarus necnon et alii episcopi Gallicani, qui confirmantes ex voto Joannis papae VIII, in synodo praesentis, condemnationem Lamberti Romanae Ecclesiae inimici, *privilegio beati Petri et sedis apostolicae*, ut aiunt, excommunicati, istud privilegium et aequitatem sedis apostolicae interpretari videntur de iudicio prolato *juxta sacros canones Spiritu Dei conditos et totius mundi reverentia consecratos*; et iterum, *secundum Scripturarum tramitem, sacrorumque canonum decreta*. Vide Petrum de Marca haec fusius prosequentem libro IV de Concordia sacerdotii et imperii cap. 6 et 8.» Ita Quesnellus, ubi sub finem S. Leonis verba in suam potius quam in S. pontificis mentem sensim inflectens, ea sola ipsorum Romanorum pontificum iudicia privilegio et aequitate Petri gaudere, ac rata esse insinuat, quae ad canonum normam

feruntur. Huc autem tam prolixam annotationem eo forte consilio perduxit, ut Leo ipse, hoc testimonio perinde explicato, favere videretur iis quae statuere meditabatur in causa Hilarii Arelatensis, dissert. 5, in qua hunc Leoni iudicium exercenti, ut ipse comminiscitur, contra regulas canonum, jure restitisse contendit, eo quia *non latebat*, inquit ibidem part. III, c. 1, *inertem esse ac otiosam primariorum praesulum erga inferiores episcopos praerogativam, cum nihil ab his nisi secundum normam canonum arrogatur*. Non est hic locus disserendi de iudicio Leonis in causa Hilarii Arelatensis, quod et ex naturali aequitate, et ex canonum regulis Romae susceptum et habitum, in Observationibus ad eandem Quesnellianam dissertationem fuse demonstrabitur. Hic solum, ne S. pontificis testimonium in alienam ab eo sententiam, quae inobedientiae faveat, et Romanae sedis praerogativas oppugnet, distrahatur, genuinus Leoninae propositionis sensus ex ipso Leone explicandus est.

2. Cum itaque S. pontifex pronuntiat *manere Petri privilegium, ubicumque ex ipsius fertur aequitate iudicium*, de iudiciis loquitur circa personas ac praesertim circa crimina, ut liquet ex iis quae *de nimia vel severitate, vel remissione*, in eodem sermone statim subjicit, nec non ex serm. 5, c. 5, ubi, *Manente*, inquit, *apud nos jure ligandi 465 atque solvendi, per moderamen beatissimi Petri et condemnatus ad poenitentiam, et reconciliatus perducitur ad veniam*. Porro privilegium Petri illud est, ut ligata vel soluta sint *in coelis*, quaecumque ille *in terris* solverit vel ligaverit. In illis vero iudiciis, quae circa criminosos ab Ecclesiae principibus feruntur, hoc Petri privilegium manere Leo tradit, si *ex aequitate ipsius Petri iudicium feratur*, nimirum si perinde

rectum et justum sit, uti recta et justa Petri judicia fuerunt. Aequitas scilicet hoc loco pro reali justitia sumitur, adeo ut qui ligatur seu condemnatur vere sit peccator, qui vero absolvitur sit vere poenitens. Qui enim sunt ejusmodi, cum *in terris* ligantur vel solvuntur, ligati vel soluti sunt etiam *in coelis*. Quod si errore aliquo vel fraude cujuspiam ligetur seu condemnetur qui in foro externo reus quidem judicatur, at vere est innocens, absolvatur autem qui poenitens creditur, at vere fictus accedit, nec coram Deo conversus est: quis ligatum aut solutum credat *in coelis*, quod perinde *in terris* solvitur vel ligatur? Nihil amplius ex toto Leonis contextu elici poterit. Totus judicium Ecclesiae *in terris* habita respicit relate ad divinum iudicium *in coelis*.

3. Nihil hic de canonibus aut methodo canonum, a quibus qui aequitatem Petri necessario derivandam putant, indicare deberent quinam fuerint canones quos Petrus secutus sit, ut judicia ex aequitate ferret. Naturalem quidem aequitatem spectarunt canones, cum certas iudiciorum regulas praescribere. At Petri aequitas quae hic indicatur ad naturalem quidem justitiam, seu aequitatem, quam substantia canonum respicit, non autem ad disciplinam aut methodum canonum, sine quibus Petrus aequissime ligavit vel solvit, referenda est.

4. Hanc justitiam et aequitatem naturalem dum servant judicia Romanorum pontificum, sive juxta certam canonum methodum et disciplinam ferantur, sive aliter pro suprema illa auctoritate, qua non in substantia aequitatis naturalis, sed in methodo ac disciplina canonum dispensare vel immutare ex ipsa nonnumquam aequitate possunt, nihil refert: semper enim privilegio Petri gaudebunt, et ligatum vel solutum erit *in*

coelis quidquid auctoritate Petri solverint vel ligaverint. Sicut econtra si quae ab iisdem ferrentur judicia etiam ex regulis ac methodo canonum, quae reali aequitate ac justitia carerent, quod praesertim errore facti atque fallacia testium vel documentorum accidere potest; methodus ac disciplina canonum custodita nihil proficeret. Etsi enim rata apud Ecclesiam habenda essent atque servanda, quoad error non detegatur, et iudicium non retractetur (uti pluribus theologi et canonistae tradunt ex ipsis Patrum institutionibus ac regulis canonum), non tamen potirentur privilegio Petri, quatenus apud Deum *in coelis* non ligaretur aut solveretur, qui **466** *in terris* per errorem atque fallaciam ligatus fuit aut absolutus. Haec genuina et aperta Leonini principii interpretatio est, ex qua ejusdem principii usus vel abusus facile discernetur, adeo ut non opus sit plura disserere de testimonio Caroli Calvi, quod ex toto contextu ac ex circumstantiis peculiaribus expendendum, longiorem ac rei praesenti minime necessariam disputationem postularet.

IN SERMONEM XVII. *Sententia Leonis de usura non solum cum pauperibus, sed etiam cum divitibus vetita.*

Longiorem Quesnelli annotationem circa usuram contra novitium errorem sermoni 17 subjectam huc reservavimus. «Tam evidenter, inquit, hoc loco evertitur dogma novitium de libera cum divitibus fenerandi facultate (in quod nonnullos e catholicis abripi dolendum), ut Leonis doctrinam

attentius considerare operae sit pretium. Clarum est igitur eum non illud modo fenus insectari quod cum pauperibus exercetur, sed omnem omnino usuram ab eo reprobari. Primum enim ea Scripturae loca adducit quae omnem usuram damnant, nec de pauperibus habent quidquam peculiare. 2° Eum damnat qui hominum laborantium captat necessitates, ut multiplicet opes suas immodicis augmentis: quod vix exsucello a pauperibus accepto evenit; sed potius ex copiosis lucris, quae percipiuntur dum laborantium, id est negotiantium, necessitates aliquis captat, et commodatam pecuniam immodicis lucris auctam recipit. 3° Eorum rationem refutat, qui beneficium se praestare contendunt cum negotiantibus suam pecuniam dant ad usuram: tale enim beneficium vocat *dolosa officia, dolosum quaestum, injustam et impudentem avaritiam, quae beneficium se dicit praestare cum decipit, cupiditatem injusti lucri*, etc. 4° Generatim pronuntiat *fenus pecuniae funus esse animae*; fugiendum prorsus esse iniquitatem fenoris, et a sancto monte Dei esse extraneum, qui dolosum quaestum de pecuniae suae captat usuris. 5° Ait feneratorem *aut miserum esse amittendo quod dedit, aut miseriorem accipiendo quod non dedit*. Ubi ostendit in eo proprie usurae iniquitatem censi, quod quis accipit quod non dedit, contra generalem Dei sententiam, *quae*, ut S. Ambrosius lib. de Tobia scribit, *omne sortis excludit augmentum. Usura enim*, ut definit Hieronymus, *est plus accipere quam dare*. 6° Denique quam infirmae sint ratiunculae quas avaritiae suae obtendunt feneratores, ex bis verbis collige: *Quilibet sequatur eventus, mala 467 semper est ratio fenerantis, cui pecuniam et minuisse et auxisse peccatum est*. Unde ex mente Leonis, sive hoc fenus in commodum ejus cedere videatur, qui mutuo

accipit, sive in damnum, sive cum periculo damnoque dantis, sive cum lucro, semper est mala ratio fenerantis. Vide et ejusdem epistolam 3, al. 1 (**nunc ep. 4**), c. 3 et 4, ubi nulla pauperum mentione facta, generali sententia damnat omnes qui usurariam exercent pecuniam et fenore volunt ditescere; doletque hoc in eos cadere qui Christiani appellari cupiunt.» Ita Quesnellus. Plura vero hac de re contra eundem errorem disputata invenientur in aliquot Operibus novissime editis. ac praesertim in celeberrimo opere summi regnantis pontificis Benedicti XIV, *de Synodo Dioecesana* lib. VII, c. 47, qui praeterea eundem errorem apostolica auctoritate damnavit in Encyclica edita die 1 Novembris anni 1745, ac inserta tom. I Bullarii ejusdem pontificis.

IN SERMONEM XX.

1. Quesnellus in ea Leonis verba serm. 20, c. 1: *Merito disposuerunt apostolicae sanctiones ut veterum jejuniorum utilitas permaneret, et licet Ecclesiae consuetudo prolixioribus se castigationibus exercere didicisset, amplecteretur tamen continentiae sanctificationem ex lege venientem*, etc., hanc annotationem appendit: «Viderint qua ratione doctrinam suam cum sanctorum Patrum documentis conciliare possint posterioris aevi theologi, qui ex legis gratiae perfectione breviores jejuniorum hodiernorum castigationes prolixioribus praeferunt. Ita argumentatur Alexander Alensis part. IV, quaest. 28, de jejunio, membro 7, art. 2: *Hora, inquit, refectionis magis congrua tempore jejunii*

*est hora nona, quam usque ad vesperam Debit Ecclesia tenere medium, ut tempore jejunii reficeremur tempore medio. Magistri sui premit vestigia S. Thomas 2-2, quaest. 147, art. 7, ad 1: Ad primum ergo, inquit, dicendum quod status veteris Testamenti coparatur nocti, status vero novi Testamenti, diei; secundum illud ad Rom. XIII: Nox praecessit, dies autem appropinquavit. Et ideo in veteri Testamento jejunabant usque ad noctem, non autem in novo Testamento. Aliter philosophatur Leo noster in praesenti sermone: Mandata, inquit, et praecepta moralia, sicut sunt edita perseverant, quia non aliud insinuant quam loquuntur, et apud Christianam devotionem augmento crescunt, non cessatione deficiunt. Et infra: Quamvis multa accesserint ex novitate gratiae, nihil tamen imminutum de antiquitate justitiae. Consequenter prolixiores castigationes **468** exercere, Ecclesiae consuetudinem esse demonstrat egregia ista ratione: Quibus enim donatum erat posse quod majus est, indecens fuit non celebrare quod minus est. In eundem sensum scribit serm. 14 de Pass. c. 5: In praeceptis, inquit, moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed evangelico magisterio multa sunt aucta: ut perfectiora et lucidiora essent dantia salutem, quam promittentia Salvatorem. Vid. serm. 6 de Jejunio decimi mensis, c. 1. Ut vero cum duobus coaevis theologiae scholasticae primatibus duos aequales antiquioris theologiae Patres conferamus, Leoni succinentem Salvianum audiamus lib. II ad Ecclesiam catholicam, ubi haec habet ante medium: Sed quaerit fortasse, inquit, aliquis, quid sit quod nunc plus exigat Deus a Christianis per Evangelium, quam a Judaeis ante per legem? Aperta istius rei ratio est. Ideo enim majora nunc Domino nostro solvimus, quia majora debemus;*

Judaei quippe habebant quamdam umbram rerum, nos veritatem, etc.; et ante aliquot lineas: Plus tunc indulgentiae erat et plus licentiae; tunc esus carnum praedicabatur, nunc abstinentia; tunc in omni vita jejuniorum paucissimi dies, nunc quasi unum jejunium vita omnis, etc.»

2. Haec autem censura quam Quesnellus nulla necessitate Leonis explicandi aut vindicandi adversus praestantissimos theologos ac praesertim contra ipsum theologorum principem S. Thomam tam prolixè digessit, quam non solum inopportuna, sed et exorbitans sit, paucis ostendimus. Reprehenduntur, ac si *ex legis gratiae perfectione breviores hodiernorum jejuniorum castigationes prolixioribus praetulerint*. Ex ipso quidem contextu liquet eos, considerata sui temporis disciplina, qua jejunium hora nona solvebatur potius quam vespere, congruam quamdam hujus horae rationem quaesivisse, quae legi gratiae mystico sensu conveniret: sic enim et alii antiqui Patres mysticas instituendorum rituum rationes attulere. At breviores jejunii castigationes cum prolixioribus comparasse, et illas his quasi perfectiores antetulisse ex novae legis perfectione nusquam invenies. Quis enim sanae mentis id cogitet? Quod si horam nonam praetulerunt vespertinae, non idcirco breviorē castigationem longiori anteposuisse dicendi sunt: nam eadem circiter castigatio haberi potuit, si quis viginti quatuor horarum spatio abstinens, hora nona vel vespere unica comestione utatur: quae enim abstinentia brevior est solventi jejunium hora nona, subsequenti longiori abstinentia quodammodo compensatur; ac praeterea cum illi theologi loquantur potissimum de jejunio Quadragesimae, quod hora nona tum solvebatur, eandem abstinentiam et castigationem

per continuas horas viginti quatuor considerare potuerunt in eo qui a nona hora unius diei post prandium ad nonam alterius diei horam jejunat, **469** ac in eo qui jejunat a vespere in vesperem: adeo ut nonae aut vespertinae comestionis varietas in eadem viginti quatuor horarum abstinentia minimi fecerint.

IN SERMONEM XXI. *De formula a Leone
adhibita c. 3: Gratias Deo Patri per Filium ejus
in Spiritu sancto.*

«Haec precandi formula in primis catholica est, immo vero Christianae religionis summa et plenitudo, quippe cujus proprium est *colere Deum per Christum*, Tertull. teste in Apologetico, cap. 21, et apud Optatum l. III: *Paganum appellas eum, qui Deum Patrem per Filium ejus ante aram rogaverit?* Et, quod omnium instar est testium, Ecclesia partim in officiis suis, partim in publica sacrificii prece illam usurpat. Omnes siquidem collectas suas ita concludit *Per Christum*, etc., mediatorem scilicet Dei et hominum. Et ut in altari semper ad Patrem dirigatur oratio, sancitum est olim a concilio Carthaginensi quod III dicitur, can. 23. Olim tamen, dum ferveret Arianorum haeresis, non aequis omnino auribus haec audiebatur loquendi formula a Leone usurpata: quoniam impium sub his verbis haeresis suae sensum occultabant Ariani, qui hanc doxologiam ad calcem hymnorum suorum cantare soliti erant hoc modo: *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto*; cujus rei testis est Philostorgius in l. III Hist. Et eam ob rem Eusebius Pamphili, referente Socrate l. II Hist.

c. 21, in suspicionem Ariani dogmatis venit apud quosdam, eo quod saepius in scriptis suis repetit haec verba, *Per Christum*. Quae et scriptoribus passim ecclesiasticis familiaria sunt, in primisque apostolo Paulo: *Qui tamen perversi dogmatis magister, inquit Socrates, numquam est existimatus.*» Haec omnia Quesnellus.

IN SERMONEM XXIII. *De alia Leonis locutione, qua c. 1 naturam divinam et hmanam ita in Christo unitas ait, ut naturae alteri altera misceretur.*

«Similiter (inquit in annotatione Quesnellus) serm. 4 in Epiph. *Deus Dei Filius naturae carnis immixtus* dicitur. Hujusmodi loquendi modos scrupulosius refugerunt scholastici theologi quam illi antiquioris theologiae parentes quorum princeps Augustinus, epistola 3, ad Volusianum, hanc incarnationis Dominicae definitionem tam plenam quam brevem proponit: *Mixtura Dei et hominis. Si tamen, ut statim subdit, recedat auditor a consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, 470 ut neuter servet integritatem suam.* Unde et paulo post veretur ne indigne ad unionem Dei et hominis, immo animae et corporis mixtionis vel mixturae nomen admittatur. Securius tamen locuti sunt nondum litigantibus Eutychianis, qui a consuetudine corporum, quod Augustinus monuerat, non recedentes, naturas post adunionem in unam coaluisse somniaverunt. Post cujus haeresis

ortum cautius ac pensiculatus locutus est Leo, *ne, quemadmodum Theodoretum admonebat, contra Nestorianos, aut Eutychianos agens alteri eorum videretur terga vertisse, sed utrosque Christi hostes aequa lance vitaret atque damnaret (Epist. 93 al. 63)*. Cum porro naturae alteri altera immixta est, notandum est non solum id quod passim Leo noster declarat, neutram fuisse permixtione confusam; sed etiam ea ratione hoc factum esse, quod *cum Verbum Dei, ut ait Augustinus, permixtum est animae habenti corpus, simul et animam suscepit et corpus (S. Aug., epist. 3)*. Quomodo autem permixtum sit animae Verbum, quis explicet, cum explcare non audeat Augustinus? Hoc unum dicit, quod *Sapientia Dei, quae est ejus Verbum, ubique praesens et latens, nusquam conclusa, nusquam discissa, nusquam tumida, sed sine mole ubique tota, longe alio modo quodam quam eo quo creaturis caeteris adest, suscepit hominem, seque et illum fecit unum Jesum Christum, etc. Ipsa enim, ut ait alio ejusdem Epistolae loco, animam rationalem et per eandem etiam corpus humanum, totumque omnino hominem in melius mutandum, nullo modo in deterius mutata coaptavit, nomen humanitatis ab eo dignanter assumens, Divinitatis ei largiter tribuens*. Denique haec unio aliud non est quam intima penetratio animae totiusque per eam naturae cui se ipse Deus totus totum infundit eo modo qui creaturae convenire non potest, nulla quippe alteram vere penetrat. *Deus autem, inquit Augustinus, qui capax est, non capabilis, penetrans, non penetrabilis, implens, non implebilis, qui ubique simul totus, et ubique diffusus est, per infusionem potentiae suae misericorditer naturae mixtus est humanae, non humana natura naturae est mixta divinae» (Aug. in Leporii confessione)*. Hactenus ille. Plura

vero nos hac super re collegimus dissert. 2, c. 3, in S. Zenonis Opera pag. 91, quae quicumque volet conferre poterit.

471IN SERMONEM XXVII. *De emendatione vocis AREAE.*

Peculiarem hac super re Joannis Ciampini dissertatiunculam ad Erasmum Gattolam, quam suae secundae editioni Quesnellus adjecit, hic inserimus.

REVERENDISSIMO PATRI ERASMO
GATTOLA A CAJETA, *Joannes Ciampinus*
Romanus magister brevium gratiae ac in
utraque signatura referendarius.

Innotuit jam pridem tuus erga bonas artes, iisque addictos amor, ac de eisdem benemerendi voluntas, quam semper praetulisti ac praeferre non cessas, alios ad studia invitando, alios alliciendo, alios humanissimis, doctisque responsionibus erudiendo, nullis denique parcendo sive laboribus, sive impensis, quibus litterariae reipublicae pro virili prodesse possis. Noveram et ipse quae de te in hac laude, non a tui tantum nobilissimi ordinis sociis, sed et ab aliis vulgo ferebantur. Certius tamen et amplissimum hujus rei testimonium magna cum animi delectatione cepi, cum non ita pridem Maio mense ad invisendum celeberrimum

archicoenobium in quo vivis me contuli. Spectavi proculdubio admirabundus loci sanctitatem, Dei domus decorem in templo, ac, ut ita dicam, inclytam virtutum omnium coloniam, quae tot egregios urbibus episcopos, tot optimos Vaticano cardinales, tot sanctissimos Ecclesiae pontifices, tot sanctorum myriadas coelo dedit. Miratus sum coenobii structuram et magnificentiam, tum conditoribus regibus, tum habitatoribus monachis plane dignam. Vidi libentissime Caesarum, regum, principum opulentissima donaria, in quibus licuit agnoscere et Christianam eorum pietatem, et Benedicti parentis vestri gloriam. Jucundissima quin etiam mihi pariter accidit singularis monachorum omnium humanitas, qua me venientem excepere, et omnibus religiosae hospitalitatis officiis liberalissime praestitis abeuntem dimisere. Verum, ut ingenue fatear, quod ad rem praesentem maxime facit, eximiam cepi voluptatem, tot vetustissimorum codicum scrinia in bibliotheca, cujus ipse custodiae praees, aspiciendo; majoremque proculdubio, cum te summa facilitate codices ipsos tot tamque diversis characteribus exaratos expeditissime legentem audirem. Profecto ex hac singulari eruditione factum puto, ut toties a me in rebus dubiis interrogatus, ea facilitate responderis, quam expectare tantummodo possumus ab homine in his studiis diu noctuque versato. 472 Neque vero ita codicibus manu exaratis addictus es ut vulgatos per typos negligas. Quin immo et his comparandis, quantum religiosa disciplina permittit, non modicam pecuniae summam impendisti, quos Romae diligenter emptos in tuum nobile museum transtulisti; in his quietem, in his delicias tuas, sapientum more, reponens. Hinc factum est ut nullum tibi acceptius grati animi monumentum a me tibi offerri posse crediderim, quam

litterarium aliquod opusculum; et hoc praesertim quod a te quodammodo profectum, jure quodam videtur tibi reddendum.

Cum jam nonnullas meas lucubrationes cum epigraphe, *De sacris Aedificiis a Constantino Magno constructis*, typis commissem, ejusque occasione toto terrarum orbe celeberrimam Vaticanam basilicam descripsissem, illud inter plura notandum venit, quod prisci fideles flexis genibus venerabundi per gradus ad eandem ascendere consueverunt. Qua de re cum R. P. Josepho Maria Thomasio presbytero congregationis clericorum regularium communi amico, veterumque sacrorum rituum nostri aevi eximio perscrutatore, cum forte colloctionem haberem, dixit mihi, se in sermone 7 sancti Leonis Magni de Nativitate Domini vocem ARAE animadvertisse, quam per errorem ibi positam esse autumabat. Quamobrem meae curae, meaeque indagationi illius dubii solutionem relinquebat. Libentissime amici instantiis obsequi proposui; propterea primo in loco ad impressos perquirendos codices me converti. Hos si tibi omnes recitavero, gravem me futurum minime puto, cum tu litteras ames. Antiquissima igitur sermonum sancti Leonis impressio est illa Coloniae facta anno 1551, in-folio, quae in eadem civitate et forma anno 1569 prodiit; deinde ejusdem sancti Leonis sermones in lucem fuerunt emissi Venetiis anno 1553, qui in eadem forma, in eadem civitate, anno 1573 iterum prodire. Deinde anno 1566 Lovanii idem sermones editi fuerunt in quarto; et postea Antuerpiae anno 1583 recusi similiter in quarto. Anno vero 1633 omnia sancti Leonis Opera ex Lugdunensibus typis in lucem emissa, quae una cum sancto Maximo ac quinque aliis Patribus anno 1652 ibidem

fuerunt pariter recusa. Demum Parisiis anno 1675 ab eruditissimo viro Paschasio Quesnel presbytero congregationis Oratorii, appendicibus, dissertationibus, observationibusque illustrata, e prelo exierunt. Omnes has editiones, quae ad meas pervenere manus, accurata legi attentione, omnesque in se vocem ARAE continere comperi. Quare ad indagandos manuscriptos codices statim animum addixi; propterea Vaticanam adivi bibliothecam, in qua cum manuscriptis abundet codicibus, tum maxime propter necessitudinem, quae tunc temporis cum bon. mem. Emanuele a Schelstrat primo ejusdem bibliothecae intercedebat custode, utique sperabam **473** aliquid in eadem me esse reperturum; at spes me fefellit; quoniam nihil adinveni. Ex hoc non perterritus animo, immo audacior factus, ad alias, tam in Urbe, quam extra eam invisendas, ac ope amicorum revolvendas bibliothecas, me converti. Inclytas Barberinam, et Otthobonam, necnon Angelicam adivi bibliothecas, et licet in eis manuscriptos codices, in quibus sancti Leonis erant sermones, invenissem, nihilominus ob illorum antiquitatem venerandi minime erant, in eisque nihil, nisi ARAE vocem, observavi. Postea Mediolanum reverendiss. P. Eustachio a Sancto Ubaldo ordinis sancti Augustini discalceatorum, ac sanctissimae Inquisitionis in illis partibus consultori, deque republica litteraria optime merito litteras dedi, ut in Ambrosiana indagaret bibliotheca, an aliquis adesset manuscriptus codex, qui S. Leonis sermones contineret, et praefatam ARAE vocem in eis animadverteret. Respondit amicus se diligenter perquisivisse codices, atque in eis ARAE vocem legisse. Mox tibi etiam dedi litteras, ac responsum accepi, te in codice signato numero 126 praefatum reperiisse sermonem, ac in eo vocem ARCAE

expressam esse; quare amanuensis errorem putabas, qui loco AREAE ARCAE scripsisset, commutando litteram E in C; codicemque illum unum supra nonaginta sancti Leonis continere sermones cujus codicis initium est: *Incipiunt sermones sancti Leonis papae. In primis de jejunio mensis decimi. Si fideliter, dilectissimi, atque sapienter creationis nostrae intelligimus exordium*, etc., ac finit: *Si quis ergo sprete perfidiae caligine ejus se praeceptis, ac jussibus, et nisibus obtemperare voluerit, coeli, paradisiique januas securus intrabit, Amen*; codicem istum litteris Longobardicis jam a sexcentis et ultra annis exaratum esse, quoniam Desiderii abbatis montis Casini, qui postea Romanus pontifex nomine Victor III exstitit, jussu scriptus fuit, ut in cap. 63, lib. III Chronicae Casinensis legitur, et ut istius codicis ostendunt characteres, qui illis aliorum codicum de mandato ejusdem Desiderii abbatis exaratorum similes sunt. Praefatis mihi communicatis notitiis, tuam erga me humanitatem abunde testari voluisti, cum aliorum sexdecim sermonum sub nomine ejusdem sancti Leonis in aliis codicibus manuscriptis repertorum initia et fines miseris. At novem ex illis a te indicatis jam sub alterius sancti nomine esse impressos novi; reliquorum vero ignoro auctores. Ex his duos apud Quesnellianam adinveni impressionem, sed integri minime sunt, cum partes sermonum sint; unus videlicet, qui incipit *Honorabilem*, etc., est pars sermonis 1 de anniversario die Assumptionis suae: **474** alter est sermo 48, de Quadragesima. Ex transmissis itaque quinque supersunt, quos facta collatione, cum sancti Leonis nitido apertoque stylo minime concordare inveni. Putavi etiam in hoc amicorum uti judicio, qui in eadem meam iverunt sententiam.

Indagationibus istis minime acquiescendum esse duxi, sed iterum Vaticanam bibliothecam adire, novamque adhibere diligentiam aequum putavi; rogavi propterea eruditum virum Laurentium Zaccagna ejusdem bibliothecae secundum custodem, ut mihi copiam faceret indices perquirendi: illi petitioni meae perhumaniter indulgit. Nec inutilis fuit nova perquisitio. Unum itaque invenimus codicem signatum numero 1276, ante ducentos annos scriptum, in cujus pagina 39, a tergo, legitur VOX ARCE absque diphthongo; in altero vero codice signato numero 1267, pag. 78, columna secunda, a tergo, a sex circiter saeculis exarato, patentibus litteris, quaesitam AREAE vocem legi, quae dubii quaestionem solvit. De hac a me adhibita diligentia te certum reddere duxi, ut scias in hac voce σφάλμα irrepsisse, et quomodo illa legenda sit animadvertas. Nam una litterula, amanuensis incuria omissa, totum immutat sensum, ut clarissime ex infra dicendis apparebit.

Ara igitur locus est ille in quo sacra Deo offeruntur; area vero illa est planities quae in scalarum summitate, quandoque etiam in medio ac in aliis partibus, cum scalae multos habent gradus, interponitur, ad hoc, ut ascendentes per illas, propter ascensus difficultatem ac laborem, ibi aliquantulum pausare valeant. Haec VOX ARAE legitur in sermone 7 sancti Leonis papae de Nativitate Domini, cap. 4. Sermonis particula sic se habet: *De talibus institutis etiam illa generatur impietas, ut sol inchoatione diurnae lucis exsurgens, a quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur: quod nonnulli etiam Christiani adeo se religiose facere putant, ut priusquam ad B. Petri apostoli basilicam, quae uni Deo vivo et vero est dedicata, perveniant, superatis gradibus, quibus ad*

suggestum ARAE superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se solem reflectant, et curvatis cervicibus in honorem se splendidi orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantiae vitio, partim paganitatis spiritu multum tabescimus et dolemus. Quia et si quidam forte Creatorem potius pulchri luminis quam ipsum lumen, quod est creatura, venerantur, abstinendum tamen est ab ipsa hujusmodi specie officii, quam cum in nostris invenit, qui deorum cultum reliquit, nonne hanc secum partem opinionis vetustae, tamquam probabilem, retentabit, quam Christianis et impiis viderit esse communem? 475 Abjiciatur ergo a consuetudine fidelium damnanda perversitas, nec honor uni Deo debitus eorum ritibus qui creaturis deserviunt misceatur.

Hic jure te obstupescens mihi videor intueri, tam patentem errorem ab eruditis viris, qui sancti Leonis Opera pluries edidit, minime observatum fuisse. Ne dedigneris propterea brevem moram tuis interponere studiis, ac ea quae post supra relatas factas indagationes eruditionis gratia exaravi amico legere animo.

Primo igitur loco ad Vaticanam basilicam me convertam, quam praegrandem fuisse reperi, cujus triginta quinque marmorei gradus ad basilicae superiorem aream praebebant ascensum, quique in quinque ordines distributi erant, ita ut quilibet ordo septem constaret gradibus: nam architecti in graduum distributione imparem numerum observant: natura enim semper, cum ascendimus, ad sinistram pedem primo movendum nos inclinat, et in eodem gradum plerumque sistimus: unde si gradus pares sint, dexter pes in ultimo sistit gradu, sinister vero remanet suspensus, quasi ipse vellet ascensum terminare. Quare ascendens quamdam patitur

molestiam, quia cum natura sinistro pede velit quietem invenire, illa nequaquam fruitur.

Hujus scalae delineamentum, ut antiquitus erat, in tabula 12 mei operis de Sacris Aedificiis a Constantino Magno constructis, expono, ubi distincte quinque graduum ordines cum intermixtis areolis cernuntur: quare singuli ordines ex septem constabant gradibus. Arearum vero, quae in scalis interponuntur, finis est, ut ascendens in ascendendo defatigatus paulisper quietem deambulando, sive consistendo, inveniat. In scalae vero summitate major omnibus aliis areis alia est, cum ibi majorem quietem ascendens, antequam aedificium ingrediatur, invenire debeat. In hisce sancti Petri scalis maxima erat area, quam suggestum *areae* superioris sanctus Leo appellat, ad differentiam aliarum inferiorum.

Per hujus scalae gradus prisci fideles orationis voto, sive gratia, indifferentur habebant ascensum, flexis scilicet genibus, ut ex Gregorii IV ac Adriani I apud bibliothecarium Vitis deducitur.

Ostenso igitur quid vox *area* sit, quidque in sensu sancti Leonis significet, operae pretium poscit ut ejusdem pontificis ad fideles objurgationem examini subjiciam.

Nonnulli antiqui fideles antequam Vaticanam ingrederentur basilicam, post scalarum ascensum, scilicet in ipsa scalarum maxima area, Natalis Domini die se sistebant, nascentemque solem adorabant, ducto argumento a Manichaeis, qui hujusmodi profanum observabant ritum. Quare fideles ipsi priorum rituum ignari, nascentem Christum cum oriente sole confundebant, adorando creaturam pro Creatore. Strictius

haec exponam. Gentiles fere **476** omnes, et praesertim Orientales, solem deorum principem esse crediderunt. Docet id admirandae lectionis atque eruditionis vir Gaspar Bartius in suis Adversariorum Commentariis lib. XLI, cap. 27. Idem ostendit vir multijugae eruditionis et variae lectionis Gaspar Joannis Vossii in suo tractatu de idololatria plurimis in locis; idem Kircherus in suo Aedipo Aegyptiaco. Cum igitur Manichaeorum haeresis in Mesopotamia, Orientali plaga, suam habuerit originem, ut scribit Constantiae, sive Salaminae in Cypro episcopus sanctus Epiphanius adversus Haereses, haeresi 46, sive 66, mirum non est quod ipsi Manichaei solem adoraverint; quod innuit magnum illud Ecclesiae lumen sanctus Augustinus, lib. de Haeres., haeres. 46, de eisdem Manichaeis sic scribens: *Orationes faciunt ad solem per diem quaquaversum circumit; ad lunam per noctem, si apparet ad Aquiloniam partem, qua sol cum occiderit ad crientem revertitur.* Quare ad illam coeli plagam ubi videbant illa hora spectari solem, ibi se ad illum adorandum convertebant. Summo igitur mane sol oriens Vaticanae basilicae faciem respicit, illamque per multas illustrat horas. Ergo si Manichaei, dum in Vaticanis scalis stabant, solem adorare volebant, in hujusmodi actu ipsi Vaticanae basilicae vertebant dorsum; et licet hujusmodi profanus ritus omni die, omnique hora a Manichaeis observatus fuerit, nihilominus ipse dies 25 Decembris Nativitatis Domini apud Manichaeos honorabilis erat propter solis ortum, ut ex laudato sancto Leone apertissime deducitur in serm. 2 de Nativitate Domini cap. 6, ubi sic: *Habentes ergo tantae spei fiduriam dilectissimi, in fide, qua fundati estis, stabiles permanete, ne idem ille tentator, cujus jam a vobis dominationem Christus exclusit, aliquibus vos iterum seducat*

insidiis; et haec ipsa praesentis diei gaudia suae fallaciae arte corrumpat, illudens simplicioribus animis de quorundam persuasionem pestifera, quibus haec dies solemnitatis nostrae, non tam de Nativitate Christi, quam de novi, ut dicunt, solis ortu honorabilis videatur. Quorum corda vastis tenebris obvoluta, et ab omni incremento verae lucis aliena sunt; trahuntur enim adhuc stultissimis gentilitatis erroribus, et quia supra id quod carnali intuentur aspectu nequeunt aciem mentis erigere, ministra mundi luminaria divino honore venerantur. Absit ab animis Christianis impia superstitio, prodigiosumque mendacium. Ultra omnem modum distant a sempiterno temporalia, ab incorporeo corporea, a dominatore subjecta: quia et si mirandam habent pulchritudinem, adorandam tamen non habent Deitatem. Illa ergo virtus, illa sapientia, illa est colenda majestas, quae universitatem mundi creavit ex nihilo, et in quas voluit formas atque mensuras terrenam coelestemque substantiam omnipotenti ratione produxit. Sol, luna et sidera sint commoda utentibus, sint speciosa cernentibus; sed ita ut de illis gratiae 477 referantur auctori, et adoretur Deus, qui condidit, non creatura, quae servit. Laudate igitur Deum, dilectissimi, in omnibus operibus ejus atque judiciis. Sit in vobis indubitata credulitas virgineae integritatis et partus. Reformationis humanae sacrum divinumque mysterium sancto atque sincero honorate servitio.

De hoc pravae adorationis usu fideles denuo increpat idem sanctus Leo in superius allegato serm. 7, de eadem Nativitate, c. 4, quod hic repetere non incongruum fore puto. Sic igitur iste sanctus loquitur: *De talibus institutis etiam illa generatur impietas, ut sol inchoatione diurnae lucis exsurgens, a*

quibusdam insipientioribus de locis eminentioribus adoretur: quod nonnulli etiam Christiani adeo se religiose facere putant, ut priusquam ad beati Petri apostoli basilicam, quae uni Deo vivo et vero est dedicata, perveniant, superatis gradibus, quibus ad suggestum AREAE superioris ascenditur, converso corpore ad nascentem se solem reflectant, et curvatis cervicibus, in honorem se splendidi orbis inclinent. Quod fieri partim ignorantiae vitio, partim paganitatis spiritu, multum tabescimus et dolemus. Quia et si quidam forte Creatorem potius pulchri luminis quam ipsum lumen, quod est creatura, venerantur, abstinendum tamen est ab ipsa huiusmodi specie officii, quam cum in nostris invenit, qui deorum cultum reliquit, nonne hanc secum partem opinionis vetustae tamquam probabilem retentabit, quam Christianis et impiis viderit esse communem?

Veritas haec, quae ex allatis eruitur sermonibus, magis illucescet, si ejusdem sancti Leonis trutinentur tempora, quo ad populi concursus ad Vaticanam basilicam. Consuevere enim antiqui Romani pontifices usque ad Gregorii VII tempora, nempe usque ad finem circiter undecimi saeculi, divina officia, quae in festivitate Natalis Domini celebrabantur, tribus distinctis locis, distinctisque horis illa celebrare: idque apertissime eruitur ab antiquis libris Missarum Romanae Ecclesiae, scilicet Antiphonario sancti Gregorii papae a laudato Josepho Maria Thomasio nuper in lucem emisso, ubi, pag. 15, sic in antiquis libris legitur: *VII kalendas Januarii. Nativitas Domini Nostri Jesu Christi. In media nocte Nativitatis Domini. Ad Sanctam Mariam antiphona ad introitum. Dominus dixit ad me, etc.*; et pag. 16: *Item mane prima. Ad Sanctam Anastasiam. Antiphona ad*

introitum. Lux fulgebit hodie super nos, etc.; pag. vero 17, In die Natalis Domini ad Missam. Statio ad Sanctum Petrum. Antiphona ad introitum. Puer natus est nobis, etc. Et in Comite ab Albino ex Caroli (scilicet Magni) imperatoris praecepto emendato, pag. 1, post Antiphonarium sic legitur: Incipiunt tituli lectionum sequentis libri. I. In Vigilia Domini. II. ad Sanctam Mariam. III. ad Sanctam Mariam. IV. ad Sanctum Petrum. In Capitularibus vero Evangeliorum 478 de anni circulo pag. 141: In Natale Domini. Ad Sanctam Mariam Majorem, etc. Item ad Sanctam Anastasiam, etc. Item ad Sanctum Petrum, etc. Huc usque relata, ex Petro Mallio, qui floruit duodecimo saeculo, apertius intelliguntur, ibi: In prima Missa ejusdem noctis ad Praesepe, Mane ad Sanctam Anastasiam. In missa vero diei antiquitus, scilicet usque ad tempus Gregorii VII, fuit statio ad Sanctum Petrum, unde adhuc canonici pro presbyterio noctis 8 sol. Sed nunc celebratur missa diei apud Sanctam Mariam Majorem, quia via brevis est, dies parvi sunt. Mallius impressus est, sed mutilus, haec allata sunt in principio manuscripti. Quare concludo, sancti Leonis aevo stationem in die Nativitatis Domini in Vaticana fuisse basilica, sicque ibidem fuisse populi concursum, ibique sanctum Leonem supra relatas fecisse homilias. Non intendebat sapientissimus ille pontifex orationem versa facie ad orientem prohibere; apprime sciebat priscorum Patrum dicta; sed volebat pravum Manichaeorum abolere ritum. Et haec pro voce AREAE satis sint dicta.

Silentio tamen praetereundam minime puto Casali sententiam de Veteribus Sacris Christianorum Ritibus, cap. 3, opinantis ritum hunc vertendi se ad orientem, a fidelibus fuisse

observatum in atrio Sancti Petri; proptereaue, ad avertendam omnem idololatriae suspicionem, anno 1300 a Jotto Florentino excellenti pictore, jussu cardinalis Stephanesci Bonifacii VIII, summi pontificis ex fratre nepotis, musivi operis navem fuisse constructam, in qua sanctus Petras cum aliis apostolis, ac Christus Dominus noster in littore maris Petrum ad se vocans, conspiciuntur; quae pictura cum in interiori porticus parte esset, non fuit ibi locata ad tollendum ritum istum convertendi se ad orientem, sed ob peculiarem devotionem, vel aliam causam: quoniam hujusmodi ritus observabatur extra porticum in scalarum summitate, antequam porticum ipsam fideles ingrederentur.

Accipe igitur quae huc usque dixi in mutui amoris tesseractam; tibiue praecino quod sicut aetate ac studiis flores, ita etiam eadem aetate maturus tuorum studiorum uberrimos colliges fructus. Vale.

IN SERMONEM XLIII.

1. Duo Quesnellus in hujus sermonis cap. 1 annotavit. Primum iis S. pontificis verbis: *Sic nos Auctoris nostri exstruxit manus, ut cum opifice suo etiam is qui reparatur operetur*, ejusmodi notationem subjecit. «Juvat haec verba B. Bernardi verbis explicare lib. de Gratia et Lib. Arbitr. c. 14: *Ad hoc utique praevenit gratia, ut jam sibi deinceps cooperetur liberum* 479 *arbitrium. Ita tamen quod a sola gratia coeptum est, pariter ab utroque perficitur, ut mixtim,*

non sigillatim; simul, non vicissim, per singulos profectus operentur, non partim gratia, partim liberum arbitrium; sed totum singula opere individuo peragunt. Totum quidem hoc, et totum illa; sed ut totum in illo, sic totum ex illa.» Haec satis bene.

2. Porro in illa Auctoris verba: *Gratiae igitur Dei inobedientia se humana non subtrahat; nec ab illo bono, sine quo non potest bona esse, deficiat: ac si quid sibi impossibile aut arduum in mandatorum effectibus experitur, non in se remaneat, sed ad jubentem recurrat, qui ideo dat praeceptum, ut excitet desiderium, et praestet auxilium;* in haec, inquam, verba Quesnellus ejusmodi postillam in margine apposuit: *Dei mandata impossibilia homini in se remanenti.* Hanc tamen sententiam recitata Leonis verba proprie et generatim non exhibent. Neque enim de omnibus mandatis, seu potius, ut ait, *mandatorum effectibus* generatim pronuntiat. Illa vero *non in se remaneat* eo tantum consilio proprie dicta liquet, ut homines moneantur, ne in rebus quas impossibiles aut arduas experiuntur sibi fidant, sed ad Deum jubentem recurrant: quibus cum indicetur modus obtinendi divinum auxilium, quo mandata rerum quoque perdifficilium, seu, ut videntur, impossibilium impleantur, ipsa impossibilitas mandatorum proprie dicta excluditur.

3. Hac occasione duo alia ejusdem Quesnelli loca in serm. 90 considerare juvat, quibus ille in impossibilitate praeceptorum ingerenda sollicitus, quantum a Leonis sententia absit, apertius agnoscetur. Scripsit S. pontifex in eo serm. 90, c. 2: *Et ne usque ad inertem desidiam desperatione ducamur, quae impossibilia sunt homini ex imbecillitate propria, possibilia spondet (Dominus) ex virtute divina.* Nihil sanius et

verius. At Quesnellus in margine: *Praecepta sine gratia impossibilia*; et in synopsi capitis secundi: *Nihil sine gratia Christi etiam regeneratis possibile*. Viden' latum inter Leonis et Quesnelli verba discrimen? Quesnellus sine Dei gratia generalem impossibilitatem affirmat, eamque imponit ipsis praeceptis; ac ita affirmat, ut (si propositio non sit de subjecto, quod numquam accidit) eam impossibilitatem etiam in regeneratis aliquando reperiri praesumat. Leo e contra nec recitatis verbis, nec toto contextu generalem impossibilitatem subindicat; nec illam, quam astruit, praeceptis divinis, sed imbecillitati hominis ita attribuit, ut ex divino adiutorio superari queat. Haec autem imbecillitatis, ut ita dicam, impossibilitas, non absolutam et veram impossibilitatem, sed difficultatem significat, quae vulgata locutione impossibilitas appellari solet: unde S. pontifex textu allegato ex ser. 43, *impossibile aut arduum* veluti synonyma adhibuit; et serm. 94, c. 2, inquires, *Cum videtur esse difficile quod jubeo*, appellavit **480** *difficile*, quod alibi *impossibile* dixerat.

4. Aliunde vero Dei praecepta ita possible indicavit, ut iisdem tribuerit excitare hominem ad petendum auxilium, quod si petatur, obtinebitur; si vero non petatur ac desit, impossibilitas erit voluntaria, quae male ascribetur praeceptis, nec idoneam excusationem afferet: unde scripsit serm. 49, cap. 4: *Ideo enim datur praeceptum, ut praecipientis quaeratur auxilium. Nec se quisquam per occasionem infirmitatis excuset, cum qui praestitit velle, donet et posse*. Hinc jure S. Thomas, quaest. 24, de Veritate, a. 74, postquam in responsione ad 1 docuit: *Illud quod praecepit Deus non est impossibile homini ad servandum*, haec addidit in resp. ad 2: *Recte homo corripitur, qui praecepta non*

implet; quia ex ejus negligentia est quod gratiam non habeat, per quam potest mandata servare.

5. Observamus praeterea, Leonem, serm. 43, loqui de hominibus justis, quibus illa congruunt: *Nec ab illo bono, sine quo non potest bona esse, deficiat.* De regeneratis etiam ac justis verba facere serm. 90, ex cap. 1, colligi potest. Porro nulla mandata homini, praesertim justo, esse impossibilia Auctor aperte tradit, serm. 18, c. 1, ubi de hominis natura *jam redempta, et sacro baptismo jam renata* scribit: *Corrumperetur carnali desiderio, nisi spirituali muniretur auxilio: quia sicut illi numquam deest unde corruat, ita SEMPER praesto est unde subsistat, dicente Apostolo: Fidelis enim Deus, qui vos non patietur tentari supra id quod potestis, sed faciet proventum, ut possitis sustinere.* Ad haec Quesnellus in marginali postilla: *Quid sit anima etiam regenerata sine Dei auxilio?* Non scripsit *quid esset*, sed *quid sit*; ac si aliqua anima jam regenerata, ac propterea justa, ex Leonis sententia careat aliquando auxilio Dei; cum tamen ille testetur: *Semper praesto est unde subsistat.* Huic igitur homini Leo impossibilia affirmare non potuit, serm. 43, divina mandata, cum haec impossibilitas a divino illo auxilio, quod ei *semper praesto esse* docuit, eliminetur. Hinc S. pontifex aperte adversatur propositioni primae Jansenii, qua impossibilia traduntur etiam justis hominibus divina mandata, ac deesse illis gratiam qua possibilia fiant. Cum Leo tradit illis *semper praesto esse unde subsistant*, gratiam utique eisdem aliquam semper adesse cognovit, qua vel *facerent quod possent, vel peterent quod non possent*, ut post Augustinum (**Lib. de Nat. et Gr. c. 43**) Tridentina synodus (**Sess. 6, c. 11**) docuit: unde in

difficilioribus casibus orationis remedium S. pontifex et in hoc serm. 43 et alibi, uti monuimus, frequenter suggessit. Vide quam belle concinat cum doctrina catholica, et quam a Janseniana dissentiat.

6. Quesnellus itaque, omitta ea postilla, quam affixit cap. 1 serm. 43, aliam Leonis sententiae magis congruentem melius substituisset ad ea recitati testimonii verba: *Gratiae igitur Dei obedientia se humana non subtrahat*; 481 nimirum hanc, *Gratiae Dei non subtrahatur obedientia*: quae propositio cum eam posse subtrahi, et reipsa subtrahi aliquando praesumat, opponitur tertiae propositioni Jansenianae, nec non decimae quintae Quesnellianae damnatae in constitutione *Unigenitus*, quae ab interiori gratia numquam humanam obedientiam se subtrahere palam insinuat. *Quando Deus mandatum suum, et suam aeternam locutionem comitatur unctione sui spiritus, et interiori vi gratiae, operatur illa in corde obedientiam quam petit.*

IN SERMONEM XLIV. *De justitia Christiana semper augenda*

1. In haec verba Leonis c. 1: *Inter profectuum gradus nullus est qui non semper melior esse debeat*, ita Quesnellus annotavit. «Idem habet in serm. 11 de Quadragesima cap. 1: *Nemo, inquit, tam sanctus est, ut non sanctior; nemo tam devotus, ut non debeat esse devotior.* Peccat ergo qui ad majorem semper justitiam non tendit. *Peccatum est enim, inquit Augustinus, cum vel non est charitas quae esse debet,*

vel minor est quam debet (De Perf. justitiae, c. 6 et seq.). Immo culpabilis est quisquis Deum ex tota anima non diligit, quem ita diligere jubetur, et quisquis concupiscit quod concupiscere prohibetur. Non tamen imputat his qui fideliter ei dicunt: *Dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris.* Quod quisquis orandum sibi non esse putat, seipsum Christianum non esse profitetur. Quamdiu enim hic vivimus, est adhuc aliquid carnalis concupiscentiae quod vel continendo frenetur, donec fiat perfecta justitia tamquam sanitas plena: tunc autem plena sanitas quando plena charitas: tunc plena charitas, quando *videbimus eum sicuti est.*» Haec ille.

2. Praeter charitatis praeceptum, quod ipsius charitatis et justitiae augmentum requirit, ut S. Thomas docuit in 3 Sent. dist. 29, q. 1, a. 8, quaest. 2, magis obviam et expeditiorem viam aperit ipse Leo, qui tum in praesenti sermone 6 de Nativitate Domini, tum in serm. 11 quem Quesnellus laudavit, hoc augendae Christianae justitiae debitum cum tentationibus et concupiscentiis cuivis etiam sancto undequaque insidiantibus ita conjungit, ac si alterum ab altero pendeat. Enim vero certum est praeceptum dilectionis Dei, cum postulat ut a peccatis vel levioribus caveamus, tum vero etiam exigere ut resistamus concupiscentiis ac tentationibus quae ad peccandum exstimulant. In hac autem quotidiana resistentia, quam quilibet etiam sanctus adhibere debet, plures virtutum actus ac praesertim charitas exercenda erit; sicque Christianae justitiae semper augendae occasio ac debitum exstat. Sicut autem numquam in hac vita penitus auferentur tentationes et concupiscentiae, **482** ita numquam cessandum erit a resistendo iisdem, ac per consequens a crescendo in justitia de

die in diem, donec ad eam aeternam vitam perveniamus, in qua tentationes nullae erunt, nullae concupiscentiae quibus resistatur; ac propterea in hac vita *inter profectum gradus*, ut ait Leo, *nullus est qui non semper melior esse debeat*.

IN SERMONEM XLV.

1. Memorato S. Leonis testimonio hanc annotationem Quesnellus subiecit: «Doctrina ex Augustini principiis hausta, immo ex ipsius fidei principiis. Nam cum nemo possit praeceptis Dei, ut oportet, obedire sine charitate, et inter Dei praecepta non postremum sit credendi praeceptum, manifestum est scite dictum a Leone, quod *sine dilectione non creditur*. Unus Augustini locus instar omnium erit, ut utriusque par sensus et doctrina intelligatur. Igitur lib. de Dono perseverantiae cap. 16: *Praevenit ergo et fidem gratia*, inquit, *alioquin si fides eam praevenit, proculdubio praevenit et voluntas: quoniam fides sine voluntate non potest esse. Si autem gratia praevenit fidem, quoniam praevenit voluntatem, profecto praevenit omnem obedientiam, praevenit etiam charitatem, qua una Deo veraciter et suaviter obeditur. Et haec omnia gratia in eo cui datur, et cujus haec omnia praevenit operatur.*» Hactenus Quesnellus.

2. Tota autem hujus Quesnellianae annotationis vis in eo sita est, ideo S. Leonem affirmasse, *Sine dilectione non creditur*, quia sicut aliis praeceptis, ita etiam praecepto fidei *nemo potest, ut oportet, obedire sine charitate: qua*

una, ut Augustinus loquitur, *Deo veraciter et suaviter obeditur*; et idcirco Leonis doctrinam ex Augustini principiis *haustam* tradidit. Hic autem cavendum est ne hujusmodi locutio eo sensu accipiatur quem refert Quesnelli propositio 47

proscripta in constitutione *Unigenitus*, nimirum: *Obedientia legis profluere debet ex fonte, et hic fons est charitas. Quando Dei amor est illius principium interius, et Dei gloria ejus finis; tunc purum est quod apparet exterius: alioquin non est nisi hypocrisis, aut falsa justitia*; quae conveniunt cum propositione 17 a S. Pio V condemnata inter Baianas: *Non est vera legis obedientia, quae fit sine charitate*. Et in defensionem quidem propositionis 47 Quesnellianae Augustini testimonium ex libro de *Dono persever.* c. 16 in Hexaplis Quesnellianis inculcatum, ac prave explicatum, aut potius contortum legimus. Cum enim S. doctor *una charitate veraciter obedire* dixerit, illi exinde intulerunt sine charitate non obediri *veraciter*, sed per fallaciam, **483** qua omnis ejusmodi obedientia non *vera* sit obedientia legis, sed *ad hypocrisim falsamque justitiam* referenda sit.

3. Si hoc tam pravo atque proscripto sensu atque consilio Quesnellus eam annotationem subjecit, significare voluisset ea Leonis verba, *sine dilectione non creditur*, in eam sententiam esse accipienda, quod fides, quae sine charitate in peccatoribus reperitur, vera fides non sit, qua praecepto fidei *veraciter* obeditur: cui quidem sententiae affines sunt propositiones 52 et 58 damnatae in constitutione memorata, quibus *fidem* et *religionem* veram sine *amore* et *charitate* haudquaquam consistere Quesnellus

asseruit. Quod doctrinae monstrum expresse quoad fidem jamdiu ante praedamnaverat Tridentina synodus sess. 6, c. 28: *Si quis dixerit . . . fidem, quae remanet (in peccatore) non esse veram fidem, licet non sit viva; aut eum qui fidem sine charitate habet non esse Christianum, anathema sit.* Unde etiam proscripta est ab Alexandro VIII prop. 12: *Quando in magnis peccatoribus deficit amor, deficit etiam fides; et etiamsi videantur credere, non est fides divina, sed humana.*

4. Quod si Leonis verba in ea notatione Quesnellus alio sensu accepit, nimirum ut indicaret eum loqui non de quacumque fide, sed de fide viva, et *ut oportet* ad meritum aeternae vitae, eodemque sensu scripsisse Augustinum, *sola charitate veraciter obediri*, videlicet uti *ad veram justitiam* et ad merendum aeternum praemium requiritur, recte quidem intellexisset, sed non satis apte hanc sententiam explicasset, ut in annotatione explicari ac demonstrari oportebat. Id autem evidenter statuere nostra plurimum interest, ut palam fiat quam longe absint a damnato sensu Leonis verba ac sententia.

5. Si separatim a contextu consideretur haec propositio: *Sine dilectione non creditur*, suspicari quispiam poterit S. pontificem lato sensu *dilectionis* nomen sumpsisse, nimirum non de charitate solum, sed de qualibet dilectione, ita ut etiam illa involvatur, qua quicumque credit saltem veritatem et fidem ipsam aliquatenus diligit. At sicuti ex contextu, a quo genuinus verborum sensus semper est colligendus, palam fit S. Leonem dilectionis nomine eam charitatem intelligere quae fructum aeternum pariat, ita nomine fidei vivam fidem intelligit, quae una cum charitate conferat ad videndum et promerendum Deum. Enimvero in capite ejus sermonis secundo, cui laudata verba inseruntur, jam ab initio sibi

exponendum proposuerat, per *cujusmodi vias nobis sit ad Dei promissa tendendum*, nimirum ad aeternam gloriam. Duas mox vias subjicit ex sacra Scriptura, videlicet misericordiae et veritatis, et has monet non esse *divisas*, cum utraque virtus connexa esse debeat, ut ad eum finem tendamus. Mox transit ad fidem et charitatem, et harum pariter virtutum nexum ad eundem finem necessarium affirmat; unde subdit: **484** *Tunc verum nomen, et verus est fructus* (nimirum aeternus) *ambarum, cum insolubilis utriusque manet connexio*. Et hanc quidem connexionem in eum finem omnino necessariam explicaturus statim addit: *Ubi enim non simul fuerint, simul desunt, quia* (notetur ratio quae beatitudinis finem proponit) *invicem sibi et juvamen et lumen sunt: donec desiderium credulitatis impleat remuneratio visionis, et incommutabiliter videatur et ametur, quod nunc et sine fide non diligitur, et sine dilectione non creditur*, ut scilicet utiliter ad visionis remunerationem obtinendam credatur. Hanc connexionem et hunc finem apertius insinuant quae statim subjiciuntur: *Quia ergo, sicut Apostolus ait, in Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides quae per dilectionem operatur, simul atque conjunctim et charitati studeamus et fidei. Hic est enim quidam efficacissimus geminarum alarum volatus, quo ad promerendum et videndum Deum puritas mentis attollitur, ne oneri curarum carnalium deprimatur. Nam qui ait: Sine fide impossibile est placere Deo, idem dicit: Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum, nimirum apud Deum, apud quem sine charitate nihil prodest*, ut ibidem Apostolus loquitur: ita enim S. pontifex serm. 2 de Jejunio Pentecostes c. 3 exposuit: *Cum dicat Apostolus nullas sibi virtutes sine charitate*

prodesse. Hinc rursum Leo cap. 3 sermonis 45 illud inseruit principium: *Quod non ex fidei procedit fonte, ad praemia aeterna non pervenit*, ubi se loqui indicat de fide qua praemium aeternum promeremur, quae sine charitate esse non potest. Vides ergo quam probe omnia ad finem aeternae beatitudinis referantur.

6. Evidens tandem fiet non aliam nisi hanc esse posse Leoninae mentis interpretationem ex serm. 4 de collectis c. 1, ubi satis innuit haberi *in multis* fidem sine charitate; at fidem ejusmodi a charitate disjunctam ad salutem seu praemium aeternum nihil proficere. De multis enim Christianis verba faciens, *Multis*, inquit, *quibus* (diabolus) *auferre non potuit fidem, sustulit charitatem; et agro cordis ipsorum avaritiae radicibus occupato, spoliavit fructu operum, quos non privavit fructu labiorum*. Quid apertius? Hinc etiam serm. 10 de Quadrag. c. 3 *fidem rectam*, qua satis obeditur praecepto fidei, sine charitate stare posse, at non esse *fructuosam* ad futuram gloriam, si absque charitate sit, palam fatetur. *Quamvis enim*, inquit, *magnum sit habere fidem rectam sanamque doctrinam, et multa laude digna sit circumcisio gulae, lenitas mansuetudinis, puritas castitatis, nuda tamen sunt omnes sine charitate virtutes, nec potest dici in qualibet morum excellentia fructuosum, quod non dilectionis partus ediderit*. Hinc intelligentur illa serm. 18, c. 3, ubi varios Christianorum *profectus* describens, *In fide germen est*, inquit, *in spe* **485** *incrementum, in charitate maturitas*; quibus fidem et spem virtutes agnoscit, at non fructuosas aeternae vitae, nisi ex charitate maturitatem obtineant. Ita S. Pontificis doctrina hausta ex *principiis*

fidei, quae cum Scriptura ac traditione Tridentina synodus statuit, et a proscriptis thesibus aliena cognoscitur.

7. Neque minus cohaeret cum Augustini principiis, qui multis in locis fidem sine charitate identidem reperiri diserte docuit, uti serm. 90, num. 8: *Potestis habere fidem sine dilectione*; et solum ei qui sine charitate credit, hanc fidem inanem esse affirmat, seu inutilem ad aeternum praemium, haec scribens in Enchiridio num. 117: *Qui vero non amat, inaniter credit, etiamsi sint vera quae credit*; et lib. VIII de Trinitate c. 4: *Nisi per fidem diligatur, non poterit cor mundari, quo ad Deum videndum sit aptum et idoneum*. In hanc autem sententiam, cum in libro de Dono persev. c. 16 de charitate scripsit, *qua una Deo veraciter et suaviter obeditur*, vocem *veraciter* de perfecta obedientia legis accepit, qua homo fiat *aptus et idoneus ad videndum Deum*, ut ex aliis Augustini testimoniis latius probant qui de hac ejusdem doctrina ex proposito disserunt. Nobis autem Leonis sententiam explicasse et constituisse sufficiat.

IN EUMDEM SERMONEM XLV. *De iis verbis*
cap. 4: Rei criminum ad hos dies (paschales)
pervenisse se gaudeant, in quibus a sanctis
piisque principibus etiam publicarum austeritas
remittitur ultionum.

«Idem habet (inquit Quesnellus in annotatione recitato testimonio subjecta) supra serm. 2 de Quadrag. cap. 5: *Romani, inquit, orbis piissimi imperatores sancta antiquitus observatione custodiunt, qui in honorem passionis et resurrectionis Christi, constitutionum suarum severitate mollita, multarum culparum reos praecipunt relaxari.* Et serm. 9 cap. 3: *Ut severitas ultionum, quae nunc etiam in publicis judiciis relaxatur,* etc. Quousque remissio et relaxatio ista extenderetur, an solis vinculis soluti rei in custodia remanerent, an etiam e carcere dimitterentur, non invenio clare definitum. In libello supplici monachorum qui sub Eutyche erant, actioni 1 concilii Chalcedonensis inserto, haec habentur: *Supervenit, inquit, et salutaris passionis dies et sacra nox, et Resurrectionis festivitas, in qua quidem et plurimis peccatoribus a sanctis Patribus nostris damnationes solvuntur; verum et ab imperatoribus criminalia reis vincula relaxantur: justa vero laetitia omnis domus et omne forum repletur.* Videntur ex his verbis rei saltem nonnulli in libertatem esse vindicati in paschali festo legibus imperatoriis. Nulla tamen in Codice quae id **486** asserat, etsi plures quae actionem omnem in reos suspendant, aliae per totam Quadragesimam, aliae per quindecim paschalis festi dies. Cod. lib. III, tit. 12, de Feriis: *Quadrag. diebus, qui auspicio caeremoniarum paschale tempus anticipant, omnis cognitio inhibeat criminalium quaestionum.* Impp. Valent. Valens et Grat. AAA. *In quindecim paschalibus diebus compulsio annonariae functionis et omnium publicorum privatorumque debitorum differatur exactio.* Valent. Theod. et Arcad. AAA. Exceptionem continet alia eorundem constitutio, quae Leonis nostri sententiam confirmet magis quam infirmet: *In his tamen, inquit, et emancipandi et manumittendi cuncti*

licentiam habeant. Sed Leonis locus primo loco citatus ex serm. 2 Quadragesimae multarum culparum reos imperatoriis constitutionibus relaxatos esse per hanc paschaliū dierum solemnitate clarius videtur asserere. Nam relaxari nihil aliud esse quam dimitti ex serm. 47, de Pass. 8, c. 3, probatur, ubi ut *Barrabbam indulgentia relaxaret*, clamasse populos scribit.» Hactenus Quesnellus. Si vero is observasset titulum Justiniani Codicis *De episcopali audientia*, lib. I, tit. 4, invenisset legem Valentiniani II, n. 3, descriptam et editam an. 385, in qua haec habentur: *Exsequantur iudices quod indulgere consuevimus. Ubi primus dies paschalis exstiterit, nullum teneat carcer inclusum, omnium vincula dissolvantur*; et subjiciuntur exceptiones quorundam reorum et criminum. In Codice autem Theodosiano lib. IX, tit. 28, *De indulgentiis criminum*, quinque ejusmodi leges occurrunt, duae Valentiniani Senioris ac tres Junioris, quarum ultima est jam allegata, ex quibus colligitur olim hanc indulgentiam usu quodam inductam, vel epistolis etiam imperatorum per singulos annos ad omnes civitates missis, ut liquet ex duobus testimoniis Chrysostomi, ex more praescriptam, nonnullas dubitationes peperisse de quibusdam reis, num eadem indulgentia essent relaxandi: quae dubitationes ut solverentur illae leges datae fuerunt. In postrema autem lege generalis sanctio edita fuit, quae omnes exceptiones complectitur. Vide Jacobi Gottofredi Commentarium praecipue in legem 3, ubi indicatos Chrysostomi textus recitat.

IN SERMONEM LXVI. *Postilla Quesnelli in testimonium Leonis cap. 4 excutitur.*

Ipsa illa substantiae nostrae in Deitate susceptio, qua Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, quem hominem misericordiae suae, nisi infidelem, reliquit exsortem? His Leonis verbis hanc postillam Quesnellus affixit: *Infidelis exsors gratiae Christi.* Haec autem indefinita propositio perperam **487** intelligi potest, ita ut favere videatur propositioni 26 damnatae in constitutione *Unigenitus*, qua traditur: *Nullae dantur gratiae nisi per fidem.* Sed *misericordiae* nomen S. pontifex adhibuit, non autem nomen *gratiae*. Ne vero ipsum *misericordiae* nomen cuiquam fucum faciat, quo ille sensu *exsortem misericordiae* dixerit *infidelem*, ex contextu explicandum est. Ejus itaque *misericordiae infideles exsortes* intelligit, cujus participes fideles affirmat. Porro ad fideles pertinent ista, quae praecedenti testimonio immediate subjiciuntur: *Et cui non communis natura cum Christo est, si assumptum recepit, et eo spiritu est regeneratus, quo ille progenitus?* ubi indicat fidei et baptismatis gratiam, ut not. 24 in hunc locum explicavimus. Loquitur nimirum S. Leo de illa misericordia qua Verbum caro factum et in nobis habitans nos per fidem et baptismata sibi unitos divinae effecit consortes naturae. Sicut ergo fideles, qui fidem et baptismata susceperunt, hujus misericordiae participes sunt, ita infideles, qui et fide et baptismate carent, eadem hac misericordia recte dicuntur *exsortes*.

IN SERMONEM LXXVI. *In eum locum cap. 6, quo de Manete dicitur: Eo tempore damnandus innotuit, quo post resurrectionem Domini ducentesimus et sexagesimus annus impletus est, Probo imperatore Paulinoque consulibus, cum octava jam in Christianos persecutio desaeviret; tres Quesnelli annotationes et nonnullae observationes nostrae proponuntur.*

1. Tres annotationes in hoc testimonium Quesnellus subiecit, quas hic describimus. Primum in ea verba, *Quo post resurrectionem Domini ducentesimus et sexagesimus annus impletus est*, «Mendum, ait, hic subesse suspicatur Dionysius Petavius in annotationibus ad Epiphanium pag. 267, et pro CCLX, translato numero uno, legendum vult CCXL. Ratio ejus est quod Probi et Paulini consulatus incidit in annum fere Christi CCLXXVII in aera Dionysiana. Quo ex numero XXXI, inquit, annis deductis, CCXLVI anni reliqui sunt ab ascensione Domini; totidem scilicet, quot ex aliorum chronographorum sententia ponit Epiphanius. Leo autem noster horum sententiam secutus erit (si Petavii correctio subsistit), numerum rotundum CCXL pro CCXLVI usurpans; quod inter concionandum maxime evenire solet, ubi ad strictos chronologiae apices non attenditur. Propius adhuc ad illam epocham accedet Leo, si pro CCLX posuerit CCL, quod quidem habet Oxoniensis codex unus ms. in archiviis Laudinis asservatus. Et sane, ut cum typi excudendi ordinantur, facilius est numerum unum in alterius locum, dormitantibus **488** operis, irrepere, et pro XL excudi LX, ita

inter scribendum facilius est numerum unum alicui summae superaddi, ut X ad L.»

2. Secundo in ea verba, *Probo imperatore Paulinoque coss.*: «Hinc corrige, inquit, Cassiodori Fastos consulares, qui hunc consulatum Aureliani et Marcellini consulatui immediate subjiciunt. Corrige etiam Annales ecclesiasticos, qui ad annum Ch. 277 hunc consulatum cum septimo Aureliani imperatoris anno componunt. Cum enim ex fastis omnibus Probum Paulinumque simul consulatum gessisse constet, Probumque imperatorem appellet Leo noster, necesse est ut post Aureliani mortem, immo et post Taciti, cui Probus successit, obitum, consulatus ille Probi Paulinique contigerit. Concinit Eusebii Chronologia, qui anno 2 Probi imperatoris Manichaeorum originem assignat. Facilis tamen conciliandorum auctorum diversa de Manichaeorum sectae initiis scribentium via. Alii de ipso Manete, alii de ejus magistris Scythiano et Budda, de quibus supra, intelligendi. Aliqui de ipsa origine monstri illius; nonnulli de variis ejus eruptionibus in Ecclesiam, partim Orientalem, partim Occidentalem; ac demum alii de errorum ejus damnatione, de qua Leo noster mentionem facit.»

3. Tertio in ea verba, *Cum octava jam in Christianos persecutio*, etc.: «Si de Aureliani, inquit, imperatoris persecutione loquitur, ut videtur omnino, haec non octava fuit, sed nona, quemadmodum numerat Augustinus de Civit. Dei lib. XVIII, cap. 3, et ex aliarum persecutionum enumeratione liquet. Si Charitonis martyris acta, quae apud Surium 24 Septembr. leguntur, digna sunt quibus hac in parte fides habeatur, Tacitus Probi praedecessor huic jam persecutioni finem imposuerat; ut benigne interpretari juvet haec Leonis

verba, quae persecutionis etiam exordium videntur significare: *Cum jam ebulliret*, etc., quamquam mss. codd. tres Oxonienses habent, *desaeviret*.» Haec omnia Quesnellus.

4. Omnes hujus loci chronicas notationes sumptas deteximus ex integro Prosperi Chronico. Inter tres enim aut potius quatuor hujus Chronici editiones, quas accuratissime distinguit ac statuit P. Hieronymus a Prato diss. 3 in Sulpicium Severum, tom. II, num. 32 et seqq., altera ex duabus prioribus, seu, si mavis, tertia in rem praesentem, qua de Manichaeis Romae detectis agitur, Leoni usui esse potuit. Prima quam Prosper vulgavit an. 433, secunda, quae desinit an. 443, et confirmari potest ex codice antiquo Veronensi Saibanteo, qui integrum Prosperi Chronicon hoc anno desinens, id est hanc ipsam secundam editionem Prosperi repraesentat. Tertia, quae extenditur ad annum usque 445. Ex aliqua vero harum editionum Leonem profecisse **489** in memoratis chronicis notationibus describendis duo certa indicia demonstrant. Probi siquidem imperatoris et Paulini consulatus in uno Prosperi Chronico legitur: nam Prosper, qui ex Eusebii Chronico ab Hieronymo Latine reddito pleraque decerpsit, primus omnium a passione seu resurrectione Christi consulatus adjecit, Manichaeorumque haeresis initia Probi imperatoris et Paulini consulatui assignavit. Octavae etiam persecutionis notatio soli Prosperi Chronico referenda est: Eusebius enim persecutiones quidem suis locis indicavit in Chronico, non autem expressit numerum quem in Prospero invenimus. Hinc autem anni quoque annotatio ex eodem Prosperi Chronico supputando collecta dicenda est.

5. Si vero recta supputatio facta credatur, scribendus fuerat potius annus 250 quam 260. Si enim a consulatu Geminorum,

cui passio et resurrectio Christi in iisdem editionibus attribuitur (postremae siquidem editioni, quae prodiit an. 455, tribuenda est illa opinionis mutatio, qua Prosper Geminorum consulatui *manifestationem* seu praedicationem Christi, tribus autem post annis passionem et resurrectionem ascripsit): si, inquam, ab eo Geminorum consulatu ad consulatum Probi et Paulini, cui initium haeresis Manichaeorum affigitur, recte computes, invenies quidem in editis consulatus 247, qui rotundo numero, ut saepe fit, latius haberi potuerunt pro anno 250, non vero 260. At observandum est in vulgato Prosperi Chronico alios consulatus librariorum incuria omissos, alios autem perperam fuisse insertos, ut colligi potest ex Canone paschali Victorii Aquitani, qui consulatus ex Prospero accuratius exscripsit, nec non ex aliis argumentis, quae luculenter proposuit Joannes Vander Haagen in Observationibus ad Chronicon Prosperi, § 49 et seqq. Porro ex eodem Victorii Canone atque ex aliis ipsius Prosperiani Chronici notis liquet, consulatum Geminorum, cui assignantur passio et resurrectio Christi, ab ipso Prospero fuisse affixum ei anno qui respondet anno aerae vulgaris vigesimo octavo. Si vero ab hoc anno aerae vulgaris computare incipias usque ad Probi et Paulini consulatum, qui concurrit cum anno aerae vulgaris 277, invenies his consulibus (computatis terminis) decurrisse annum ducentessimum quinquagesimum, qui minus accurate *impletus* a Leone appellatur.

6. Dissimulandum quidem non est, in Prosperi Chronico si expungantur consulatus duo certo expungendi, et addantur quatuor, qui certe addendi sunt, ut laudatus Vander Haagen probavit, Probi et Paulini consulatum a consulatu Geminorum

cadere in annum 249, quemadmodum et apud Victorium accidit. Sed cum in consulatibus notandis Prosperi et Victorii codices sint evidenter corrupti, non multum in his insistendum videtur. Cum vero Prosper jam aliquanto ante Probi et Paulini consulatum, **490** ac deinceps etiam, veteri unius anni anticipatione deserta, consules proprio cujusque anno ascribere coeperit, satius est credere proprio quoque anno assignasse consulatum Probi atque Paulini, ita ut unus consulatus, qui praepositus fuerat, perperam in codicibus postpositus legatur, ac propterea illorum consulatus vere concurrerit cum anno post resurrectionem Christi 250. Cum itaque S. Leo caeteras chronicas notationes ex Prosperi Chronico sumpserit, annum quoque 250, ex eodem per supputationem annotasse credibile est, non vero 260. Sed unus tantum codex Oxoniensis a Quesnello laudatus eum annum praefert. Cum vero caeteri omnes tum Collectionum tum Lectionariorum et multi et antiqui codices, quos diligenter exquisivimus atque contulimus, et inter hos antiquissimus Vat. 3835, habeant annum 260, et non numericis Romanis notis CCLX, quae facile a librariis mutari et vitari potuissent, sed distinctis verbis expressum *ducentesimus et sexagesimus*, quae non ita facile mutationem recipiunt, non ausi sumus a vulgata lectione discedere. Experimento enim patefactum est quantum a primaeva et originali lectione desciverint illi qui ex arbitrio, licet conjecturis vehementibus ducti, numericas quasdam notationes corrigere voluerunt. Neque moveat excessus decennii, qui in an. 260 manifestus est. Antiquos enim Ecclesiae Patres in computandis annis sive ab ortu sive a passione Christi non fuisse multum accuratos, et excessisse etiam ultra decennium, pluribus exemplis probavimus diss. 1

S. Zenonis editioni praemissa cap. 2, § 1. Haec quoad primam Quesnelli annotationem.

7. Quoad alteram illud monere sufficiat, Leonis verba de tempore quo Manes *damnandus innotuit*, illud tempus indicare, quo primus omnium Archelaus Cascharae in Mesopotamia episcopus cum Manete publicam disputationem habuit, ac exinde ejus errores ita prodierunt, ut tum *damnandus innotuerit*.

8. Quoad tertiam annotationem jam indicabimus persecutionis *octavae* mentionem a S. pontifice sumptam fuisse ex Prosperi Chronico. Prosper autem novem tantum persecutiones recensuit: illam enim Aureliani, quae ab Augustino et Orosio *nona* dicitur, quaeque *commota* quidem, sed fulmine et morte ejusdem imperatoris statim intercepta traditur, Prosper distincto numero inter persecutiones referendam non credidit, adeo ut Diocletianeam (alias *decimam*) *nonam* vocaverit. Hinc cum Leo *octavam* persecutionem appellavit, Prosperi vestigiis insistens, non Aureliani, sed Valeriani persecutionem intellexit, quae apud Prosperum aequae ac apud Augustinum et Orosium, nec non apud Sulpicium et Hieronymum *octava* computatur.

491 IN SERMONEM LXXIX. *Num S. Leo omnia opera virtutum moralium in infidelibus peccata esse docuerit.*

1. Sanctus pontifex in serm. 79, de Jejunio Pentecostes secundo, cap. 2, de infidelium jejuniis loquens, non solum ea appellavit *vana*, verum etiam *infidelitate polluta* asseruit. *Aliud enim agit sub veritate ratio, aliud sub falsitate deceptio. Apud nos fides etiam sanctificat manducantem, apud illos infidelitas polluit jejunantem.* Et mox hanc generalem propositionem subjicit: *Extra Ecclesiam catholicam nihil est integrum, nihil castum, dicente Apostolo: Omne quod non est ex fide, peccatum est:* quibus verbis non tam jejunia quam omnes aliarum virtutum moralium actus infidelitate pollutos ac peccata esse videtur innuere. His autem verbis Quesnellus postillam affixit: *An et qualia sint infidelium bona opera.*

2. Ne quis vero sententiae ab Ecclesia proscriptae S. Leonem favere existimet, praemonendum est eum alibi palam fuisse professum *laude digna* esse misericordiae et humanitatis opera quae non prodeunt ex fide, si nullo pravo fine aliunde infecta, ex ipsarum virtutum motivo eliciantur. Haec enim leguntur serm. 7 de Quadragesima, c. 3: *Quid hac humanitate felicius? Quae utique laude sua fraudanda non esset, si propter ipsam naturae communionem* (en naturalis virtutis motivum) *juvando homini ab homine praestaretur. Sed quia, addit, quod non ex fidei procedit fonte, ad praemia aeterna non pervenit; alia est conditio operum coelestium, alia terrenorum. Mundana benevolentia in his quos adjuvat habet finem; Christiana pietas in suum transit auctorem, dum in ipsum dicimur benigni, quem in nobis fatemur operari.* Qui *laude sua fraudandam non esse ejusmodi humanitatem* affirmat, etiamsi *non ex fidei procedat fonte*, dummodo propter ipsam naturae communionem

juvando homini ab homine praestetur, qui est finis miserationis ac virtutis naturalis; is bonam utique, non autem malam hanc humanitatem credidit: neque enim malum, quod solam vituperationem meretur, dici potuisset *fraudandum non esse sua laude*. Solum vero haec opera praemio coelesti, quod Deus retribuat, vacua esse, in subsequentibus addidit, et totum eorum praemium inter homines, in quibus sistunt, et in hoc mundo terminari. Si qui ergo infideles misericordiae aut alterius moralis virtutis opera edant ex motivo virtutis, licet non ex fide edant, peccati accusandi non sunt ex Leonis sententia.

3. Quod si eorum jejunia *infidelitate polluta*, et apud eos *nihil integrum, nihil castum* reperiri, in hoc serm. 79 affirmavit, id alio sensu, qui antecedenti sententiae non contradicat, affirmasse dicendus est, quatenus scilicet jejunia et alia virtutum opera apud infideles plerumque non ex motivo **492** virtutis, sed ex aliquo vitioso fine profecta credidit. Qua in re observandum est S. Pontificem infidelium nomine complecti omnes qui Christiana fide carent, sive pagani illi sint, sive Judaei, sive etiam haeretici. Ita enim exorditur caput secundum: *In exercendo autem hoc Dei munere* (id est continentia a cibis per jejunium), *non ideo segniores esse debemus, quia et Judaei et haeretici saepe ab edendi libertate se continent, et apud ipsos paganos sunt quaedam vana jejunia*. Mox de his omnibus jejunantibus subdit: *Aliud enim agit sub veritate ratio, aliud sub falsitate deceptio. Apud nos fides etiam sanctificat manducantem, apud illos infidelitas polluit jejunantem*; ubi infidelitas non solum ad paganos, sed ad Hebraeos et haereticos etiam extenditur. Varia autem ratione istorum abstinentiae (et

similiter alii actus virtutum moralium) ex pravo aliquo fine pollui potuerant. Paganorum quidem jejunia, si quae Leonis aetate in inanum deorum cultum vigerent (uti erat illud quod Cereri institutum Livius memorat, quodque IV nonas Octobris praescriptum legitur in antiquo Kalendario marmoreo Amiterni effosso [*Apud Murator. Thesaur. inscript. pag. 150*]) quatenus *infidelitate polluta* proprie dicantur, quisque intelligit. Idipsum est de jejuniis Manichaeorum *in honorem Solis ac Lunae* a Leone notatis Serm. 4 de Quadrag. c. 5, et in epist. ad Turribium c. 4, de quibus proinde affirmat in laudato sermone: *Qui sua maxime observantia polluuntur*. Alia etiam istorum haereticorum jejunia perstrinxit serm. 4 de Nativitate c. 6: *Non vos seducant deceptoriiis artibus ficta et simulata jejunia, quae non ad purificationem, sed ad perditionem proficiunt animarum. Speciem quidem sibi pietatis et castitatis assumunt; sed hoc dolo actuum suorum obscena circumtegunt, et de profani cordis penetralibus jacula, quibus simplices vulnerentur, emittunt*. Et rursum de ejusmodi jejuniis serm. 4 de Epiphan. c. 5: *Non sunt casta jejunia, quae non de ratione veniunt continentiae, sed de arte fallaciae. Hactenus nocuerint incautis, hactenus illuserint imperitis*. In quibus cum jejuniorum id genus vitium in fallendi finem rejicit, non in jejunia per se; tum vero *casta innuit jejunia, quae de ratione veniunt continentiae*, seu quae omni pravo fine secluso ex solo virtutis motivo procedunt. Hebraeorum quoque jejunia polluta intelligi possunt vel eo pravo consilio quo praeceptis legalibus jam abolitis obsequium praestandum existimant, vel saltem inani gloria, qua Pharisaeos jejunantes intumuisse, uti apud Matthaeum traditur c. VI, v. 16, S. pontifex notavit serm. 4 de Jejuniis mensis septimi c. 1, ac praecipue serm. 7, c. 2.

4. Hoc autem inanis gloriae vitium in sermone de quo nunc agimus S. Leonem praesertim spectasse exinde colligi potest quod capite tertio Christianos hortetur ut a jactantia et superbia in jejuniis maxime caveant, ne jejunium per se bonum hoc vitio corrumpatur. *Cavendum est*, inquit, **493** *ne bona, quae facere sine bonitate non possumus, elatione perdamus. Nam omni se merito laude dispoliat, qui de studiis industriae suae in se magis quam in Domino gloriatur.* Et cap. 4: *Contineamus nos ab inflatione jactantiae, ad Dei gloriam cuncta referentes.* Quamquam in hoc potissimum vitium, de Christianorum jejuniis loquens, declamasse videtur, quia, uti animadvertit, serm. 4 de Quadrag. c. 3, apud ipsos, qui infidelitate non detinentur. hoc maxime corrupto fine diabolus insidiatur, ut quos, ait, *non potuerit dejicere per diffidentiam, conetur superare per gloriam. Vicinum est enim rectis actionibus superbiae malum, et de proximo semper virtutibus insidiatur elatio; quia difficile est ut laudabiliter viventem laus humana non capiat, nisi, ut scriptum est, qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Cum vero S. Leo apud paganos, Judaeos et haereticos, qui recta fide carent, jejunia vel hoc superbiae, vel alio vitio infecta putarit, ac pari aliquo pravo fine corrupta praesumpserit caetera virtutum moralium opera quae ab illis fiunt, nihil mirum si illa exinde *infidelitate polluta*, et apud eosdem *nihil integrum, nihil castum* reperiri affirmavit.

5. Neque idcirco colligendum est eum peccati absolute ac generatim damnassee omnia virtutum opera quae extra Ecclesiam ab illis eduntur; nam *laude* digna ac bona, ut vidimus, expresse docuit, quae ex fidei fonte non prodeunt, si omni pravo fine semoto ex virtutis motivo producantur. Solum cum inter paganos aliosque infideles, deficiente recta

fide, aliquis pravus finis, saltem philautiae vel inanis gloriae, facillime subrepat, ipsa bona opera, *quae facere sine bonitate non possumus*, vitiari, et eatenus nec *integra*, nec *casta* esse affirmavit, uti eodem sensu Augustinus, Prosper aliique Patres tradidere. Hinc serm. 4 de Nativit. Domini, c. 6, postquam vitiosa Manichaeorum jejunia reprehendit, auditores suos ad rectam fidem tenendam hortatus est hac praesertim ratione, *quia nihil sine illa sanctum, nihil castum est, nihil vivum: justus enim ex fide vivit*; ubi verba *nihil castum* indicato sensu intelligenda sunt.

6. Hic autem postremus textus aliam observationem suppeditat. Dum enim sine fide *nihil sanctum, nihil vivum* tradit; infidelium opera quae nullo pravo fine inficerentur, vera sanctitate ac merito aeternae vitae vacua innuit. Ita etiam serm. 8, de Quadr. c. 1, S. Pontifex jejunatuos monens, ne *ulla infidelitate polluantur*, hanc rationem affert: *Dicente enim Apostolo, Omne quod non est ex fide, peccatum est, inutilia erunt ac vana eorum jejunia, quos illusionibus suis mendacii pater decipit, et vera Christi caro non pascit*. Quibus verbis nomen *peccati* ab Apostolo adhibitum, de operibus generatim *inutilibus* et *vanis*, id est merito ac praemio aeterno carentibus, interpretari videtur, ut scilicet ea quoque misericordiae opera ab infidelibus edita, complectatur, quae nullo corrupto fine *propter 494 ipsam naturae communionem juvando homini* impensa, *sua laude non fraudanda*, id est bona, pronuntiaverat serm. 7, quaeque proinde hoc solo latiori sensu *peccata* dici queunt, quatenus sine fide viva ad aeternum praemium nihil proficiunt; unde hoc eodem serm. 7 scripsit: *Quod non ex fidei procedit fonte, ad praemia aeterna non pervenit*.

7. Duo itaque virtutum moralium opera S. pontifex in infidelibus satis distinxit. Alia ex objecto quidem bona, at pravo fine corrupta et mala; alia vero nullo pravo fine infecta, non tam ex objecto quam ex fine virtutis bona, sed merito aeternae vitae expertia et inutilia. De primi generis operibus absolute et generatim affirmavit, *nihil integrum, nihil castum*, etc., apud infideles reperiri, quia generatim omnia infidelium bona opera aliquo vitioso fine corrumpuntur. Opera vero secundi generis conditionate et quasi per exceptionem in illis admisit, *si* ex motivo virtutis edantur; quod casum possibilem et valde rarum insinuat.

8. Id vero a damnatis propositionibus tam alienum est, quam ab iisdem alienus est S. Augustinus, qui de operibus virtutum apud infideles non dissimiliter tradidit. In libro de Spiritu et Litt., cap. 26, scriptum reliquit: *In numero etiam hominum impiorum, nec Deum verum veraciter colentium quaedam facta vel legimus, vel novimus, vel audivimus, quae secundum justitiae regulam non solum non vituperare possumus, verum etiam merito justequae laudamus*. Id convenit cum illis Leonis laude sua fraudanda non sunt. Mox autem subdit: *Quamquam si discutias quo fine fiant, vix invenientur, quae justitiae debitam laudem defensionemque mereantur*. Quibus dum insinuat ea justitiae opera sine aliquo pravo fine vix inventum iri, pleraque sane perinde depravata in iisdem certo credidit: unde aliis in locis virtutum opera, quae ab infidelibus patrantur, idem Augustinus, aequae ac S. Leo, generatim damnavit ex solo pravo fine, quo ea infecta, raris casibus exceptis, generatim praesumit.

IN SERMONEM LXXXII. *De die martyrii SS.
apostolorum Petri et Pauli. Laterculi Bucheriani
aetas atque praestantia, ejusque auctor
detegitur. De Kalendario ac testimonio Polemii
Silvii.*

1. Quesnellus in haec verba Leonis serm. 83 de Natali SS. Apostolorum Petri et Pauli c. 1: *In die martyrii eorum* istam notationem subjecit: «Quo die, quove mense agonem suum compleverint apostoli Petrus et Paulus, et quonam similiter martyrii eorum memoria solemni festivitate olim coleretur in Ecclesia, sunt qui ex hodiernis Ecclesiae fastis et consuetudine decerni nolint. Nullus enim, inquiunt, testis est admodum antiquus, qui illum diem III kal. Julii **495** assignet. Vetustissimum autem auctorem habemus, Leonique ipsi aequalem, qui solemnitatem depositionis apostolorum octavo die ante kalendas Martias celebratam fuisse commemorat. Is est Polemeus Silvius, cujus laterculum sacra profanaque festa plura continentem, penes se integrum fuisse testatur Joannes Bollandus in praefatione generali in Vitas SS. cap. 4, § 3; cujus laterculi specimen eodem loco editum docet nos depositionem apostolorum, non 29 Junii, ut nunc fit, sed 22 Februarii celebratam fuisse in Ecclesia Romana. Ita enim habet; VIII (kal. Mart.) DEPOSITIO SS. PETRI ET PAULI. Romae scripsit, si codici fides, Silvius ille; sed et Leonis nostri aetate, imperantibus Theodosio juniore et Valentiniano, Posthumiano et Zenone VV. CC. coss., id est, anno Christi 448, suumque anno sequenti perfecit laterculum, Asterio consule, hoc est anno 449. Verum difficile est ut propter unicum incertae fidei codicem contra omnia eamus seu

Kalendaria, seu martyrologia, seu alia hujusmodi Ecclesiae veteris monumenta, quae hactenus lucem viderunt; qualia sunt Sacramentarium S. Gregorii Magni, Ordo Romanus, ipsum S. Hieronymi Lectionarium omnium antiquissimum; in his enim omnibus SS. Petri et Pauli depositio seu natale tertia die ante kalendas Julias assignatur. Immo et in vetustissima membrana seu martyrologio, quod e schedis Heriberti Rosweydi Bollandus ipse obtulerat Aegidio Bucherio, quodque iste suo comment. in Victorii Canonem inseruit, disertis verbis *octavo kalendas Martii*, non depositio apostolorum Petri et Pauli, sed *natale Petri de cathedra* legitur; et III kalendas Julii assignatur dies martyrii Apostolorum in hunc modum: *III kal. Julii, Petri in Catacumbas, et Pauli Ostiense*. Certe cum isti laterculi invicem de antiquitate certent, longe major ei fides debetur, cui suffragantur et antiqua omnia Ecclesiae monumenta et auctorum omnium consensus, quam alteri, qui solus novellam suggerit opinionem, et in quem facile est mendum irrepsisse.» Hactenus ille, et satis bene. Solum displicet, quod memoratos Polemii Silvii et Bucherii laterculos *invicem de antiquitate certare* scripserit; nam laterculus Bucherii saeculo fere integro Silvii laterculo anterior est.

2. Ut autem Bucheriani laterculi aetas atque praestantia planius percipiatur, diesque martyrii SS. apostolorum Petri et Pauli certior fiat, de ejus auctore nonnulla exactius animadvertere juverit, quae hactenus ab aliis observata non vidimus. Duo autem (quod sciamus) codices hunc laterculum continent: alter vetustior, at mutilus, apud Bollandistas exstat. Ex hoc Bucherius memoratum laterculum et quatuor alia monumenta edidit, nimirum Catalogum praefectorum Urbis,

Catalogum Romanorum 496 pontificum, Fastorum consularium fragmentum, et Kalendarium Romano-profanum, cui quatuor menses desunt. Alter vero recentior, sed integer inventus est in bibliotheca Caesarea. quo Cusbinianus usus fuerat in Commentariis ad Cassiodorii Chronicon, et exinde ante Bucherium Catalogum praefectorum Urbis vulgaverat. Ex hoc autem Lambecius, tom. IV Bibliothecae Caesariae integrum Kalendarium, et noster cardinalis Norisius in opere de Epochis Syro-Macedonum integros fastos publicavit. Novissime autem Joannes Georgius Eccard, tom. I Corporis Historiae medii aevi ex eodem codice praeter Kalendarium quatuor reliqua monumenta eodem ordine, quo proferuntur in manuscripto, et cum iisdem etiam librariorum erroribus accuratissime recusit. Ex horum autem quinque documentorum observatione liquet omnia, imperante Constantio, fuisse conscripta. Nam in Kalendario Romano profano nullus notatur natalis dies imperatorum qui sint posteriores Constantio; hic autem appellatur titulo, non *divi*, ut caeteri jam vita functi, sed *domini*, quod viventis indicium est. Fasti consulares et Catalogus praefectorum Urbis desinunt an. 354. Laterculus, qui Bucherianus vocari solet, et inscribitur *Depositio martyrum et episcoporum*, dum notat diem obitus et locum sepulturae Romanorum pontificum, terminat in Julio, qui obiit an. 352. Tandem Catalogus summorum pontificum ita concluditur in Liberio Julii successore, ut notetur quidem ordinationis, non autem mortis ejus dies, quemadmodum in antecessoribus fuerat designatus, quod eum adhuc superstitem indicat. Ex his autem observationibus unus et idem omnium ejusmodi monumentorum auctor, et Liberio atque Constantio coevus agnoscitur. Ex Kalendario vero profano auctoris

nomen eruitur, nimirum Furius Dionysius Philocalus. Cum porro omnia et sacra et profana quae in his monumentis notantur Romana sint, et peculiaribus ac minutissimis etiam Romanae urbis et Ecclesiae notitiis referta, nunc Philocalum Romae has notitias didicisse et scripsisse exploratum videtur, quod ad fidem his documentis conciliandam plurimum confert.

3. Praeterea in rem praesentem dissimulandum non est laterculi Bucheriani integrum textum esse his verbis expressum: *III kal. Jul. Petri in Catacumbas, et Pauli Ostiense Tusco et Basso cons.* Ex hac autem Catacubarum et consulatus notatione diem alicujus translationis potius quam mortis hoc laterculo designatum quidam suspicati sunt. At hanc difficultatem ipse Philocalus solvit ex duobus aliis opusculis, in quibus dies martyrii SS. apostolorum Petri et Pauli signatur *III kal. Julias*, nimirum in Catalogo Romanorum pontificum his verbis: *Passus est (S. Petrus) cum Paulo d. III kal. Jul.*, pag. 26 editionis Eccardi; et in Fastis consularibus pag. 10: **497** *Nerone Caesare, Vetere. Hoc cons. passi sunt Petrus et Paulus III. kal. Jul.* Verba *passus* et *passi sunt* diem profecto mortis expresse indicant. Itaque si uno laterculo, uti vocari solet, Bucheriano separatim ab aliis opusculis considerato ex consulatus praesertim additione dubitari poterat, num ibidem ex auctoris mente translationis dies designetur potius quam mortis, certe ex collatione ejusdem laterculi cum aliis duobus ejusdem auctoris opusculis dubium esse nequit quin in eo auctor aequae ac in istis indicare voluerit martyrii diem, cum quo forte etiam translatio aut aliud factum nobis ignotum et consulatu Tusci

ac Bassi denotatum concurrerit. Haec de auctore et sensu laterculi Bucheriani.

4. Porro Silvium auctorem alterius Kalendarii profani Gallum scriptorem fuisse, non ex eo solum cognoscitur quod suum opusculum dicavit Eucherio episcopo, qui Lugdunensi Ecclesiae praefuit, ut videre est apud Bollandum tom. I Januarii, in praefatione c. 4, § 3, verum etiam colligitur ex Vita S. Hilarii Arelatensis, in qua Silvius inter alios scriptores ejusdem Hilarii concionantis auditores recensetur: et hinc etiam auctor Chronici Prosperi Tironis nomine editi, qui Gallus item est auctor, ad ann. 439 memorat eundem scriptorem Silvium ab aliis praetermissum, eo quod sibi in Gallia notus fuerat. Hujus autem Silvii Kalendarium non sacrum, sed profanum est; cumque alios laterculos habuisse, ex quibus exciperet, et suo stylo alia fusius exposuisse, alia mutasse vel addidisse, Bollandus in praefatione t. I ostendit. Inter profana autem paucissima sacra festa obiter ibidem notantur, ut videre est apud Bollandistas tom. VI Junii part. II, ubi Kalendarium integrum Silvii editum fuit. Inter haec autem festa notabile est festum S. Vincentii martyris XI kal. Februarii, quod tum apud Romanos non celebrabatur, et similiter festum Machabaeorum kal. Augusti, quod aetate eadem Leoni coeva Romae coeptum non fuisse ostendimus in admonitione praemissa serm. 18 Appendicis. Romae vero hoc Kalendarium scriptum, ut Quesnellus indicat, nusquam apparet ex codice. Immo ex notatione ipsa depositionis SS. apostolorum VIII kal. Martias, cui tria monumenta Furii Philocali cum caeteris omnibus ecclesiasticis documentis refragantur, illud Kalendarium Romae scribi non potuisse liquet; idque multo manifestius evincit

antiquissimum sacramentarium Romanum Leonis nomine editum et recudendum a nobis tom. II, quod Leonis et ipsius Silvii aetatem redolens (uti eodem volumine ostendetur) diem martyrii eorumdem apostolorum mense Junio, et octavam mense Julio, tunc celebratum exhibet. Quin ex ipso Leone idipsum colligere licet. Is enim serm. 85 habito in octava ipsorum cap. 1 indicat in die festivitatis eorumdem liberatam fuisse Romam a **498** Vandalis. Haec autem liberatio cum inciderit in diem 29 Junii, ut in admonitione ad eundem sermonem constituimus, eidem quoque diei eam festivitatem, ac proinde *diem martyrii*, fuisse ascriptum intelligimus. Probabilius igitur est Silvium scribentem in Galliis, Romanorumque festorum minus peritum, qui in allegato Prosperi Tironis Chronico *turbatae admodum mentis* dicitur, per errorem die VIII *kal. Martias* notasse depositionem SS. Petri et Pauli pro *Natali S. Petri de Cathedra*, quod huic diei in Philocali laterculo ascribitur. Forte cum festum Cathedrae S. Petri XVIII kal. Februarias apud Gallos celebratum videret, eodem die Romanos eam festivitatem tunc celebrasse existimavit, ac propterea festum VIII kal. Martias in aliquibus documentis Bucheriano similibus notatam, non cathedrae, sed depositionis diem opinatus est. Ita sublata prorsus videtur hac in re Silvii auctoritas, quae una universis criticis negotium facescebat.

IN SERMONEM XC. *Quid de duobus
amoribus, Dei et mundi, S. Leo docuerit.
Quesnelli postilla excussa.*

1. Celeberrimus est Leonis textus de duobus amoribus Dei et mundi, his verbis expressus serm. 5 de Jejuniis septimi mensis c. 3: *Duo namque amores sunt ex quibus omnes prodeunt voluntates, ita diversae qualitatibus, sicut dividuntur auctoribus. Rationalis enim animus, qui sine dilectione esse non potest, aut Dei est amator, aut mundi.* His verbis Quesnellus hanc postillam affixit: *Quidquid ex amore Dei non est, ex amore est mundi, et ideo peccatum.* Cum vero haec sententia ad propositiones Baii Quesnellique damnatas referri possit (unde hic maxime S. pontificis textus a Baianis et Quesnellianis ingeritur), quid in proscriptis thesibus damnatum sit, et quantum a damnato sensu absint Leonis verba, accuratius explicandum est.

499 § I. *Proponuntur damnatae propositiones de duplici amore, et quid in iis proscriptum fuerit exponitur.*

2. Inter Baianas prop. 38 est hujusmodi: *Omnis amor creaturae aut vitiosa est cupiditas qua mundus diligitur, quae a Joanne prohibetur, aut laudabilis illa charitas qua per Spiritum sanctum in corde diffusa Deus amatur.* Et prop. 40: *In omnibus suis actibus peccator servit dominanti cupiditati.* Inter Quesnellianas prop. 44: *Non sunt nisi duo amores, unde volitiones et actiones omnes nostrae nascuntur: amor Dei, qui omnia agit propter Deum, quemque Deus remuneratur; et amor quo nos ipsos ac mundum diligimus, qui quod ad Deum referendum est non refert, et*

propter hoc ipsum fit malus. Et prop. 45: Amore Dei in corde peccatoris non amplius regnante, necesse est ut in eo carnalis regnet cupiditas, omnesque actiones ejus corrumpat. De amore regnante in corde hominum hic sermo est, et ita omnes actus ex regnante amore provenire traduntur, ut ipsi actus virtutum in peccatoribus, in quibus non Dei, sed mundi amor regnat, hoc amore infecti peccata esse debeant: unde est alia Baii propositio 35: *Omne quod agit peccator vel servus peccati peccatum est.*

3. Haec quam falsa et absurda sint nemo non videt. Sicut enim justi, in quibus regnat amor Dei, edere queunt, et identidem etiam edunt nonnullos actus leviter malos, non quidem ex amore mundi in ipsis dominante, qui cum charitate Dei habituali et in justis regnante componi nequit, sed ex aliquo leviori et irrepente amore mundi, ex. gr., inanis gloriae, gulae, etc., quo nec cupiditas in iisdem dominatur, nec habitualis Dei amor expellitur, ita a peccatoribus, in quibus regnat mundi amor, produci possunt quidam actus boni ex amore aliquo virtutis, ex. gr., fidei, spei, misericordiae, orationis, etc., qui licet non sit ille amor Dei quo regnans mundi amor expellatur, tamen non est amor mundi, nec ad amorem mundi referri potest. Hac de causa Tridentina synodus sess. 6, can. 7, Lutheranorum dogma dicentium omnia opera quae justificationem praecedunt esse peccata, anathemate perculit: *Si quis dixerit opera omnia quae ante justificationem fiunt vere esse peccata . . . anathema sit.* Damnatum ergo est dicere omnia opera quae non prodeunt a charitate Dei regnante in corde hominum pertinere ad amorem et concupiscentiam mundi, ac proinde esse peccata; quod tamen postilla Quesnelli superius descripta indicat.

4. Quod si quis nonnullas ex damnatis **500** thesibus ita emollire studeat ut non de regnante Dei amore in illis sermo sit, sed de amore Dei latius sumpto, quo opera referantur in Deum, damnatum pariter est dicere omnes actus virtutis, quantumvis bonos, si hoc amore non referantur in Deum, esse peccata, ut innuit postrema pars Quesnellianae thesis 44. Nam ut praescindamus a celebri inter theologos quaestione de relatione operum in Deum, certum per omnes catholicos est virtutum moralium opera, nedum a peccatoribus, sed ab infidelibus etiam peracta ex motivo virtutis, *per se*, seu saltem *ex officio*, ut aiunt, esse bona, tametsi non referantur in Deum: nam per eos pariter, qui relationis debitum severius propugnant, haec omissio bonum opus in se non vitiat, sed aliunde omittentem contaminat.

5. Certe S. Leo ab utroque pravo sensu remotissimus est. Etenim serm. 48, de Quadrag. 10, c. 3, in peccatoribus Christianis, in quibus mundi amor dominatur, et fidem rectam et alia virtutum moralium opera inveniri posse fatetur; et solum ea ex defectu charitatis saltem habitualis fructu aeterno vacua testatur. *Quamvis enim, inquit, magnum sit habere fidem rectam sanamque doctrinam, et multa laude digna sit circumcisio gulae, lenitas mansuetudinis, puritas castitatis, nuda tamen sunt omnes sine charitate virtutes, nec potest dici in qualibet morum excellentia fructuosum, quod non dilectionis partus ediderit.* Praeterea serm. 44, de Quadrag. 7, c. 3, loquens de operibus misericordiae quae *non ex fidei procedunt fonte*, ac proinde ab ipsis infidelibus eduntur, qui Deum ignorantes nihil in ipsum referebant, ea *laude sua fraudanda non esse*, ac proinde bona asseruit, si ex motivo miserationis nullo intermixto pravo fine producantur, et solum

ea peccata fere esse docuit, eo quod non ex motivo virtutis, sed ex philautiae, inanis gloriae, aut alio corrupto fine ea plerumque ab infidelibus edita praesumpsit; de quo vide observationem in serm. 79. En igitur quantum a damnatarum propositionum sensibus absit Leonis mens atque doctrina; quem si sibimetipsi contrarium nolis comminisci, testimonium praesentis sermonis 90 proscriptis thesibus favere dici non potest.

501 § II. *Quae sit propria Leonini textus sententia serm. 90.*

6. Non desunt sane qui amorem Dei a S. pontifice late sumptum existimant pro quolibet amore virtutum, et amorem mundi pro quolibet vitiorum amore. Sicut enim omnis amor vitiorum apte refertur ad amorem mundi, quatenus mundus vitia amat et fovet, ita ad Dei amorem referri late potest amor omnium virtutum, quatenus Deus omnes virtutes amat ac praecipit. Immo cum omnis virtus sit justitia et veritas, uti saepius in sacra Scriptura appellatur, Deus autem justitia ac veritas sit, Deum lato sensu amare dici potest, qui virtutes ex proprio ipsarum motivo, nulla prava cupiditate intermixta, diligit. In hanc sententiam S. pontificem aliquando Dei amorem sumpsisse pro amore cujusvis virtutis colligi potest ex illis serm. 95, c. 6: *Nihil aliud est diligere Deum quam amare justitiam*. Ita ergo qui quamlibet virtutem amat, cum amet justitiam, ex hoc principio Leonis Deum pariter diligit. Qui vero aliquem actum virtutis exercet ex motivo virtutis, ipsam virtutem amet necesse est. In hac vero

hypothesi de duplici Dei et mundi amore, ad quorum alterum omnes actus voluntatis referendi sint, satius procul dubio est actus virtutum moralium, qui ex puro virtutis motivo eduntur, ad Dei amorem late sumptum referre, quam ad amorem mundi. Ad Dei enim amorem quatenus revocari queant saltem late ex indicata ratione explicari et intelligi potest; quatenus vero referantur ad amorem mundi, qui positus in maligno, vitiorum, ut innuimus, non autem virtutum amator est atque suasor, et ita sane referantur ut qui virtutes amat ac exercet ex motivo virtutis, eas ex mundi amore diligere et exercere dicendus sit, nemo sane mentis intelliget.

7. Sed aliud est hanc hypothesim a damnatis thesibus abesse, aliud vero Leonis verba, quae nunc expendimus, hoc sensu accipienda esse. Quae porro sententia iisdem verbis proprie subsit, facile perspicies si duas observationes praemittas. Prima, S. pontificem scribere duos amores esse *ex quibus omnes prodeunt voluntates*, non vero *ex quibus omnes prodeunt voluntatis, actus*; ac propterea de ipsis voluntatibus, non autem de singulis voluntatis actibus loquitur. Hinc autem dum eas voluntates pronuntiat ita *qualitatibus diversas*, sicut *dividuntur auctoribus*, seu amoribus, indicat voluntates *diversas*, id est bonas vel malas, prout diverso amore inter se discrepant ac *dividuntur*. Secunda, duos amores **502** hic accipi non de quolibet Dei amore vel mundi, sed de amore regnante in voluntate hominis, ex eo liquet quod de solo ejusmodi amore verificari queat hominem constitui vel *Dei amatorem*, seu justum, vel *mundi*, seu peccatorem: unde etiam initio capitis sequentis Auctor dixit: *Hic (Dei) affectus, quo amor terrenus excluditur*; quae de amore Dei dominante vera sunt. Id confirmant multo

luculentius illa quae mox subiecit: *Et ideo aeternis bonis inseparabiliter inhaerendum* (quae amorem ultimi finis praedominantem significant), *temporalibus autem transeunter utendum*, non fruendum, nec inhaerendum tamquam ultimo fini.

8. His praemissis en apertus et genuinus Auctoris sensus. *Duo amores sunt, ex quibus omnes prodeunt voluntates, ita diversae bonitatis, vel malitiae qualitatibus, sicut dividuntur auctoribus.* Quae nimirum afficiuntur Dei amore, adeo ut Deum prae omnibus diligant, et homo exinde *Dei amator sit*, seu in charitate Dei, sunt voluntates bonae; malae vero illae sunt, in quibus mundi amor ita dominatur, ut homo, Dei charitate exclusa, *mundi amator* constituatur. Cumque *rationalis animus sine dilectione* in partem alteram praevalente *esse non possit*, idcirco *aut Dei amator est, aut mundi*; et omnes voluntates proinde bonae vel malae, *ita diversae sunt qualitatibus, sicut dividuntur auctoribus.* Hic obvius verborum sensus est de omnibus voluntatibus ex amore praedominante bonis vel malis. Quis ergo non videat quam perperam ejus verba trahantur ad omnes et singulos voluntatis actus, ac si Leo docuerit actus omnes et singulos ex alterutro illo amore prodire, ita ut quicumque actus non sunt ex amore Dei, sint ex amore mundi, et ideo peccata, ut Quesnelli postilla insinuat; et hac ratione peccata accusanda sint ea ipsa virtutum opera, quae S. pontifex in peccatoribus vel etiam in infidelibus non mala, sed bona esse professus est?

§ III. *Alia Quesnelli postilla in eundem sermonem 90 expenditur.*

9. Hoc eodem sermone, cap. 3, S. Leo scribit: *Quod de specie, de copia, de varietate (creaturarum) blanditur, non facile declinatur, nisi in illa visibilium pulchritudine Creator potius quam creatura diligatur.* Quesnellus in haec verba ad marginem notavit: *Solus Dei amor a creaturae amore retrahit.* Viden' ex collatione minus rectum interpretem? *Non facile declinatur*, inquit Leo: qui enim in creaturarum amore sistunt, et in earum pulchritudine, copia, varietate non Deum potius quam creaturas diligunt, non facile declinant a **503** perversis ipsarum illecebris, et facillime peccant. Haec tota Leonis sententia est. Num vero hic Dei amor, sine quo ab ejusmodi blanditiis et illicito creaturarum amore *non facile* declinatur, *solus* ab hoc interdicto affectu retrahat, non Leo, sed Quesnellus affirmat; cum tamen certum sit homines a peccatis retrahi (licet *non ita facile*) etiam timore, illo praesertim gehennae timore atque poenarum, dolorem de peccatis ingerente, quem *Dei dono et Spiritus sancti impulsu* conceptum, non solum cohibere manum ab opere illicito, sed ipsam etiam *voluntatem peccandi excludere*, satis aperte colligitur ex Tridentina **504** synodo sess. 14, cap. 4. Hic sane timor gehennae, in quam non tam opere quam affectu pravo incurritur, ad excludendum et opus et omnem affectum peccandi (uti ad effugiendam gehennam necesse est) per se impellere ac movere debet. Quod monendum fuit, ne forte subrepat inter caeteras Quesnelliana propositio 61, damnata in constitutione *Unigenitus*: *Timor non nisi manum cohibet, cor autem tamdiu peccato addicitur, quamdiu ab amore justitiae non ducitur.* Sed hac de re nostrum non est hoc loco disserere;

solam enim Leonis sententiam a Quesnelli interpretatione alienam ostendere propositum fuit.